

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA ROMANISTIKY FILOZOFICKÉ FAKULTY

DIPLOMOVÁ PRÁCE

POSTAVENÍ INDIÁNŮ V MEXIKU V 19. A 20. STOLETÍ

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Pavel Marek, Ph.D.

Autor práce: Ondřej Janeček

Studijní obor: ČJ-ŠJ/ZŠ

Ročník: sedmý

2012

Prohlášení Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci na téma „Postavení indiánů v Mexiku v 19. a 20. století“ vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované bibliografie.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě Pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích 26. června 2012

Ondřej Janeček

Poděkování Děkuji vedoucímu diplomové práce Mgr. Pavlu Markovi, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a podnětné připomínky, které mi poskytl v průběhu vypracování diplomové práce. Též bych rád poděkoval Lic. Josému Luisovi Bareovi Ferrerovi, Ph.D. za pomoc při formování struktury práce a výběru literatury. Na závěr děkuji také M. en C. Carlosi Alonsu Mendozovi Palmerovi za pomoc při získávání těžko dostupných materiálů.

ANOTACE

Předmětem této diplomové práce je indiánské obyvatelstvo Mexika v 19. a 20. století a jeho postavení ve státních útvarech tohoto období. Cílem práce je podat souvislý přehled situace indiánského obyvatelstva v průběhu vzniku a formování mexického národa. Vzhledem k tomu, že je problematika úzce spjata s obecným vývojem historie Mexika, je práce pojata z historického hlediska a zachycuje i nejvýznamnější období mexického státu. Závěr přináší obecné shrnutí poznatků.

ABSTRACT

The thesis subject is to discuss the indigenous population of Mexico in 19th and 20th century and the position of these in different form of state. The aim of this work is a continuous study of situation of indigenous population during origin and formation of Mexican nation. Whereas the work is closely related to historical development, the thesis is conceived from a historical perspective and outlines the most important events in Mexican history. The summary brings final conclusions of findings.

Obsah

Úvod	5
1. Indiáni Nového Španělska v 18. století.....	9
1.1. Indiáni a obyvatelstvo Nového Španělska	9
1.2. Podíl indiánského obyvatelstva na pracovním trhu	12
1.3. Vznik nových zemědělských komunit	14
2. Boj za nezávislost a indiánské obyvatelstvo	17
2.1. Příprava na boj za nezávislost	17
2.2. Indiánské aktivity v bojích o nezávislost.....	19
2.2.1. Indiáni v Hidalgově boji	20
2.2.2. Indiáni v dalších bojích	23
3. Nový mexický stát, politika státu a její vliv na indiánské obyvatelstvo.....	27
3.1. Mytizace předkolumbovského období.....	27
3.2. Postavení před zákony a právní ochrana indiánů	29
4. Francouzská intervence.....	36
4.1. Politické události předcházející francouzské intervenci.	36
4.2. Vláda císaře Maxmiliána	37
5. Benito Juárez – indiánský prezident	41
6. Porfiriát, období rozporů	46
6.1. Dízův nacionalismus a glorifikace prehispanšského období	46
6.2. Ekonomická politika a její dopad na indiánské obyvatelstvo	50
7. Tierra y libertad: Mexická revoluce.....	55
7.1. Od Madera k Huertovi – okolnosti a důvody počátku revoluce	55
7.2. Zapatisté a další rolnické skupiny	58
7.3. Porevoluční směřování	62
8. Mexiko po revoluci.....	64
8.1. Indigenismus.....	64
8.2. Formování indiánských guerillových a civilních skupin ve druhé polovině 20. století	68
9. Indiánská revoluce EZLN	70
9.1. Politické okolnosti vzniku EZLN	71
9.2. Původ, formování a struktura EZLN	73
9.3. Politická orientace, nacionalismus a další specifika EZLN	76
9.4. Vývoj situace okolo EZLN po jejich povstání	78
10. Indiánské obyvatelstvo na prahu nového tisíciletí ve statistických údajích	83
Závěr	88
Resumen	90
Přílohy	94
Použitá literatura	98

Úvod

Na přelomu tisíciletí žilo v mexické federaci šest milionů indiánů, což znamenalo přes 7 %¹ veškerého obyvatelstva země. Právě indiánské obyvatelstvo vždy tvořilo a stále tvoří velmi specifickou část společnosti, která velmi osobitě reaguje na vývoj národních i světových dějin. Právě Mexiko je územím, které bylo formováno střetem dvou kultur: Na jedné straně stálo bělošské obyvatelstvo, které na Americké území přineslo evropské myšlení a samo bylo pokračovatelem evropské, především španělské kultury. Na druhé straně stáli následovníci kdysi obrovských civilizací, především Aztéků a Mayů, kteří vznikající mexickou společnost obohacovali svým myšlením a přístupem k životu.

Období prvních střetů dvou různých civilizací je poměrně hluboce prostudováno a existuje velké množství literatury v prostředí hispánském i českém. Problém není ani se získáním literatury popisující období kolonizace a následnému vzniku kolonií. Pokud bychom měli zájem o literaturu věnující se indiánskému obyvatelstvu v období nově vznikajících amerických států, narazí na problém, kterým je poměrně malé zmapování tohoto období.

Tato práce je zaměřena na oblast dnešního Mexika. Snahou je prozkoumat postavení indiánského obyvatelstva v období od vzniku samostatného státu až do dnešní doby, jakým způsobem se indiáni podíleli na formování státu, jak ovlivňovali mexické dějiny, a jakým způsobem byli jednotlivých etapách zpětně v ovlivňování.

Tato práce je rozdělena do celkem deseti kapitol, přičemž každá z nich se věnuje určitému období. První kapitola je zaměřena na závěr osmnáctého století. Je zde ukázáno, jaké postavení měli indiáni v hierarchii koloniálního systému, a jak se podíleli na pracovním trhu. Mimo zájem pozornosti nezůstává ani vliv tradičního předkolumbovského uspořádání na chování domorodého obyvatelstva na ekonomickém trhu. V závěru této kapitoly jsou nastíněny změny ve struktuře indiánské společnosti, které ovlivňovaly uspořádání v následujících obdobích.

Další kapitola je věnovaná boji za nezávislost a způsob zapojení indiánského obyvatelstva do této aktivity. Autor nejprve představuje dění na území dnešního Mexika a vysvětluje jakým způsobem světové dění ovlivňovalo myšlení obyvatel (především kreolského) Nového Španělska. Následně je vysvětleno jakým způsobem a proč se zapojovalo indiánské obyvatelstvo do bojů o nezávislost, na jaké straně bojovali, a které

¹ *La población indígena en México*, INEGI, Aguascalientes 2004, s. 3-4.

byly nejvýznamnější osobnosti těchto bojů. V závěr kapitoly se objevuje menší shrnutí a srovnání počátku boje za nezávislost se skutečným výsledkem a jeho významem pro indiány.

Následující kapitola je zaměřena na nově vznikající mexický stát a jeho specifika. Zvláštní pozornost je věnovaná využití symboliky dřívějších indiánských civilizací ve formující se zemi. Objevuje se menší srovnání přístupu k odkazu indiánských civilizací s přístupem státních elit k současným indiánům. Pozornost je zaměřena i na právním postavení indiánského obyvatelstva v nově vzniklém Mexiku ve srovnání s předchozí kolonií.

V pořadí čtvrtá kapitola se týká specifického momentu mexických dějin, kterým je intervence francouzského vojska a vytvoření císařství s panovníkem Maxmiliánem I. Pro jasnost a orientaci je čtenář nejprve uveden do kontextu dění v Mexiku a důvody proč k této intervenci došlo. Dále je vykreslena vláda císaře Maxmiliána I. a jeho aktivita směrem k indiánskému obyvatelstvu. Ukážeme si jak právě „indiánská politika“ ovlivnila podporu, kterou měl mladý císař. Autor vysvětluje důvody neúspěchu formátu konstituční monarchie a důsledky pro císaře i v uspořádání Mexika.

Práce pokračuje znázorněním života jediného mexického prezidenta indiánského původu, Benita Juáreze. Ukazuje jeho stoupáním mexickou společností, které vyvrcholilo obsazením nejvýznamnějšího postu ve státní struktuře. Je popsáno, jakým způsobem se účastnil souboje mezi liberály a konzervativci, jeho roli v boji proti francouzskému intervenčnímu vojsku a vládě císaře Maxmiliána. Není opomenuta ani politika prosazovaná Juárezem a její důsledky pro běžné indiánské obyvatelstvo.

Šestá kapitola je věnovaná jednomu z nejdiskutovanějších období mexických dějin, porfiriátu. Je vykreslena politika prezidenta Porfiria Díaze a především její dopad na indiánské obyvatele. Zvláštní pozornost je věnována Díazově nacionalismu a jeho využívání motivů předhispánských civilizací k formování národního uvědomění. I zde se objevuje menší paralela mezi přístupem k odkazu indiánských civilizací a aktivitou státního aparátu k soudobému indiánskému obyvatelstvu.

Následující kapitola je zaměřena na Mexickou revoluci. Nejprve jsou zde vysvětleny hlavní ekonomické, politické a sociální důvody započetí občanské války. Poté se pozornost ubírá k nejvýznamnějším hnutím, především zapatistům, a jejich požadavkům. Následně je stručně shrnut průběh Mexické revoluce. Nastíněny odkaz revoluce a porevoluční směřování země.

Kapitola, která následuje, se věnuje vývoji v době po Mexické revoluci až do konce dvacátého století. Jsou zde představeny dva proudy značně ovlivňující indiánskou společnost. Jedním je indigenismus² a jeho využití v oficiálních institucích. Autor ukazuje, jak zaměření pozornosti na původní obyvatelstvo ovlivňovalo politiku a vznik státních institucí. Jsou zde uvedeny hlavní úspěchy indigenistů i výsledný skutečný dopad této politiky na indiánské komunity. Druhým proudem je období formování guerillových skupin a zapojení indiánů do těchto aktivit. Stručně si ukazujeme nejvýznamnější skupiny, jejich požadavky a případné úspěchy a neúspěchy.

Na tuto tematiku bude navazovat další kapitola, která se věnuje nejvýznamnější indiánské skupině konce dvacátého a počátky jednadvacátého století, tedy Zapatově vojsku národního osvobození. Zde jsou popsány struktury celé organizace, formování skupiny a vliv dřívějších guerill. Pozornost je zaměřena hlavně na zapatistické požadavky a specifičnost celého hnutí. Popsáno je jakým způsobem zapatisté vstoupili na scénu, jak ovlivňovali dění v zemi a čeho se jim podařilo dosáhnout.

Závěrečná kapitola se věnuje indiánům na přelomu tisíciletí v kontextu celého Mexika. Na základě statistik vypracovaných Národním statistickým a geografickým institutem (Instituto Nacional de Estadística y Geografía - INEGI) si ukážeme vývoj počtu indiánských obyvatel, jaký význam má toto obyvatelstvo v rámci Mexika, jaké používanými jazyky a k jakému vyznáním se kloní. Na závěr se objevuje, v jakém množství se obyvatelé používající indiánský jazyk sami považují za indiány.

Celá práce je založena na velkém množství literatury týkající se poměrně dlouhého období. Aby se český čtenář v textu orientoval, byla k vykreslení kontextu doby použita literatura, která je čtenáři známá a poměrně snadno dostupná. V případě potřeby si tak čtenář může ujasnit konkrétní události daného období. Jedná se především o díla *Dějiny Latinské Ameriky*³ a *Historie Mexika*⁴. Pro jednotlivé etapy pak byla použita literatura, v drtivé většině zahraniční, která je v mnohých případech velmi konkrétní. V kapitole týkající se indiánské revoluce EZLN bychom měli být velmi obezřetní. Jak je zmíněno v textu, i přes snahu většiny autorů udržet si co největší odstup a nezaujatost, se všichni dostávají ke stejnému problému. Tím je absence zdrojů z více stran. Drtivou většinu informací totiž autoři totiž získávali přímo nebo zprostředkovaně od samotných aktérů

² Indigenismus je kulturní a politické hnutí v Latinské Americe, jehož cílem je zlepšení životních podmínek původních obyvatel Ameriky a začlenění indiánů do společnosti.

³ Josef POLIŠENSKÝ a kol., *Dějiny Latinské Ameriky*, Praha 1979.

⁴ Oldřich Kašpar, *Dějiny Mexika*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2009.

hnutí. K veškerým informacím je tak nutno přistupovat s kritickým odstupem. Autor této práce považuje dílo Přemysla Máchy *Plamínek v horách, požár v nížině* za jedno z těch, v němž se autor snaží oprostít jakémukoli romantismu a pokouší se hledat skutečnost za použití co nejrůznějších zdrojů. I on však uvádí, že značné množství informací přejímá od samotných zapatistů. Na druhou stranu je v této práci použita i literatura, jejíž autor se částečně nechává strhnout svými sympatiemi. Jedná se hlavně o dílo Carlose Montemayora *Chiapas, la rebelión indígena de México*⁵. Autor zde nijak nezastírá svůj pozitivní přístup k zapatistickému hnutí. Diplomant si je velmi dobře vědom nebezpečí, které by mohlo plynout z použití této literatury, a tak je Montemayorova kniha použita jen ve specifických případech, kdy se hovoří o skutečnostech, ke kterým neexistují jiné prameny, například historii vzniku hnutí nebo časové vymezení formování skupiny.

Před tím, než se budeme věnovat samotné práci je potřeba také vysvětlit pojem indián a jeho použití. Alonso Caso⁶ a Artur Warmann⁷ ve svých pracích poukazují na to, že pojem indián je ve skutečnosti vymyšleným termínem, který původně označoval velmi rozmanitou skupinu obyvatel, kteří před příchodem evropských kolonizátorů působili ve svých civilizacích na různé sociální úrovni. Netvořili tedy jednotnou společenskou vrstvu. Oba autoři shodně tvrdí, že se tyto sociální i kulturní rozdíly projevovaly i po kolonizaci Ameriky. Autor této práce si je této skutečnosti dobře vědom, přesto nachází mezi indiánským obyvatelstvem jednotící prvek: přístup bělošského obyvatelstva. Ti i přes jasné rozdíly mezi indiány vytvářeli pro původní obyvatelstvo takové podmínky, že se postupně formovala poměrně jednotná sociální skupina.

Cílem této práce je podat co nejkomplexnější informaci o změnách v indiánské společnosti a o popis nejvýznamnějších momentech této společnosti od konce období španělské kolonie až do přelomu tisíciletí. Autor si je vědom, že ve stanoveném rozsahu není možné do všech podrobností popsat celé období čítající přes dvě století.

⁵ Carlos MONTEMAYOR, *Chiapas, la rebelión indígena de México*. Mexico, D.F.2009.

⁶ Alfonso CASO, Definición del Indio y lo indio, in: *América Indígena VIII*, n. 1, Instituto Indigenista Interamericano, México D.F. 1948.

⁷ Artur WARMAN, Indios y naciones del indigenismo in: *Revista Nexos*, Centro de Estudios Miguel Enríquez – Archivo Chile, Santiago de Chile 2005.

1. Indiáni Nového Španělska v 18. století

Pokud budeme chtít popsat postavení indiánů v 19. a 20. století, musíme nejprve nahlédnout o něco dále do historie, abychom pochopili, v jaké situaci se mexičtí indiáni nacházeli na úpatí doby, která byla pro všechny novou. Je nutno nejprve pochopit strukturu místokrálovství Nového Španělska (Nueva España) v 18. století a pozici, kterou indiáni zastávali v koloniálním systému. Jen tak můžeme porozumět postoji indiánského obyvatelstva ke změnám, které se začaly odehrávat na počátku století devatenáctého.

1.1. Indiáni a obyvatelstvo Nového Španělska

Společnost Nového Španělska na konci 18. století vycházela ze vztahů, které byly zřízeny po obsazení země a vytvoření kolonie. Již na přelomu 15. a 16. století byly položeny základy systému, v němž měli hlavní slovo běloši, kteří se snažili podmanit si indiánské obyvatelstvo. V podstatě existovaly dva naprosto rozdílné světy, které byly na sobě přímo závislé. Na jedné straně byla společnost bělochů a na straně druhé společnost indiánů. Rovněž dle koloniálních zákonů byly tyto světy povinně odděleny. Aby nedocházelo k výraznějším konfliktům, mělo neindiánské obyvatelstvo přísně zakázáno žít v indiánských komunitách.⁸

Na vrcholku celé pyramidy stáli Španělé, kteří zastávali nejvyšší správní a ekonomické funkce. O stupínek níže se nacházeli kreolové, běloši narození na americkém kontinentu. Ti zastávali významné obchodní a správní funkce. Zároveň byli nejčastějšími vlastníky vznikajících haciend. Běloši, kteří si nedokázali získat významnější postavení, byli nuceni vykonávat manuální práce. Někteří se učili řemeslu, jiní se stávali námezdními dělníky. Zastávali tak pozici, která jim primárně nenáležela.⁹

V 17. a následně 18. století se začala rozrůstat rasa mesticů¹⁰, kteří zaujali zvláštní postavení v hierarchii kolonie. Mestici, kteří se cítili být nadřazeni indiánskému obyvatelstvu, se často chovali k domorodcům velmi hrubě, a tak i jim bylo zakázáno žít mezi indiány. Na rozdíl od indiánů působili především ve městě. Tato postupně rostoucí

⁸ J. POLIŠENSKÝ a kol., *Dějiny Latinské Ameriky*, s. 137-139.

⁹ Oldřich KAŠPAR, *Dějiny Mexika*, Praha 2009, s. 97-98.

³ Mestic je míšenec mezi bělochem a indiánem. V Latinské Americe se takto rodili především potomci bělochů a indiánských žen, obráceně tomu bylo jen zřídka. Takovéto smíšené svazky byly posvěceny i španělskou korunou, která v nich viděla způsob k propojení dvou světů.

sociální vrstva se snažila nalézt své postavení v koloniální společnosti. Jejich snahou bylo zařadit se k bělochům. Ti však mestice považovali za tvory s „dobrým tělem a špatným charakterem“ a nehodlali se s nimi dělit o své výhody. Zároveň vznikalo pro mestice velké množství zákazů, které omezovaly jejich svobody. Vznik těchto zákonů byl motivován strachem bělošské vrstvy z početné skupiny obyvatel, která by se mohla spojit s indiány a vzbouřit se. Příkladem může být zákaz nošení zbraně, či vstupování do armády. Mestici byli proto nuceni pracovat jako řemeslníci, drobní obchodníci, mnozí se uplatnili i na venkově jako honáci krav (vaqueros). Od konce 17. století postupně rostlo zastoupení míšeného obyvatelstva, které bylo nuceno hledat si uplatnění na trhu práce. Vznikla tak přímá konkurence indiánskému obyvatelstvu, které bylo doposud takřka výhradní pracovní silou.¹¹

Indiánské obyvatelstvo bylo z hlediska počtu nejvýznamnější vrstvou kolonie. Pokud bychom chtěli znát přesný počet indiánského obyvatelstva v 18. století, může nám posloužit práce Delfiny E. López Sarralangue *Población indígena de la Nueva España en el siglo XVIII*¹² (Indiánské obyvatelstvo v Novém Španělsku v 18. století). Autorka srovnává vývoj obyvatelstva v jednotlivých provinciích této španělské kolonie na základě tří dokumentů: *Teatro Americano*¹³, matriky sloužící k výběru daňové povinnosti (Tributos) a Humboltovy práce *Ensayo político sobre el reino de Nueva España*¹⁴ (Politické eseje o království Nového Španělska). Pro srovnání využívá práce F. Navarra y Noriegy *Memoria sobre la población del Reino de Nueva España*¹⁵ (Pojednání o obyvatelstvu království Nového Španělska). Zatímco Humboltova práce postihuje jen čtyři správní celky, práce Navarrova popisuje celou kolonii. Její odlišnost od předchozích pramenů spočívá v tom, že hovoří o období kolem roku 1816, tedy o více než půlstoletí později, než první dvě písemnosti. Dohromady se tak stávají

¹¹ TAMTÉŽ, s. 102-103.

¹² Delfina Esmeralda LÓPEZ SARRALANGUE, La población indígena de la Nueva España en el siglo XVIII, in: *Historia Mexicana*, XII, núm. 4, México D.F. 1963.

¹³ Autorem díla *Teatro Americano* je José Antonio de Villaseñor y Sánchez. Jedná se o dokument popisující místokrálovství Nové Španělsko a jeho provincie a jeho ekonomickou, demografickou a politickou situaci. Důležitost tohoto díla spočívá ve velkém množství informací, přičemž jde o první geografické dílo vydané autorem narodivším se v Novém Španělsku.

¹⁴ Alexander VON HUMBOLDT, *Ensayo político sobre el reino de Nueva España*, México D.F. 1966.

¹⁵ Fernando NAVARRO Y NORIEGA, *Memoria sobre la población del Reino de Nueva España*, México D.F. 1954.

důležitými dokumenty sloužící ke srovnání vývoje počtu obyvatel v jednotlivých oblastech.¹⁶

Ze studie vyplývá, že v polovině 18. století žilo v kolonii přes 1 640 000 indiánů, přičemž nejpočetnějšími provinciemi byly Mexiko, Oaxaca a Puebla. V provincii Mexiko žilo přes 650 000 indiánů, tedy téměř 40 % veškerého indiánského obyvatelstva na území Nového Španělska.¹⁷

Ve zmíněných dílech se objevují tři různá rozlišení indiánského obyvatelstva: rodiny (familias), osoby/duše (personas/almas) a daňoví poplatníci (tributarios). Pokud se budeme zajímat o průměrnou početnost rodiny, dojdeme k poměrně rozdílným výsledkům. Delfina E. López Sarralangu, ve výše jmenované publikaci uvádí, že počet členů v jedné rodině kolísá mezi průměrem 3,25 a 4,16¹⁸. Kolísání odůvodňuje výkyvy počtu obyvatel z důvodů epidemií, lokálními konflikty atd.¹⁹

Přestože jsou pro nás tyto informace velmi cenné, je potřeba na ně nahlížet spíše jako na údaje informativního charakteru. Problémem výše jmenovaných zdrojů je, že popisují indiánské obyvatelstvo v různém období a z různého hlediska. Nejpřesnější informaci bychom získali pouze sčítáním obyvatelstva, které se však začalo používat až mnohem později.

Z hlediska Španělů i kreolů bylo indiánské obyvatelstvo bráno především jako levná pracovní síla, kterou je potřeba si podrobit. Ovládání byli indiáni především prostřednictvím tzv. republiky Indiánů, kde se částečně zachovávala tradiční hierarchie předkolumbovského období. Domorodé obyvatelstvo žilo v komunitách spravovaných církví. V tomto uskupení byly vybrány osoby označené jako *casiques*²⁰ (kasikové), které byly zodpovědné za prosazování zákonů v indiánských oblastech. Kasikové zároveň odpovídali za výběr daní a za organizaci práce. Měli jako prostředníci blízko

¹⁶ D. E. LÓPEZ SARRALANGUE, La población indígena de la Nueva España en el siglo XVIII, in: *Historia Mexicana*, s. 517.

¹⁷ TAMTÉŽ, s. 517.

¹⁸ Pokud autoři hovoří o počtu členů rodiny, mají na mysli jen dospělé osoby. Nejsou tak započítávány děti.

¹⁹ D. E. LÓPEZ SARRALANGUE, La población indígena de la Nueva España en el siglo XVIII, in: *Historia Mexicana*, s. 518

²⁰ Kasik (ze španělského *casique*) je slovo, které přijali Španělé po příchodu do Ameriky, kde u karibských kmenů znamenalo „náčelník indiánského kmene“. Výraz nabýval postupně nového významu, byl používán pro vesnické pohlaváry bez ohledu na barvu kůže či vládce regionu. Měl často negativní zabarvení ve smyslu tyran. Josef OPATRŇÝ, *Amerika v proměnách staletí*, Praha 2008.

k bělošskému obyvatelstvu a velmi často se snažili napodobovat jejich styl života. Ve značném množství případů Španělé ponechávali vliv původním šlechtickým indiánským rodinám a částečně tak využívali struktury předkoloniálního období. Indiáni působili prakticky pouze na venkově. Zde žili v menších zemědělských komunitách a měli k dispozici půdu. Tato občinová půda sloužící k obživě indiánských komunit se nazývala *ejido* a byla pro ně naprosto nezbytná.²¹

První koloniální snahy o využití původního obyvatelstva k práci vedli k tzv. *encomiendě*. Jednalo se o systém, ve kterém byly *encomenderům*, významným postavám *conquisty* nebo šlechticům, přidělovány pozemky i s obyvateli žijícími na tomto území. *Encomender* měl své obyvatelstvo ochraňovat a zajistit mu křesťanskou převýchovu. Indiáni za tuto péči museli platit. Forma platby byla různá: drahé kovy, zemědělské i jiné výrobky, nebo práce. Problematika tohoto uspořádání spočívala ve velmi krutém zacházení *encomenderů*, kteří zneužívali „své“ svěřené obyvatelstvo. Platba byla často vybírána několikrát, především ve formě těžké práce. Tento systém se ve své podstatě stal určitým druhem otrokářského zřízení. Rovněž ve španělské metropoli byly reflektovány časté stížnosti a obrovský demografický pokles původních obyvatel ve všech amerických koloniích. Přicházela tak postupně nejrůznější omezení, která se snažila o co největší kontrolu *encomiendy*. Na území kolonie Nové Španělsko se začal preferovat poněkud odlišný model, který se nazýval *repartimiento*.²²

1.2. Podíl indiánského obyvatelstva na pracovním trhu

Právě *repartimiento* byl nejvýznamnější způsob zapojení indiánského obyvatelstva do ekonomických aktivit. Jeho hlavním znakem byla hierarchizace koloniální ekonomiky. Při pohledu na indiánskou ekonomiku si nemůžeme nevšimnout subordinace ekonomické aktivity původního obyvatelstva k ekonomice španělské a kreolské.

Přestože je *repartimiento* často zaměňováno za *encomiendu*, je nutné podotknout, že se jedná o zřízení, které fungovalo na poněkud jiném principu. Zatímco v *encomiendě* byli indiáni nuceni odevzdávat poplatky v různé formě svému *encomenderovi*, v *repartimentu* šlo především o zapojení indiánského obyvatelstva do pracovního procesu v kolonii.

²¹ J. POLIŠENSKÝ a kol., *Dějiny Latinské Ameriky*, s. 142-145.

²² TAMTÉŽ, s. 159-164.

Obyvatelé jednotlivých komunit byli nuceni za předem daný plat pracovat ve prospěch bělochů. Nikdy však nebylo nuceně nasazeno veškeré obyvatelstvo, nýbrž jen jeho část. Nejčastěji to byla 1/7 komunity a pracovali pouze muži starší 16 let. Indiáni se tak v práci střídali v pravidelných intervalech. V novém systému však dál docházelo k překračování pravomocí, indiáni byli nasazováni na práce, které byly zakázány, nebo po nich byla vyžadována mnohem delší pracovní doba, než bylo legální. Dalším problémem repartimienta bylo, že Španělé a kreolové nejvíce vyžadovali indiánskou práci v době, kdy bylo potřeba se intenzivně starat o půdu. Indiáni tak nebyli schopni dostatečně obhospodařovat své pozemky, které je měli uživit. Vznikaly tak komplikované formy půjček, které připoutávaly indiánské obyvatelstvo silněji k půdě bělochů. Výsledkem tak bylo, že důsledky repartimienta se velmi podobaly předchozí encomiendě, přestože formálně byly systémy odlišné.²³

Podle dostupné literatury se může zdát, že indiánská produkce byla naprosto pod kontrolou encomiendy a následně repartimienta a mohlo by se nabýt dojmu, že příslušné zemědělské, textilní a umělecké produkty putovaly na trh přímo skrze zmíněné systémy. To by znamenalo, že neexistovala žádná návaznost na tradiční předkolumbovský trh a veškerá ekonomická aktivita se dostala do rukou pouze koloniální vlády a španělských a kreolských velkostatkářů.

V některých pracích je však poukazováno na to, že vedle repartimienta existovala i další, indiánská ekonomická aktivita, která využívala zachované kontakty z předhispánského období. Například v Guadalajaře se mezi roky 1750 a 1780 obchodovalo s kukuřicí, která z 25 % poházela z produkce indiánského obyvatelstva.²⁴ Postupně však tato ekonomická aktivita ztrácela na svém významu s růstem kreolských haciend, které se stávaly nejvýznamnějším zemědělským producentem.

Pokud budeme sledovat změny, které probíhaly ve způsobu organizace práce a výběru daní, je potřeba poukázat na významnou restrukturalizaci venkovských indiánských komunit. Ve značném množství vesnic docházelo k vnitřnímu pnutí, což mělo za následek snahu o separaci vesnic od svého centra.

²³ J.POLIŠENSKÝ a kol., *Dějiny Latinské Ameriky*, s. 164-170.

²⁴ Margarita MENEGUS, *Los indios en la historia de México*, México D.F. 2006, s. 46.

1.3. Vznik nových zemědělských komunit

Ve druhé polovině 18. století docházelo k sérii menších změn, jež v konečném důsledku znamenaly vznik nových a menších zemědělských komunit, které se v určitých aspektech podobaly uspořádání předkolumbovskému. Je zajímavé, že vznik nových, malých zemědělských komunit nebyl záměrně motivován, nýbrž že k němu docházelo na základě změn ve společnosti.

Původní indiánský systém fungování zemědělské komunity byl založen na vztahu *pīpiltin* - *macehuali*²⁵, který v indiánském prostředí existoval dlouhá léta. Nicméně španělští kolonizátoři tento systém odstranili a významně narušili původní sociálně-ekonomické uspořádání. Původní indiánské rozdělení, kdy bylo jasně dáno, kdo pracuje a kdo rozhoduje, bylo v koloniální době nahrazeno novou hierarchií, v níž si však dřívější vládcí snažili udržet svou moc i praktiky. Docházelo tak k situacím, kdy se potomci původních indiánských elit stávali starosty, guvernéry nebo zaujímali další významné posty, které jim umožňovaly ovládat a využívat vesnické indiánské obyvatelstvo.

V posledních desetiletích koloniálního období došlo na několika místech celého Mexika k různým menším změnám. Příkladem mohou být události v regionu Tlapa. Jde o tzv. „separace vesnic“ (*separación de pueblos*), které se paralelně odehrávaly na mnohých dalších místech po celé oblasti Nového Španělska, například v Michoacánu.²⁶ Podle následného uspořádání můžeme předpokládat, že k takovýmto změnám docházelo i v mnoha dalších zemědělských oblastech.

Při tomto procesu se jednotlivé oblasti snažily vytvořit menší správní celky odtrhnutím se od správního střediska, pod něž spadaly. Tato snaha pramenila z několika důvodů probíhajících ve stejný čas: ekonomických, sociálních, náboženských a politických.²⁷

²⁵ Vztah *pīpiltin* a *macehuali* byl tradiční aztécký způsob rozdělení moci. *Pīpiltin* byli v podstatě vládcí, kteří se starali o správcovství země a jednotlivých regionů, zatímco *macehuali* byli prostými zemědělci, kteří obdělávali půdu a plnili vojenskou povinnost. Na rozdíl od otroků měli některé svobody, např. se mohli volně ženit, vlastnit statky a mít svobodné děti.

²⁶ Juan Carlos CORTÉS MÁXIMO, *Ayuntamientos Michoacanos: Separación y sujeción de pueblos indios*, in: *TZINTZUN, Revista de Estudios Históricos*, n. 45, San Nicolás de Hidalgo 2007, s. 33-40.

²⁷ M. MENEGUS, *Los indios en la historia de México*, s. 44.

Význam tohoto procesu spočívá především v úzkém spojení výše uvedených problematik. Hlavní a nejdůležitější důvod, proč docházelo ke snahám o, alespoň částečné, osamostatnění není úplně zřejmý. Především je to dáno okolnostmi, kdy paralelně působilo velké množství nejrůznějších vlivů. Daniël Dehouve ve své práci *Las separaciones de pueblos en región Tlapa*²⁸ tvrdí, že šlo především o nerovnoměrné postavení správního centra a podrobených vesnic, což dovolovalo opakované zneužívání vybírání a zvyšování poplatků. Za prvotní problém považuje rozpad a fragmentaci původních správních center indiánských republik, a tím vznik prvních problémů politicko-administrativních, zemědělských a duchovních.

V 18. století proces fragmentace, podobně jako se stalo správním střediskům republiky Indiánů, rozdělil církevní správní centra.²⁹ Vznikaly tak nové farnosti, které se staly církevními i světskými správními středisky v jednotlivých oblastech, a klesl počet vesnic spadajících pod fary. Tento proces byl doprovázen změnami zemědělskými. Zemědělská problematika je zakořeněna hluboko v minulosti, v přechodu na koloniální samosprávu, kdy docházelo k novému vlastnickému uspořádání, jež neakceptovalo předchozí rozdělení. Jednotlivé vesnice se snažily získat co největší zemědělský potenciál, kterým byla odedávna půda. Pokud jednotlivé vesnice žádaly o zemědělskou půdu, byla tato žádost podávána nadřízeným správním celkem. Docházelo tak k tomu, že se správní celky stávaly oficiálními držiteli pozemků, které měly patřit nižším celkům, tedy konkrétním vesnicím. Výsledek byl takový, že „30 % vesnic nedisponovalo vlastní půdou. Navíc podřízené vesnice a vesnice pronajímající pozemky byly sousedy, což dávalo vznik komplikovaným situacím.“³⁰

Některé vesnice trpěly velkou ekonomickou zátěží a nehodlaly se smířit se svou situací. Zemědělské nezávislosti jednotlivých vesnic bylo dosaženo o něco později, než té politické. Nicméně celky disponující půdou, kterou měly předat, nebyly vůbec s takovým rozhodnutím spokojeny a v některých oblastech dočasně docházelo k nepokojům. O tom může svědčit prohlášení vedení republiky Xalpatlahuac, které předání půdy označovalo pouze za jakýsi „dobrý skutek“. Stále považovalo tyto

²⁸ Danièle DEHOUE, *Las separaciones de pueblos en la región de Tlapa*, *Historia Mexicana* XXXIII, núm.4, México D.F. 1984, s. 379-404

²⁹ TAMTÉŽ, s. 386.

³⁰ „El 30% de los pueblos carecía de tierras propias. Además, pueblos sujetos y arrendatarios eran circunvecinos, lo que daba lugar a situaciones enredadas.“ (překlad – OJ) D. DEHOUE, *Las separaciones de pueblos en la región de Tlapa*, *Historia Mexicana*, s. 388

pozemky za své vlastní, které dočasně propůjčuje jiným uživatelům. Přesto se však tyto „dobré skutky“ staly skutečností a původní vlastníci ztratili tyto pozemky nastálo. K nápravě pozemkového vlastnictví však nedošlo ve všech oblastech. Svědčí o tom skutečnost, že v určitých horských zónách zemědělská nezávislost neexistuje do současnosti.

Vznik nového pozemkového uspořádání znamenal, že vesničané nespádali pod vyšší územní celky. Přerozdělením půdy a získáním větší autonomie došlo k tomu, že se mnozí vymanili z útlaku, který pro ně představovalo bývalé centrum.

Konečným výsledkem byl vznik malých zemědělských komunit, přičemž každá vesnice měla vlastní správu a vlastní pozemky. Tyto komunity se lišily od těch předchozích především jednodušší organizací práce a transparentnějším využíváním obyvatel na pracovní povinnost pramenící z repartimienta. Nová organizace zároveň oslabil moc dřívějších kasiků, ale i nadále se objevoval problém silného politicko-ekonomického vlivu starostů, kteří ho stále zneužívali k vlastnímu prospěchu. Bylo to právě osamostatnění vesnic, které znamenalo ztrátu značného vlivu původních center. Protichůdným efektem však byl vznik nových lokálních úřadů, které se v novém uspořádání těšily podobnému významu, jako původní správní centra. Tyto úřady pak mohly být zneužívány. Výsledkem tak bylo, že odluka vesnic od centra znamenala, že původní správní centra ztratila svůj vliv. Namísto původních center však vznikly nové úřady, které často následovaly linii započatou svými předchůdci. Pro běžné rolníky tak z hlediska vykořisťování úřady pokračovalo i nadále. K jedné důležité změně však došlo: nové vesnice byly o poznání menší a ve většině případů byly velmi úzce spjaty s komunitou a nově vznikl i systém rotace na administrativních postech. Nové uspořádání tak způsobilo vznik na svou dobu moderního zemědělského systému a počátek skutečných zemědělských komunit.³¹

³¹ D. DEHOUE, Las separaciones de pueblos en la región de Tlapa, *Historia Mexicana*, s. 399-404.

2. Boj za nezávislost a indiánské obyvatelstvo

Na počátku 19. století bylo v oblasti dnešního Mexika téměř veškeré dění ovlivňováno snahou o odstranění španělských vládců, kteří podle místních obyvatel nerozuměli situaci v kolonii, a vytvoření svobodného státu, kde by se vlády ujali obyvatelé narození na americkém kontinentu.

2.1. Příprava na boj za nezávislost

Ideu nezávislosti živilo kreolští intelektuálové, patřící především ke střední vrstvě obyvatel, již od poloviny 18. století. Postupně jejich ideály začaly podporovat i jiné sociální skupiny. Bohatí kreolové a majitelé latifundií měli poněkud pragmatičtější motivaci. Šlo především o bohatství a politickou moc, o které se nechtěli dále dělit se Španěly, kteří doposud zastávali nejvyšší posty v hierarchii koloniální vlády, ani s dalšími lidmi, jež působili přímo v evropské metropoli.³²

Velmi podobná situace nastala ve většině latinoamerických kolonií, kde bylo uspořádání politické i sociální takřka identické jako v Novém Španělsku. Myšlenka získání nezávislosti byla velmi silně ovlivněna vývojem světových dějin z konce 18. a začátku 19. století. Je potřeba vyzdvihnout především tři události: Velkou francouzskou revoluci, která vedla k vydání *Deklarace práv člověka a občana*³³; Deklaraci nezávislosti a následné vítězství Americké války za nezávislost a invazi Napoleona a francouzské armády do Španělska z roku 1807 znamenající jmenování Josefa Bonaparte španělským králem o rok později.³⁴

Pokud budeme hovořit o vlivu francouzské revoluce, musíme pochopit, míru jejího skutečného dopadu na celou Latinskou Ameriku. Bohatí latinoameričtí kreolové, kteří se mohli těšit nejlepšimu vzdělání na prestižních evropských univerzitách a někteří z nich přímo zažili revoluční události na evropském území, Velkou francouzskou revolucí vnímali jako počátek konce starých pořádků. Tito nadšenci přestávali uznávat právo Španělska na kolonii. Pro ně představovala španělská autorita pouze laxní, nechápající tyranii snažící se omezovat potenciál mexické země pro svůj vlastní

³² J. POLIŠENSKÝ a kol., *Dějiny Latinské Ameriky*, s. 283-285.

³³ *Deklarace práv člověka a občana* byla vydána 26. srpna 1789.

³⁴ Antonio UBIETO ARTETA a kol. *Dějiny Španělska*, Praha 1995, s. 385-387.

materiální zisk. Toužili po odstranění despotismu a nerovnosti stejně tak, jak o něj bojovali francouzští revolucionáři.³⁵

Prohlášení nezávislosti amerických kolonií podporovalo tyto touhy o nezávislost a stalo se příkladem hodným následováním. Následující vítězství obyvatel bývalé britské kolonie nad svou řídicí metropolí ukázalo Mexičanům, že je možné si nezávislost vybojovat i proti silné armádě evropské velmoci s ohromnými vojenskými možnostmi.

Význam intervence napoleonské armády na Pyrenejský poloostrov spočíval především ve jmenování nového vládce španělského národa, kterého však lidé žijící v jihoamerických koloniích neuznávali za svého krále. Vznikla tak další ideologická motivace k vytvoření státu nezávislého na evropské metropoli.³⁶

V posledních letech 18. století docházelo na základě většího množství různých událostí, zmíněných výše, k prohlubování národního uvědomění. Od té doby si bohatá skupina mexických intelektuálů, šlechticů a milionářů, kněží, vydavatelů novin a důstojníků armády osvojovala způsob myšlení, který lze označit jako americké.

Snahy o získání nezávislosti na Španělsku započaly v Novém Španělsku již koncem 18. století formou nejrůznějších povstání menšího či většího rozsahu³⁷. Postupně se zhoršovala i ekonomická situace v kolonii. Španělsko roku 1796 vstoupilo do války s Velkou Británií a byl přerušen dovoz manufakturních produktů do Mexika. Postupem času některé zahraniční lodě začaly porušovat zákaz obchodu se španělskými koloniemi formulovaný britskou vládou a překračovaly blokádu. Tehdy si kreolští obchodníci uvědomili, že produkty ze Španělska jsou mnohem dražší a často nedosahují kvality produktů z jiných zemí.³⁸

Reakce na sebe nenechala dlouho čekat. V roce 1798 se konalo v Londýně velké setkání liberálů z celé Latinské Ameriky, jež hledali východisko ze stávající situace. Minimálním požadavkem se stala autonomní vláda formovaná pouze z kreolů, maximálním naprostá nezávislost na metropoli.³⁹ Od tohoto roku začali obyvatelé

³⁵ Carlos MALAMUD, a kol. *Historia contemporánea de América Latina vol. I*. Madrid 2007, s. 28.

³⁶ TAMTÉŽ, s. 30-33.

³⁷ Již v roce 1793 bylo v Guadalajaře odhaleno spiknutí dvou stovek kreolů; v roce 1794 se zrodila konspirace vedená J. Guerrerem; v roce 1799 vypuklo „povstání mačet“ (Rebelión de los Machetes).

³⁸ O. KAŠPAR, *Dějiny Mexika*, s. 148-149.

³⁹ TAMTÉŽ, s. 150.

významně pomýšlet nad způsobem, jak získat alespoň částečnou nezávislost na evropské metropoli. Nejlogičtější se jevilo si nezávislost vydobýt vojensky.

2.2. Indiánské aktivity v bojích o nezávislost

Před tím, než budeme věnovat bojům a účasti indiánů v tomto konfliktu, je potřeba si uvědomit, že v roce 1810 žilo v Novém Španělsku přes 6 milionů obyvatel⁴⁰. Hlavní město místokrálovství bylo s více než 168 000 obyvateli největším městem jak severní, tak i jižní Ameriky. Ve stejné době měla evropská část španělského impéria okolo 11 milionů obyvatel⁴¹ a v Madridu žil obdobný počet obyvatel jako ve městě Ciudad de México⁴². Pokud porovnáme tato čísla, je evidentní, že v kolonii byl i přes absenci profesionální armády a vybavení nesrovnatelné se Španělskem obrovský bojový potenciál a tudíž i velká hrozba pro evropskou metropoli.

Přestože hlavní slovo v bojích za nezávislost měli mít kreolové, nelze zapomínat ani na to, že důležitá role připadla také indiánům a mesticům. Indiánský význam spočíval především v celkovém počtu obyvatel, protože přes 60 % všech obyvatel Nového Španělska byli indiáni a 20 % tvořili mesticové.⁴³ Proto bylo pro vytvoření početné armády velmi důležité získat podporu indiánské populace.

Značný vliv na indiánskou aktivitu měly události probíhající na celém území jihoamerické kolonie. Na konci 18. století došlo v dnešní oblasti Peru k sérii povstání, která jsou známa, jako povstání Tupaka Amarúa II. Jednalo se o povstání mestice a zámožného statkáře, který volal indiány do boje. Jeho význam spočíval především v tom, že se snažil působit hlavně na indiány, a že mu primárně nešlo o boj proti španělskému králi, za jehož místokrále se považoval, ale zbrojil proti výběrčím daní a

⁴⁰ Timothy ANNA a kol., *Historia de México*, Barcelona 2002, s. 267.

⁴¹ A. UBIETO ARTETA a kol. *Dějiny Španělska*, s. 450.

⁴² V roce 1842, kdy bylo provedeno první sčítání obyvatel, žilo v Madridu přesně 157 379 obyvatel. Toto číslo je však výrazně ovlivněné napoleonskými válkami i značnou účastí Španělů v latinoamerických válkách o nezávislost. Dá se tak předpokládat, že v prvním desetiletí žilo v Madridu vyšší počet obyvatel.

<http://www.ine.es/intercensal/intercensal.do?sessionId=D6422637FEEBE63B30C2C5B3A149DFC7.interestcensal01?search=1&cmbTipoBusq=0&textoMunicipio=Madrid&btnBuscarDenom=Consultar+sel%F3n>

⁴³ T. ANNA a kol., *Historia de México*.

dalším osobnostem zainteresovaných v systému mita⁴⁴. Přestože tato vzpoura byla krvavě potrestána, její odkaz se velmi rychle rozšířil, především mezi indiány, po celém americkém kontinentu.⁴⁵

2.2.1. Indiáni v Hidalgově boji

Ještě než vstoupil na scénu mexický kněz, jemuž je věnována podrobnější pasáž níže, objevily se určité náznaky indiánské aktivity směrem k boji za nezávislost. K jedné ze snah o vyvolání povstání došlo v oblasti Tepic⁴⁶ v Nové Galicii na začátku 19. století. O této rebelii se dochoval málo dokumentů, nejsme proto schopni tuto aktivitu blíže popsat. S určitostí však víme, že zde bylo do značné míry zapojeno indiánské obyvatelstvo, dále je známo, že povstání bylo již v zárodku potlačeno a vůdce potrestán. Toto povstání sice nemělo velkého úspěchu, ale poukázalo na několik skutečností: Mezi indiánským obyvatelstvem existovala nespokojenost do takové míry, že bylo ochotno pozvednout zbraně. Objevily se rovněž osobnosti, které byly schopné se postavit do čela povstání. Navíc se někteří účastníci povstání po jeho potlačení ukryli v horách a mohli dále vyvíjet určitou aktivitu.⁴⁷

Toto povstání nebylo jediným. Existují zprávy o odhalené a zmařené konspiraci, při níž se dva Španělé snažili získat podporu indiánských vesnic v boji proti vedení kolonie. Podle jejich vyjádření měli spiklenci zajištěnu podporu více než deseti tisíc indiánů a čtyř tisíc kreolů. Zároveň očekávali podporu dalších indiánských vesnic⁴⁸

Přestože předchozí vzpoury měly v některých oblastech kolonie značnou podporu, nikdy se nestaly významnými na celonárodní úrovni. Takového významu poprvé dosáhlo povstání pod vedením Miguela Hidalga⁴⁹. Tento kněz volal po sociální

⁴⁴ Mita systém pracovní povinnosti, který byl srovnatelný s novošpanělským repartimientem

⁴⁵ J. POLIŠENSKÝ a kol., *Dějiny Latinské Ameriky*, s. 250.

⁴⁶ Tepic je největší město současného mexického státu Nayarit, který se nachází na pobřeží, západním směrem od Ciudad de México. V koloniálním období byl Tepic jedním z měst nacházejících se v království Nová Galicie, které mělo značnou autonomii v rámci místokrálovství Nového Španělska.

⁴⁷ Patricia María MONTOYA RIVERO, María Guadalupe RAMÍREZ ORNELAS, *Historia de México*, McGRAW-HILL, México D.F. 2011, s. 172.

⁴⁸ Manuel FERNANDEZ MUÑOZ, María BONO LÓPEZ, *Pueblos indígenas y Estado nacional en México en el siglo XIX*, México D.F. 1998, s. 186.

⁴⁹ Miguel Hidalgo y Costilla byl přední představitel boje za nezávislost. V hlavním městě byl vysvěcen na kněze. Působil jako rektor na Universidad de San Nicolás a následně jako kněz ve vesnici Dolores.

spravedlnosti a zlepšení situace ve střední Americe. Svůj boj založil na nutnosti odstranění španělské nadvlády a provedení rozsáhlé sociální revoluce zaměřené především na zlepšení společenského statutu indiánů. Od počátku svého vojenského tažení, které bylo zprvu velmi úspěšné, se na jeho stranu připojovalo značné množství indiánských vzbouřenců.

Hidalgo vydal v průběhu povstání hned několik listin a dekretů. Mezi nejdůležitější patřil dekret o výlučném používání půdy vesnických komunit jejich příslušníky a výnos o zrušení otroctví.⁵⁰ Zatímco zrušení otroctví se indiánského obyvatelstva tolik netýkalo⁵¹, dekret omezující používání vesnické půdy znamenal další růst popularity Hidalgo mezi indiánskými komunitami, a též větší podporu jeho snah o nezávislost.

Hidalgovo vojsko dále rostlo a Španělé si velmi dobře uvědomovali, že potřebují získat podporu početného indiánského obyvatelstva. Proto je dobře pochopitelná velmi ostrá kampaň, kterou zahájili představitelé španělské moci. V ní se snažili oslabit Hidalgoovu pozici, nepřipustit růst jeho stoupenců a naopak získat je na svou stranu. Hidalgo byl v kampani vykreslován jako podvodník, kacíř, viník smrti mnoha indiánů svedených z cesty, s jejichž důvěrou bylo manipulováno falešnými přísliby. Poukazovali na ochranu, kterou Španělé poskytovali domorodému obyvatelstvu, a výhody, kterým se mohou těšit.⁵²

I přes takto agresivní kampaň si však Hidalgo dále udržoval masivní podporu mnohých indiánských komunit. Ty se přidávaly na stranu povstalců, aby si vybojovaly zlepšení své sociální a ekonomické situace.

Byla to především postava Hidalgo, který jako jeden z mála povstalců sociální reformu podporoval, a opora v kultu Panny Marie Guadalupské (Nuestra señora de

Mezi kritiky koloniálního režimu ho přivedl kontakt s indiány a jejich persekuce. Byl velmi oblíben mezi indiánským obyvatelstvem. Je autorem „Provolání z Dolores“ (Grito de Dolores, též jako „Výkřik z Dolores“). Po vojenském tažení napříč kolonií padl do zajetí a byl zastřelen. Krátce po své smrti začal být nazýván otcem národa a považován za symbol boje za nezávislost. J. OPATRŇY, *Amerika v proměnách staletí*, Praha 2008.

⁵⁰ O. KAŠPAR, *Dějiny Mexika*, s. 155.

⁵¹ V tuto dobu se v otrockém stavu ocitalo především černošské obyvatelstvo. Indiánské obyvatelstvo žilo a pracovalo především v rámci tzv. repartimenta (viz 2.4.). Indiáni se v přímém otroctví ocitali v mnohem menším zastoupení, než obyvatelstvo černošské.

⁵² M. FERNANDEZ MUÑOZ, M. BONO LÓPEZ, *Pueblos indígenas y Estado nacional en México en el siglo XIX*, s. 189.

Guadalupe), co dále přitahovalo zájem indiánského obyvatelstva. Zvolení Panny Marie Guadalupské na místo patronky bojů o nezávislost byl velmi povedený tah. Hidalgo tak získal podporu obrovského množství křesťanského indiánského obyvatelstva, mezi nímž byl kult této indiánské svěřice velmi silně zakořeněn. Propojení kultu Panny Marie Guadalupské s bojem za nezávislost se objevil již na počátku Hidalgových snah. Jeho slavné Provolání z Dolores, jehož výročí je dodnes v Mexiku slaveno jako státní svátek, bylo zakončeno „Ať žije Amerika a Panna Marie Guadalupská“ (*¡Qué viva América y virgen de Guadalupe!*)⁵³

Pokud bychom měli hledat charakteristický rys indiánské účasti v bojích za nezávislost, byla by jím nejednota. Je evidentní, že se indiánské obyvatelstvo bojů za nezávislost účastnilo jak na straně rojalistů, tak i na straně povstalců. Nemalá část indiánů však veškeré události sledovala nezúčastněně. Důvodů můžeme najít několik. Někteří autoři hovoří o ignoraci ze strany indiánů⁵⁴, jakožto skupiny nepodílející se na případných ziscích. Důvod nejednoty může být dán i absencí spojení mezi indiánskými komunitami, fragmentovanými, rozdělenými a často mezi sebou znepřátelenými.⁵⁵

Je proto potřeba vzdát se mýtu o Hidalgově povstání a jeho plné a masivní podpoře ze strany indiánů. Tento mýtus vznikl při budování nového svobodného Mexika spolu kultem Hidalgo, jako otce revoluce svobodného Mexika. To, že se mnozí indiánští rolníci zařadili mezi Hidalgovy následovatele, přimělo jiné skupiny původního obyvatelstva, které byly úzce svázány s městskými centry, k tomu, aby projevíly svou věrnost královské dynastii a zorganizovaly dobrovolnické jednotky vojensky podporující španělskou vládu.⁵⁶ Zároveň se objevily oblasti, kde indiánské vesnice dlouhou dobu váhaly, zda se zapojit do již probíhajícího konfliktu nebo nikoli.⁵⁷

Hidalgovo tažení se i přes značnou podporu dostalo do vážných vojenských problémů. Zbytky Hidalgova vojska roku 1812 postupovaly, po porážce v Puente de Calderón, směrem k severu. Padly do léčky a vedení Hidalgovy armády včetně

⁵³ O. KAŠPAR, *Dějiny Mexika*, s. 151.

⁵⁴ Srov. Lorenzo de ZAVALA, *Ensayo histórico de las revoluciones de México desde 1808 hasta 1830*, México D.F. 1969.

⁵⁵ „basta pensar en la completa falta de articulación de las comunidades indígenas, fragmentadas, divididas y enfrentadas muchas veces entre sí.“ (překlad OJ) M. FERNANDEZ MUÑOZ, M. BONO LÓPEZ, *Pueblos indígenas y Estado nacional en México en el siglo XIX*, s. 190.

⁵⁶ TAMTÉŽ, s. 191.

⁵⁷ TAMTÉŽ, s. 187.

samotného velitele bylo zatčeno. Vůdci povstaleckého hnutí byli záhy popraveni. Hidalgo, jako církevní hodnostář, měl dvojitý proces. Nejprve byl církevním tribunálem v Durangu zbaven kněžství. Následný civilní soud již neměl větší problémy Miguela Hidalgo odsoudit k smrti za vlastizradu. Trest byl vykonán dne 30. července roku 1811, kdy byl „otec revoluce“ popraven zastřelením.⁵⁸

2.2.2 Indiáni v dalších bojích

Přestože byl Hidalgo nejvýraznější osobou na počátku bojů za nezávislost, jeho poprava neznamenala konec těchto snah. Je možné konstatovat, že velmi brzy se objevily další osobnosti, které byla schopny vedení bojů a dosažení významných vojensko-politických úspěchů.

Jednou z těchto osobností byl mestic José María Morelos⁵⁹, původně kněz z Carácuru. Do jeho armády, kterou postupně dával dohromady, se přihlásila většina z Hidalgoových indiánských povstalců. Podpora indiánských skupin byla i nadále nestálá a navíc kreolské vedení příliš nevěřilo podmětům a záměrům indiánského obyvatelstva. Někteří z velitelů tvrdili, že indiáni nejsou schopni pohlédnout do budoucnosti a vidí pouze současnost, což způsobuje velké změny v jejich chování.⁶⁰ Obviňovali indiány z toho, že se řídili jen podle svých momentálních potřeb. I přes tuto nedůvěru se je však snažili využít.⁶¹ Ignacio Allende, jeden z velitelů povstalecké armády, původně dokonce tvrdil, že indiáni nechápu a nejsou schopni pochopit pravý význam slova svoboda (libertad). Nutno podotknout i to, že indiáni v armádách byli již od počátku velmi často zneužívání pro tu nejtěžší práci, a to od počátku povstání, bez ohledu na stranu, ve které působili.

Morelosova snaha získat podporu od všech skupin obyvatelstva způsobovala, že na jedné straně indiánům sliboval „znovu obnovení impéria na základě tradic“ a

⁵⁸ J. POLIŠENSKÝ a kol., *Dějiny Latinské Ameriky*, Praha 1979 s.261.

⁵⁹ José María Morelos y Pavón byl mexický kněz a hlavní představitel tzv. druhé etapy bojů za nezávislost Mexika. Hidalgoem byl jmenován vedením povstalců na jihu Mexika. 6. 9. 1813 vyhlásil nezávislost Nového Španělska. Byl zajat 5. 11. 1815 a 22. 12. 1815 byl souzen inkvizicí a následně civilním soudem. Stejně jako jeho předchůdce byl popraven zastřelením.

⁶⁰ M. FERNANDEZ MUÑOZ, M. BONO LÓPEZ, *Pueblos indígenas y Estado nacional en México en el siglo XIX*, s. 211.

⁶¹ TAMTÉŽ, s. 211.

zároveň kreolům vysvětloval, že jsou to oni, kdo jsou právoplatnými pány mexického území, kterému by měli vládnout. V Morelosově projektu nového státu nakonec indiánský svět nezískal zvláštní pozornost, a to ani přesto, že indiánská historie nabízela možnost jak se vymezit španělské minulosti a použít pro nový stát symboliku se značnou tradicí.⁶²

Přesto byl Morelos schopen vytvořit velmi silnou armádu z velké části složenou z indiánského obyvatelstva. Asi nebudeme nikdy znát všechny konkrétní důvody, proč se indiáni dále přidávali na stranu povstalců. Byla to především nespokojenost s aktuálními životními podmínkami, která hnala indiány do války. Pokud k tomu přičteme sliby, v nichž vůdci povstání nabízeli domorodému obyvatelstvu větší ekonomický zisk, můžeme pochopit základní důvod toho, proč se nadále rozšiřovaly Morelosovy bojové jednotky. Nicméně i přes značné vojenské úspěchy dopadlo Morelosovo tažení stejně jako v případě jeho předchůdce: po jedné z proher byl nalákán do pasti, zatčen a popraven.

Snahy o získání nezávislosti se však nezastavily ani Morelosovou smrtí. Lid již byl příliš vtažen do povstání, než aby přestal bojovat. Navíc stále fungovalo mnoho povstaleckých skupin, větší či menší velikosti, vedených místními veliteli, kteří byli rozhodnuti bojovat až do získání úplné nezávislosti na evropské metropoli.

Dalším z velevýznamných vůdců, kteří se dostali do vedení povstaleckých vojsk, byl Agustín Iturbide⁶³. Původně generál španělského vojska bojující proti mexickým vzbouřencům se přidal na stranu těch, kteří pod vlivem liberálních myšlenek a přijetí cádizské ústavy⁶⁴ toužili Mexiko přetvořit v nezávislou konstituční monarchii.

Zásadní výhodou Iturbideho byla jeho schopnost vytvořit komplexní armádu složenou ze všech sociálních i etnických skupin Nového Španělska. Vycházel z masivní podpory kreolské aristokracie a velmi mocné a bohaté církve, která se cítila značně ohrožená nejednoznačným vývojem a nevyzpytatelností záměrů ostatních povstaleckých vůdců. Kromě bělošského obyvatelstva se bývalý španělský generál snažil získat i přízeň velitelů vzbouřenců. Tím v podstatě vytvořil jednu z nejsilnějších

⁶² TAMTÉŽ, s. 215.

⁶⁴ Ústava z roku 1812, která byla vyhlášena kortesy v Cádizu. Konstituce byla liberálního charakteru a silně vystupovala proti církevní moci. Právě tato část se značně nelíbila mexické aristokracii. Zároveň koloniální území mělo být vyhlášeno provinciemi a jejich obyvatelé měli být občany nového španělského státu. Odpor vyvolalo v Mexiku i představa, že by dění v Novém Španělsku měli ovládat kortesy zvolené především ze Španělů. Obrovským problémem se stala i část, podle níž by koloniální aristokraté a latifundisté ztratili většinu své moci v prospěch lidu.

armád bojující za nezávislost s podporou ve většině regionů. Jeho armáda měla ještě jednu nespornou výhodu. Byla podporována bohatými kreoly s disciplinovanými jednotkami, Iturbide mluvil jménem lidu a dožadoval se práv, která byla již velmi dobře známá a srozumitelná pro všechny sociální skupiny. Zároveň zde byla nová generace, která se v tvrdé škole předchozí revoluce naučila respektovat právo a spravedlnost.⁶⁵ Po deklaraci *Plánu z Igualy* (Plan de Iguala), kde vyhlásil Tři záruky (Tres garantías) si Iturbide získal rovněž velitele vzbouřenců, především Vincenta Guerrera, a tím i podporu k prosazení svých nároků.

Stále však existovaly indiánské skupiny, které žily nomádkým způsobem a nebyly dosud, na rozdíl od zbytku původního obyvatelstva, dokonce ani obráceny ke křesťanství. Ty se v žádném případě nehodlaly přidat na stranu revoluce a většina obyvatel Nového Mexika se jich značně obávala. Mezi tyto indiány patřili především Navahové, kteří operovali především na severu země a disponovali poměrně značnou bojovou silou. Tyto indiánské kmeny se cítily ohroženy, protože se jim z důvodů válečného konfliktu nedostávalo válečné kořisti, a tak své výpady podnikaly čím dál tím častěji a hlouběji do mexického území. Teprve časem se tyto ataky postupně podařilo zastavit. Nejprve vzbouřeneckými vojsky a následně i armádou stoupců španělské vlády. I přes problémy způsobené nepokoji na severu země, se podařilo dosáhnout dohody s indiány na území, kde docházelo k četným konfliktům, a vytvoření značného porozumění z obou stran.

Snaha Iturbideho o získání silné podpory začala postupně měnit formu jeho dikce. Přestože nikdy svá prohlášení nesměřoval přímo k indiánskému obyvatelstvu, ale obecně k lidu, čím dál tím více se v jeho komuniké objevovaly zmínky, které by mohly být vysvětlovány jako proindiánské. Plán z Igualy obsahoval obecné formulace o lidu, který nebude nijak rozlišován⁶⁶. V podstatě tak docházelo k tomu, že se boj o nezávislost dostával plně do kompetence kreolských vůdců, kterým indiánské obyvatelstvo důvěřovalo. Zajímavé je, že tento jev je typický pro celou Latinskou Ameriku⁶⁷. Přístup v Mexiku lze dobře srovnat se sousední Guatemalou, kde počátek

⁶⁵ L. ZAVALA., *Ensayo histórico de las revoluciones de México desde 1808 hasta 1830*, s. 91.

⁶⁶ „Lidé, bez jakéhokoli rozlišování na Evropany, Afričany či indiány, jsou obyvateli této monarchie“ („pueblo sin distincion alguna de europeos, africanos, ni indios son ciudadanos de ésta Monarquía“) *Plan de Iguala* [online] dostupné na: <http://scholarship.rice.edu/jsp/xml/1911/9226/1/aa00005.tei.htm> [cit. 12. 11. 2011].

⁶⁷ Srov. C. MALAMUD a kol., *Historia contemporánea de América Latina vol. I.*

bojů za nezávislost podnítily indiánské vzpoury, ale indiánští povstalci nikdy nebyli guatemalskou historií považováni za iniciátory bojů za nezávislost. Nezávislost byla i zde nezávislostí kreolskou.⁶⁸

Při dosažení nezávislosti a vytvoření nezávislého státu v čele s císařem Augustinem I.⁶⁹ tak indiánské obyvatelstvo mělo velmi složitou situaci z pohledu nároku na sociální a ekonomické benefity, které vyplývaly z podpory vítězného hnutí.

Pokud pohlédneme na vývoj celkového boje za nezávislost od Hidalgo až k Iturbidovi, je potřeba říci, že se cíle tohoto boje naprosto změnily. Hidalgo usiloval především o sociální revoluci, kde by právě indiáni získali sociální status, který si podle něj zasloužili. Jeho snem bylo, aby indiáni přestali být vykořisťováni ostatním obyvatelstvem. Hidalgoův boj za odstranění španělské vlády měl být proto především způsobem, jak naplnit tyto sociální požadavky. Nicméně boj za nezávislost se postupně dostával pod vedení hlavně kreolského obyvatelstva, které nemělo žádný zájem na změně postavení indiánů. V očích indiánského obyvatelstva znamenalo získání nezávislosti pod vedením Agustína Iturbideho pouze nahrazení nadvlády Španělů za nadvládu kreolů. Indiáni, kteří byli jedni z iniciátorů bojů za nezávislost a důležitým vojenským prvkem, se tak paradoxně začali dostávat do horší situace, než byla ta, proti které na počátku 19. století povstali.

⁶⁸ José Emilio Rolando ORDÓÑEZ CIFUENTES, *La insurrección de 1820 en el partido de Totonicapán*, in: *IV Jornadas Lascasianas. Cosmovisión y práctica jurídica de los pueblos indios*, México D.F. 1994, s. 30.

⁶⁹ Agustín Iturbide se po vítězné revoluci nejprve prohlásil guvernérem až následně se stal císařem.

3. Nový mexický stát, politika státu a její vliv na indiánské obyvatelstvo

Po vzniku samostatného státu se velká část intelektuálů snažila definovat nový mexický stát, nalézt podporu v minulosti a začlenit obyvatelstvo na mapu nově se rodícího světa. Vypracovali konstituci a nové zákony pro rozvoj zemědělství, dobytkářství, hornictví, obchodu, státních financí. Podali také řadu návrhů, jak vytvořit humánnější pracovní podmínky, jak dosáhnout růstu počtu obyvatel a rozšířit vzdělání a zdravotní péči. Většina projektů se inspirovala cizími zkušenostmi. Jedni chtěli obnovit formy života starých Řeků a Římanů, jiní věřili, že nejlepším modelem je státní zřízení mladé republiky Spojených států amerických. Objevily se i návrhy na vytvoření státu na základech starého aztéckého impéria.⁷⁰

3. 1. Mytizace předkolumbovského období

Právě inspirace předkolumbovskou Amerikou se stala jedním z typických znaků nového národa. Noví vládcí, kterými byli kreolové, si dobře uvědomovali, že nemohou využít cortésovskou symboliku, aniž by nevzbudili nevoli indiánů, kteří stále byli v početní převaze vzhledem k ostatní populaci. Začal se tak tvořit nový kult předcortésovského Mexika. Paralelně však docházelo k prohlubující se marginalizaci indiánského obyvatelstva. Právě indiánská minulost byla využívána v pracích Teresy de Meir a Carlose Mariý Busamenteho, které tvořily teoretický základ mexického nacionalismu.

Busamente vycházel z velikosti a kvalit aztécké říše, zatímco de Meir oprášil starou teorii, podle níž byla Amerika evangelizována Svatým Tomášem a Panna Marie Guadalupská měla spojitost s Quetzalcóatlem⁷¹. V této argumentaci však můžeme nalézt několik slabých míst. Ani jeden z autorů nikdy nezpochyboval legitimitu španělské conquisty, ani právo Španělů na kolonizaci. Pokud si však uvědomíme, že hlavním španělským argumentem k dobývání a kolonizaci amerického území byla nutnost evangelizace bezvěrců, zjistíme, že si zde autoři značně protirečí. Pokud bylo indiánské

⁷⁰ O. KAŠPAR, *Dějiny Mexika*, s. 162.

⁷¹ Quetzalcóatl v jazyku náhuatl znamená vzácný had. Původně byl starým toltéckým bohem a byl údajně i prvním toltéckým vládcem. Podle legendy bůh odešel a slíbil, že se vrátí, což byl důvod vřelého přijetí Cortése, kterého indiáni považovali za tohoto boha. Quetzalcoatl se stal i hlavním bohem aztécké říše, která si Toltéky podmanila. Vládcové Aztéků se považovali za přímé potomky tohoto boha. Klápšťová, K. Krátký, Č. J. *Encyklopedie bohů a mýtů předkolumbovské Ameriky*, Libri, Praha 2001, s. 113-115.

území evangelizováno již před příchodem španělských kolonizátorů, pak by neměli mít žádné právo na zabránění území z důvodu šíření křesťanství. A pokud budeme považovat španělské obsazení nového území z důvodu christianizace za legitimní, pak logicky nemohlo dojít k evangelizaci indiánských oblastí před příplutím Kolumba.

Jednou z nejvýraznějších ukázek snah o inkorporaci předkolumbovského období do dějin nového mexického národa byl nový státní znak. K prvnímu začlenění orla nesoucího v zobáku hada do státního symbolu došlo již v roce 1815. Konkrétně povstalecký kongres rozhodl, že „*na erb se stříbrným polem se umístí stojící orel s užovkou v zobáku, který odpočívá na opuncii plné plodů, jejíž kmen je umístěn uprostřed laguny.*“⁷² K úplnému začlenění tohoto symbolu mezi státní znaky došlo za vlády nového císaře Agustína I. v roce 1821.⁷³ Je potřeba zdůraznit, že adaptovaný symbol měl velkou tradici v aztéckém impériu. Podle staré indiánské legendy byl orel držící hada pokynem pro Mixtény,⁷⁴ aby se usadili v údolí Anáhuac a založili zde své impérium, které bylo následně známé jako aztécké.

Období idealizace předkolumbovských dějin probíhalo v mladém státě velmi dlouho a na nejrůznějších úrovních. Důvod k tomu byl vcelku jasný: idealizace období před příchodem Španělů měla posílit a vyzdvihnout národní smýšlení a zároveň se vymezit vůči Španělsku. Protože se nemohla použít španělská symbolika, bylo nutno použít jinou. Jelikož jediná výrazná složka dějin byla právě ta indiánská, nezbylo kreolům nic jiného, než ji použít. Můžeme říci, že mytizace předkolumbovských dějin dále probíhala po celé 19. století a vyvrcholila v období prezidenta Porfiria Díaze, který se výrazně snažil o zveličení symboliky mexického národa. Významnou událostí z roku 1887 se tak stalo ustanovení 21. srpna⁷⁵ dnem připomenutí osobnosti Cuauhutéca⁷⁶.

⁷² „*en un escudo de campo de plata se colocará un águila en pié con una culebra en el pico y descansando sobre un nopal cargado de fruto, cuyo tronco está fijado en el centro de una laguna.*“ (překlad OJ) M. FERNANDEZ MUÑOZ, M. BONO LÓPEZ, *Pueblos indígenas y Estado nacional en México en el siglo XIX*, México D.F. 1998, s. 223.

⁷³ O zařazení mezi státní znaky rozhodly dekrety z 2. listopadu 1821; k následné úpravě došlo 7. listopadu roku 1822.

⁷⁴ Mixténové byl jeden z nejdůležitějších amerických kmenů. Usadili se na území dnešního středního Mexika, kde vybudovali postupně rostoucí Aztéckou říši. Někdy bývají nazýváni Aztéky.

⁷⁵ Porfirio Díaz ustanovil tento den, jakožto připomenutí odporu Cuauhutéca a původních obyvatel. Neměl přitom k tomuto dnu výraznější motiv. V koloniálním období se slavil 13. srpen, jako den, kdy byl Cuauhutéc zajat Cortésem.

Sám mexický prezident prohlásil, že je znovu potřeba zařadit tento den mezi ty důležité pro všechny Mexičany, a že je potřeba přestat velebit postavy, které v dějinách prohrály, neboť Mexičané, kteří hrdinně bojovali a umírali v boji proti Španělům, jsou potomky těch, kteří bojovali proti španělským dobyvatelům již v 16. století.

Další snahou o vyzdvihnutí indiánské historie byla aktivita Ignacia Altamirana, který poukazoval na demokratické principy v aztéckém impériu. Vycházel především z vojenského systému Aztéků. Následně dával do protikladu demokratické principy aztéckého impéria se snahou o vytvoření císařství⁷⁷ v samostatném mexickém státě. Neúspěchy těchto politických útvarů vysvětloval zakořeněním demokratických principů v obyvatelích Mexika, které pocházejí již z aztéckého období.⁷⁸

Přestože to byla symbolika indiánská, která byla použita k vytvoření mýtů historie mexického státu, autoři se vždy opírali jen o předkolumbovskou historii a indiánská část soudobého obyvatelstva byla naprosto opomíjena, a to jak v symbolice nového státního útvaru, tak ve výraznější účasti na politické a ekonomické moci. Lze konstatovat, že byli indiáni využiti k posílení nacionalismu, ale nebyla jim přiznána žádná výhoda, a byli naprosto vyloučeni z účasti ve vládě. Se zapojením indiánů do formování nového státu přímo souvisí způsob, jakým na ně bylo nahlíženo z právního hlediska.

3. 2. Postavení před zákony a právní ochrana indiánů

První známky snah o zrovnoprávnění obyvatel můžeme objevit již v období španělské kolonie, několik desetiletí před vytvořením nezávislého státu Mexiko. Tyto snahy se projeví například v reformě farností z roku 1771. Hlavním záměrem této reformy vzhledem k indiánskému obyvatelstvu bylo zrovnoprávnění postavení indiánských a neindiánských farností. Indiáni vyznávající křesťanství tak byli osvobozeni od značného množství zvláštních církevních poplatků. Koloniální vláda a jí nadřazené španělské autority zvažovaly a dokonce připravovaly další návrhy, které

⁷⁶ Cuauhutéc byl poslední aztécký vládce, který čelil Cortésově armádě podporované dalšími indiány. Byl zajat a využit k tomu, aby se Španělé zmocnili slavného impéria.

⁷⁷ Tato aktivita probíhala již v období republiky v době, kdy existovala zkušenost s vytvořením císařství jak Agustína Iturbideho, tak Maxmiliána I. Habsburského.

⁷⁸ Instituciones antiguas de México in: *El Monitor Republicano*, 13. 11. 1890. a Clementín DÍAZ Y DE OVANDO, La vision historica de Ignacio Manuel Altamirano in: *Anales del Instituto de Investigación Estética* VI, núm. 22, México D.F. 1954 s. 33-53.

měly vytvořit další krok k právnímu sblížení obyvatelstva. Stihly pouze vyhlášení ústavy z Cádiz, které se však nedostalo v kolonii kladného přijetí. Na další právní úpravy již bylo příliš pozdě, a tak příští dění již patřilo zástupcům nově se rodícího státu.

V průběhu boje za nezávislost se projevila podobná snaha především v politickém chování Hidalgo a Morelose, jako příklad můžeme uvést výkazy o zrovnoprávnění obyvatelstva či zrušení otroctví. Nejvýraznějším dokumentem v této době byl však již zmiňovaný Iturbideho Plán z Igualy. V tomto dokumentu se poprvé na celonárodní úrovni hovořilo o tom, že všichni budou obyvateli Mexika bez toho, aby se činilo rozdílu, zda jsou původu evropského, indiánského či afrického. Samozřejmě nelze tuto větu považovat za snahu o vytvoření absolutní rovnosti mezi všemi lidmi žijícími na území rodícího se státu, protože základní body Plánu z Igualy se týkaly pouze občanských práv, ne práv politických.⁷⁹ Právním statutem obyvatelstva se zabýval První mexický konstituční kongres (Primer Congreso Constituyente Mexicano), který probíhal v roce 1822, nedlouho po vyhlášení Plánu z Igualy. Na tomto kongresu byla přiznána stejná práva všem obyvatelům⁸⁰. Prvním krokem ve zmírnění toho rozhodnutí bylo následné vyřazení služebníků a analfabetů. Již tento krok silně omezil právě indiány.

V nově se rodících mexických státech vznikaly ústavy, které se do určité míry zabývaly postavením indiánského obyvatelstva na místní úrovni. Ve většině případů tak však probíhalo v rámci obyvatelstva jako celku bez zvláštního vyčlenění. Jednu z takových ústav vyhlásil Stát Occidente (Estado Liberal de Occidente⁸¹) v roce 1825. Zde je pro nás nejvýznamnější pasáž článku, který zakazuje otroctví. Tento zákaz platil, stejně jako celá ústava, pouze na území tohoto státu. Na zrušení otroctví na území celé

⁷⁹ M. FERNANDEZ MUÑOZ, Pueblos indígenas en México en el siglo XIX: La igualdad jurídica, ¿eficaz sustituto del tutelaje tradicional?, in: *Anuario Mexicano*X, México D.F. 1998, s. 166.

⁸⁰ „*Suverénní kongres deklaruje rovnost civilních práv pro všechny svobodné obyvatele, ať jsou z jakéhokoli původu ze čtyř částí světa.*“ („*El Congreso Soberano declara la igualdad de derechos civiles en todos los habitantes libres del Imperio, sea el quequiera su origen en las cuatro partes del mundo*“)

http://www.biblioteca.tv/artman2/publish/1822_123/Acta_de_instalaci_n_del_Primer_Congreso_Constituye_170.shtml

⁸¹ Estado de Occidente byl jedním z federálních států nově vzniklé Mexické federace.

federativní republiky se muselo počkat do 15. srpna 1829, kdy tak učinil druhý mexický prezident Vicente Guerrero.

Přestože již bylo formálně rozhodnutím z Prvního mexického konstitučního kongresu zakázáno rozlišovat obyvatelstvo na základě jeho původu, některé oficiální dokumenty a zákony na republikové úrovni dále upravovaly možnosti občanů na základě rasových rozdílů.⁸² Federální ústava z roku 1836 také přinesla pouze nepřímé zrovnoprávnění obyvatelstva, když říká, že: „*Mexičané budou užívat všech dalších občanských práv a budou mít všechny další povinnosti k pořádku, který ustanoví zákony.*“⁸³ Nicméně i přes toto obecné a zdánlivé zrovnoprávnění všech obyvatel se vzápětí objevily federální zákony, které de facto vyloučily značnou část indiánského obyvatelstva z politických práv, opět vyřazením analfabetů. Další velmi významnou úpravu občanských práv, která měla velký vliv na indiánské obyvatelstvo, ustanovila federální ústava z roku 1857: „*Žádná osoba, ani sdružení osob nemůže mít privilegia, ani nemůže užívat finančních výhod, které by nebyly odměnou za veřejnou službu, a nebyly určeny v zákoně.*“⁸⁴

Pokud se podíváme blíže na všechny jmenované úpravy zákonů a ústav, můžeme si všimnout, že žádná z nich konkrétně nemluví o indiánském obyvatelstvu. Tato skutečnost souvisí s liberální politikou 19. století, která začala vznikat v téměř celé Latinské Americe ihned po získání samostatnosti. Ve formujících se republikách se velmi brzy objevila vůle postupně odstraňovat rasové rozdíly a stará privilegia udělená některým indiánům. Tímto způsobem se podle nových vládců měla odstranit zdání méněcennosti indiánského obyvatelstva.⁸⁵

⁸² M. FERNANDEZ MUÑOZ, Pueblos indígenas en México en el siglo XIX: La igualdad jurídica, ¿eficaz sustituto del tutelaje tradicional?, in: *Anuario Mexicano*, s. 169.

⁸³ „los mexicanos gozarán de todos los otros derechos civiles y tendrán todas las de mas obligaciones del mismo orden que establezcan las leyes.“ (překlad OJ) TAMTÉŽ, s. 170.

⁸⁴ „*Ninguna persona ni corporacion, puede tener fueros, ni gozare molumentos que no sean compensacion de un servicio público, y estén fijados por la ley.*“ (překlad OJ) *Constitución Política de la República Mexicana de 1857* [online], dostupná na: <http://www.juridicas.unam.mx/infjur/leg/conshist/pdf/1857.pdf> [cit. 22. 2. 2012].

⁸⁵ M. FERNANDEZ MUÑOZ, Pueblos indígenas en México en el siglo XIX: La igualdad jurídica, ¿eficaz sustituto del tutelaje tradicional?, in: *Anuario Mexicano*, s. 172.

Začala se tedy velmi silně prosazovat liberální myšlenka nerozlišování obyvatelstva na základě rasového původu. Mělo se tak přistupovat ke každému stejně, jako k občanovi mexického státu. Z prvního pohledu se může zdát, že jde o velmi moderní myšlenku, která by znamenala velké výhody i pro mexické indiány. Problémem je však skutečnost, že toto teoretické zrovnoprávnění indiánské obyvatelstvo staví do značně složité situace.

Objevilo se velmi silné liberální hnutí, které se snažilo, aby žádná složka obyvatel neměla zvláštní zacházení vzhledem k zákonům. „*José María Luis Mora, angažovaný v tomto plánu, navrhl Kongresu státu Mexiko, aby se přestal veřejně používat termín ‚indián‘ (indio – pozn. OJ) vzhledem k tomu, že ‚indiáni by neměli nadále existovat‘ jako sociální skupina zahrnutá do zvláštní legislativy.*“⁸⁶

Skutečnost byla taková, že se tento návrh setkal se značným ohlasem a do určité míry našel uplatnění. Už delší dobu se používalo pojmu indián (*indio* – pozn. OJ) pro chudinské čtvrti, původně pouze indiánské, v hlavním městě Mexiko. Tento termín se následně rozšířil a částečně se dochoval až do 21. století.

Indiánské obyvatelstvo jako takové přestalo legálně existovat. Fakt legislativního odstranění indiánů však nebyl žádným způsobem doplněn integrací indiánů do společnosti. Zároveň se indiánské obyvatelstvo dostalo do velmi složité situace, protože s právní ochranou a vymezením indiánů úzce souvisela i pozemková a majetková otázka.

Občinnový systém typický pro indiánské obyvatelstvo, které v tomto systému žilo, tím byl legálně zrušen a na pozemky se z právního hlediska nevztahovalo ani občinnové, ani soukromé právo. Nicméně tím, že legálně přestali indiáni existovat, neznamenal změnu indiánských zvyků a tradic zděděných z koloniálních a někdy i předhispánských dob. Dále se sdružovali v komunitách, ve kterých společně obdělávali občinnovou půdu.⁸⁷ Vzhledem k tomu, že byly ze zákonů odstraněny zmínky o indiánech, stalo se

⁸⁶ „*José María Luis Mora, alineando en estos planteamientos, propuso ante el Congreso del Estado de México que se erradicaradel uso público el termino ‚indio‘, puesto que ‚los indios no deben seguir existiendo‘ como grupo social sometido a una legislación específica*“ (překlad OJ) M. FERNANDEZ MUÑOZ, *Pueblos indígenas en México en el siglo XIX: La igualdad jurídica, ¿ eficaz sustituto del tutelaje tradicional?*, in: *Anuario Mexicano X*, México D.F. 1998, s. 173.

⁸⁷ O. KAŠPAR, *Dějiny Mexika*, s. 179.

problémem vymezení těchto občinových pozemků a případný nárok indiánů na jejich užívání.

Po liberální pozemkové reformě uváděné do praxe od roku 1856⁸⁸, začalo docházet k značným změnám v majetkové struktuře a velmi významně ubyl majetek indiánského obyvatelstva, a naopak se postupně dále rozšiřovaly obří haciendy.

Velmi častá je interpretace, že Lerdův zákon zlikvidoval občinovou půdu, což mělo za následek narušení sociální struktury indiánského obyvatelstva a vystavení domorodého obyvatelstva napospas rozpínivosti velkostatkářů. Ti pak často využívali indiánské neznalosti a nezkušenosti s používáním soukromého majetku, aby se zmocnili indiánské půdy.⁸⁹ Celá skutečnost měla být ze strany vedení státu plánovaná a záměrná. Faktickým závěrem tohoto plánu byly reformy Porfiria Díaze z let 1883 a 1884, který měl za cíl „*plně zničit občinové vlastnictví.*“⁹⁰

Nicméně Donald J. Fraser se ve své práci „*La política de desamortización en las comunidades indígenas*“⁹¹ snaží poukázat na to, že, přestože faktické důsledky reformy byly pro indiánské obyvatelstvo tragické a zákon vedl k výraznému zhoršení jejich ekonomické situace, zákon samotný věnoval občinové půdě vcelku rozsáhlý prostor a snažil se vytvořit takové možnosti, aby nedocházelo k vykořisťování původního obyvatelstva. Podle autora této studie docházelo k negativnímu chování především z důvodu zneužití záminky zákona k ilegálnímu vyvlastňování pozemků, které měly být jen oficiálně rozděleny mezi všechny členy indiánské komunity, přičemž dále mohl pokračovat občinový systém práce, jen s tím rozdílem, že oficiálně byli konkrétní indiáni majiteli konkrétních pozemků.

⁸⁸ Pozemková reforma probíhala v letech 1856-1872. Zákon týkající se této reformy se nazýval Lerdův zákon (Ley Lerdo) podle jednoho z hlavních tvůrců předlohy Miguela Lerda de Tejada, ministra zahraničí a ministra financí. Tento zákon vydal prezident Ignacio Comonfort.

⁸⁹ Donald J. FRASER, *La política de desamortización en las comunidades indígenas, 1856-1872, Historia Mexicana XXI*, núm.841972, s. 615.

⁹⁰ „eliminar por completo la propiedad comunal.“ (překlad OJ) TAMTÉŽ, s. 615.

⁹¹ TAMTÉŽ, s. 617.

Lucas Alemán⁹² již v době, kdy se teprve začalo hovořit o nutnosti liberálních pozemkových reforem směrem k privatizaci majetku, vyjádřil svůj názor, že je potřeba zvážit „*potřebu zvláštního zacházení s indiány v případě zrušení úmorů půdy*.“⁹³ Každopádně se po zákonné úpravě z většiny pozemků stalo soukromé vlastnictví, které přecházelo přímo na indiány. Domorodé obyvatelstvo neznalé nového systému bylo značně využíváno ze stran vlastníků velkých haciend. Ti odkupovali indiánské pozemky za směšné ceny a velmi často takové obchody doprovázelo vyhrožování či psychický a fyzický nátlak.

Velmi důležitý je i vliv a postavení církve, protože „*katolická víra a její bohatství z rituálů a ceremonií (...) měly obrovský vliv na vesnické komunity*.“⁹⁴ Během dlouhých let španělské nadvlády byl katolicismus hlavní spojovací silou indiánské společnosti, a tak snahy o zásahy ze strany politiků do chodu fungování farností a církevního uspořádání jako takového se vždy setkaly se silným odporem indiánů. A byli to především církevní statky, kterých se liberální politici snažili využít, a proti kterým byla reforma ze značné části nasměrována.

Pokud bychom měli obecně hodnotit změnu v právním vymezení a ochranu indiánského obyvatelstva v nově se rodícím státě, je potřeba říci, že se indiáni dostali do mnohem horší situace, než ve které byli v dobách koloniálního systému. Zrovnoprávnění obyvatel na všech úrovních bylo jistě velmi dobře motivováno. Avšak zrušení speciálního statutu indiánů spolu s absencí jakékoliv integrace tohoto obyvatelstva do moderní mexické společnosti dostalo indiánské obyvatelstvo ještě více na okraj společnosti. Indiáni tak nemohli ani využít některých práv, kterých se jim dostávalo v koloniálním období. Spolu se zrušením zvláštního právního statutu indiány

⁹² Lucas Alemán byl mexický politik, historik a spisovatel. Po vytvoření nezávislého Mexika se stal jedním z nevlivnějších politiků celé země, přičemž zastával úřad ministra zahraničí. Ke jeho nejvýznamnějším historickým pracem patří především *História de México*.

⁹³ „*la necesidad de un trato especial para los indígenas en materia de desamortizacion*.“ (překlad OJ) Lucas ALEMÁN, *História de Méjico* 5, México D.F. 1969, s. 433.

⁹⁴ „*La religión católica y su caudal de ritos y ceremonias (...) tenían una tremenda importancia en las comunidades campesinas. Durante los largos años de dominio español, el catolicismo había llegado a ser principal fuerza cohesiva dentro de la sociedad indígena*.“ (překlad OJ) Thomas G. POWELL, *Los liberales, el campesinado indígena y los problemas agrarios durante la reforma*, in: *Historia Mexicana* XXI, núm.4, s. 656.

nejvíce postihla pozemková reforma. Přestože se její tvůrce snažil o ochranu práv indiánů, nedodržování zákonů a zneužívání této reformy vedlo k tomu, že indiáni ztratili velkou část pozemků, na kterých původně hospodařili. Nezbylo jim nic jiného, než se stát peóny, tedy námezdními zemědělci.

Nicméně dění v Mexiku se mělo velmi radikálně změnit. K těmto změnám došlo kvůli intervenci francouzského vojska, které odstranilo kreolskou vládu, zřídilo císařství a na trůn dosadilo Maxmiliána Habsburského.

4. Francouzská intervence

4.1. Politické události předcházející francouzské intervenci.

Pokud budeme mluvit o období druhého císařství, je potřeba připomenout si předchozí vývoj mexických dějin. Jak už bylo výše uvedeno, 28. srpna 1821 Mexiko vyhlásilo nezávislost⁹⁵, přičemž vzniklým státním zřízením se stalo císařství. Iturbide měl původně velkou podporu, ale značně si svou pozici zkomplikoval agresivní politikou, kdy začal likvidovat své odpůrce a především pak prorepublikánské hrdiny osvobozené války. Při následném masovém zatýkání Iturbideho protivníků už začala republikánská myšlenka získávat podporu i velké části vojenských důstojníků. Do konfliktu se dostal císař i s kongresem, jehož práci považoval za pomalou a příliš mu komplikující rozhodování. Svým autoritářským chováním si Agustín I. vydobyl pověst tyрана. Svou touhu po moci uplatnil ve vojenských taženích, když připojil velkou část Guatemaly, později Nikaraguu, Kostariku, Salvador a Honduras.⁹⁶

Vojenská ctižádostivost však stála císaře značné množství peněz, a připočteme-li značné výdaje císařského dvora a ekonomickou krizi v době, kdy se zjistilo, že Mexiko nemá takový potenciál, jaký se očekával, je celkem pochopitelné, že byl císař odstraněn a dne 4. října 1824 byla vyhlášena republika.⁹⁷ Prvním prezidentem se stal Miguel Fernández, známý jako Guadalupe Victoria⁹⁸.

Nová republika měla velké množství problémů. Zásadní byl střet liberálů s konzervativci. Velkou komplikací byly vztahy se Španělskem a hlavně Spojenými státy americkými, které na severu používaly nátlakovou politiku se snahou získat část mexického území, především Texas⁹⁹ a Kalifornii¹⁰⁰. Zadluženost a nesplácení dluhů

⁹⁵ Nezávislost byla vyhlášena ve smlouvě z Córdoby (Tratado de Córdoba), která potvrzovala Plán z Igualy. Následně vojsko vstoupilo do hlavního města. Iturbide se prohlásil prvním nezávislým guvernérem a 21. července se stal císařem Agustínem I.

⁹⁶ O. KAŠPAR, *Dějiny Mexika*, s. 164-166.

⁹⁷ Iturbide abdikoval a opustil zemi 20. března 1823, po svém návratu 19. července téhož roku byl popraven. Kongres na svém shromáždění dne 4. října 1824 vyhlásil federativní republikánskou ústavu.

⁹⁸ Celým jménem José Miguel Ramón Adauto Fernández y Félix byl velmi významným vojákem v boji za osvobození. Bojoval v Morelsově armádě. Spolu s Vicentem Guerrerem byl jedním z mála velitelů, který bojoval o nezávislost od první etapy až do vítězného konce.

⁹⁹ Mexiko ztratilo Texas v roce 1838. Ten se v roce 1845 připojil k USA.

způsobilo, že se země dostala do konfliktu i s Francií.¹⁰¹ Střety dále eskalovaly a měly za důsledek časté změny v úřadu prezidenta. Po diktátorsky se chovajícím Santa Annovi se do úřadu dostal Benito Juárez. Liberální politik, který se přes svůj indiánský původ vyšplhal na vrchol politické moci.¹⁰²

Právě za jeho prezidentského mandátu došlo k intervenci francouzské armády. Pod záminkou nesplácení mexických dluhů bylo vytvořeno vojsko tří národů, konkrétně Španělska, Anglie a Francie. Své flotily vyslaly na pobřeží Mexika, kde obsadily klíčový přístav Veracruz a následně celé pobřeží. V roce 1862 podepsala vláda se zástupci tří zemí dohodu, že spojenecké vojsko nepřekročí okolí pobřeží. Francouzi však smlouvu porušili. Angličané i Španělé takový postup kritizovali a stáhli svá vojska. Francouzské vojsko posílilo své jednotky a zaútočilo na hlavní město. Nečekaně však utrpělo drtivou porážku, a tak museli Francouzi najít politicko-diplomatické východisko. Spojili se s částí mexických konzervativců a po dalších bojích konečně obsadili i hlavní město. Vzniklo císařství a panovníkem Maxmiliánem I. Mexickým byl prohlášen Maxmilián Habsburský, bratr Františka Josefa I. V období jeho vlády fakticky existovala paralelní mexická vláda, která se však ukrývala na francouzskou armádou nedobytém území, a podněcovala k nespokojenosti. V Mexiku započala občanská válka.¹⁰³

4.2. Vláda císaře Maxmiliána

Vláda Maxmiliána I. rozdělila mexickou společnost na dva tábory. Na jedné straně stála část konzervativní vrstvy, které se líbil model konstituční monarchie, jimi prosazovaný již od válek za nezávislost. Na straně druhé stáli liberálové, kteří císaře neuznávali a podporovali republikánské snahy o jeho odstranění. Problém přijmout Maxmiliána měla i významná část konzervativních kruhů, kterým se nelíbilo, že císař směřoval mexickou politiku k tzv. pokrokovému liberalismu. Navíc Maxmilián I. sestavil vládu

¹⁰⁰ Kalifornie se stala součástí USA v roce 1848 jako součást Smlouvy z Guadalupe Hidalgo (Tratado de Guadalupe Hidalgo).

¹⁰¹ Konflikt s Francií se projevil námořní blokádou z francouzské strany a vše vyústilo bojovým konfliktem v přístavu Veracruz, kde však zvítězila mexická armáda.

¹⁰² A. HERNÁNDEZ CHÁVEZ. *México. Una breve historia del mundo indígena al siglo XX*, s. 215-219.

¹⁰³ TAMTÉŽ, s. 219-220.

z mexických představitelů umírněných názorových proudů, nechal vzniknout rozsáhlou liberální legislativu, odmítl zrušit liberální zákony a dokonce začal připravovat vlastní agrární a sociální reformy.¹⁰⁴

Maxmiliánovi nepomohlo ani to, že se angažoval v kulturních záležitostech. Výrazně podporoval Akademii věd a literatury, Muzeum přírodní historie (Museo de Historia Natural), Archeologické muzeum (Museo Arqueológico) či Akademii svatého Karla (Academia de San Carlos).

Reformní snaha nového císaře se projevila také v jeho vlivu na plánované změny týkající se indiánského obyvatelstva. Maxmilián a jeho poradci nehodlali rozlišovat mezi indiány a mestici, plánované reformy se tak z velké části dotýkaly i domorodého obyvatelstva. Významný byl již samotný přístup k této části obyvatel. Maxmilián a jeho nejbližší spolupracovníci považovali indiány za důležitý element ve vývoji státu. Jak pro jejich množství, jako pro jejich osobité rysy. Zároveň císař a jeho okolí viděli v nedobrému postavení indiánů problém pro současnost i budoucnost mexického národa.¹⁰⁵

Započala velmi bouřlivá diskuse ohledně přístupu k indiánskému obyvatelstvu. Zatímco předchozí liberální vláda považovala indiány za jednu část mexického obyvatelstva, se kterou musí být nakládáno stejně jako s ostatními, a kteří by neměli mít zvláštní výhody a péči, císařská politika se rozhodla jít jiným směrem. Na císařovu osobní žádost byla založena Ochranná rada chudší třídy (*Junta Protectora de Clases Menesterosas*), která se měla zabývat především otázkou postavení indiánů a přístupu k nim. Hlavním požadavkem této rady bylo poskytnout domorodému obyvatelstvu základní sociální a ekonomické jistoty. Byl vypracován plán, podle něj měli všichni majitelé zemědělských usedlostí, na kterých žilo přes 20 pracujících rodin, zabezpečit a financovat školu pro členy těchto rodin.

Jedním z tvůrců této politiky byl Francisco Pimental, který nebyl sympatizantem indiánů ani míšenců. Tento postup však považoval za jediný možný pro integraci celého obyvatelstva a vytvoření jednoho homogenního mexického národa. Vzdělávání

¹⁰⁴ O. KAŠPAR, *Dějiny Mexika*, s.198.

¹⁰⁵ Rosaura HERNÁNDEZ RODRÍGUEZ, Los indios durante la intervención francesa, in: *Estudios de Historia Moderna y Contemporánea de México n. 6*, IMéxico D.F. 1977, s. 43.

indiánského obyvatelstva podle něj mělo začít výukou španělštiny a pokračovat vymýcením jejich zvyků a jazyka. Přišlo mu nezbytné výrazně zvýšit množství škol v indiánských oblastech. Vzdělání považoval za dvousečnou zbraň, protože se již v minulosti ukázalo, že vzdělání indiáni pomáhají svým kolegům bouřit se proti majitelům haciend. Tvrdil, že je potřeba být užitečný indiánům, ne však kvůli indiánům samotným, ale v rámci blaha Mexika.¹⁰⁶

Celá diskuse se zaměřila na vzdělávání a rozvoj indiánských oblastí. Objevily se i návrhy zaměřit se na specializované vzdělání potomků původních obyvatel. Indiáni byli považováni za velmi důležitý článek v zemědělské produkci. Proto někteří teoretici navrhovali poskytnutí indiánskému obyvatelstvu vzdělání v zemědělské oblasti, aby bylo schopno efektivněji obdělávat půdu. Od tohoto záměru očekávali lepší využitelnost veškeré půdy v Mexiku. Právě nedostatečné využití půdy bylo považováno za jeden z velkých nedostatků ekonomického potenciálu Mexika.

Don Luis de la Rosa, velký zastánce indiánských práv, navrhoval zabezpečit vzdělání pro všechny indiány. Argumentoval, že *„pokud indián byl jediný nástroj produkce, je potřeba zajistit mu důstojné podmínky.“*¹⁰⁷ Tím se snažil obhájit pro muže i ženy, kteří byli často mimo hlavní zájem reform, snahu o zlepšení zdravotní péče, infrastruktury a obydlí v indiánských oblastech. Měla to být především důležitá stimulace k civilizačnímu chování indiánů a lepší integraci do soudobé mexické společnosti.

Velmi zajímavé byly diskuse nad otázkou výše platu indiánů v porovnání s platy ostatního obyvatelstva. Liberálními myšlenkami ovlivnění teoretici se postavili proti zvýšení platu indiánskému obyvatelstvu oproti zbytku populace. Bránili se tvrzením, že by zvláštní zacházení stavělo indiány do jiné pozice, než zbytek obyvatel, což by v konečném důsledku mělo neblahý vliv na indiány samotné. Zároveň by to byl skutek velmi neekonomický, protože zvýšení platu pro tak velké množství pracujících by znamenalo velké prodražení produkce. Nízké platy spolu s dalšími faktory měly pro

¹⁰⁶ TAMTÉŽ, s. 43.

¹⁰⁷ „Si el indio era el único instrumento de producción, habría que darle una condición más digna.“
TAMTÉŽ, s. 45.

původní obyvatelé hrůzné následky. Protože byl indián nucen nakupovat vše potřebné od svého pána, nemohl šetřit a zůstával na celý život zadlužený haciendě.¹⁰⁸

Z hlediska ekonomické progrese a snahy o zlepšení životní situace indiánského obyvatelstva vypadaly první reformní snahy velmi pokrokově a pro indiány pozitivně. Byl tu ale vážný problém. Impérium si pro získání indiánských požadavků zvolilo spíše cestu teoretickou než praktickou. Jeho dobře myšlené zákony byly kvůli ekonomickým podmínkám státu a opozici ze strany latifundistů neaplikovatelné.¹⁰⁹

Císař navíc kvůli svým reformním snahám ztratil značnou podporu části konzervativního obyvatelstva, kterou stále více potřeboval v boji proti odbojným republikánům a liberálům. Ti po skončení americké občanské války získali podporu Washingtonu. Maxmiliánovi reformní postup znemožnil získat sympatie Vatikánu¹¹⁰ a Napoleon Bonaparte vzhledem k problémům v Evropě zrušil smlouvu s Maxmiliánem. Francouzské vojsko se začalo postupně stahovat zpět do své evropské vlasti.

Maxmilián zanechaný na pospas svými evropskými spojenci se pokusil alespoň částečně získat ztracenou podporu konzervativních vojáků. Sám se postavil do čela své armády, ale již nebyl schopen odvrátit porážku císařského vojska. Císař byl uvězněn a za zradu, i přes velmi významnou intervenci ze zahraničí, popraven. Po následné popravě hlavních představitelů konzervatismu se vlády opět ujal Benito Juárez, který znovu nastolil republiku.

¹⁰⁸ TAMTÉŽ, s. 46.

¹⁰⁹ TAMTÉŽ, s. 48.

¹¹⁰ Papež Pius IX. neuznal císaře kvůli nenavrácení majetku církvi.

5. Benito Juárez – indiánský prezident

Benito Pablo Juárez García byl natolik významnou osobností indiánského původu, že je autor této práce přesvědčen o nutnosti věnovat mu jednu z kapitol. Jedná se totiž o nejdůležitějšího představitele indiánské rasy v celé historii Mexika až do současnosti a my tak budeme mít v krátkosti možnost seznámit se způsobem, jakým se vyvíjel jeho život a čím byla dána jeho jedinečnost, díky níž se dostal až na vrchol politické pyramidy.

Benito ke svému původu sám napsal: „*Měl jsem tu smůlu, že jsem nepoznal své rodiče Marcela Juáreze a Brígidu García, indiány primitivní rasy, protože mi byly sotva tři roky, když umřeli a já jsem se svými sestrami Mariou Josefou a Rosou zůstal v péči našich prarodičů Pedra Juáreze a Justy López, též indiánů zapotécké národnosti.*“¹¹¹ Benito byl v mládí prostým peónem a honákem dobytka a již tehdy se od svého strýce učil španělsky. Měl velký zájem o studium, a tak utekl z venkova do Oaxaky. Benito se připojil ke své sestře, která pracovala v rodině Antonia Maza, velmi důležité postavy v Juárezově životní dráze. V Oaxace se seznámil s jedním mnichem, který si všiml chlapcova talentu a poslal ho do semináře.¹¹²

Juárez dokázal využít svůj talent a vrozenou inteligenci, aby zhodnotil veškeré příležitosti, kterých se mu dostávalo. V semináři zdokonalil svou španělštinu a učil se teologii, filozofii a latině. Po absolvování semináře pokračoval ve studiích a stal se právníkem. Po dokončení této školy ovládal kromě zmíněné španělštiny a zapotéčtiny i angličtinu, latinu a francouzštinu a vyznal se v kanonickém a občanském právu. Během studia se zabýval právní ochranou indiánů, přičemž navštívil různé komunity a seznámil se velmi dobře se situací, v níž se indiánské obyvatelstvo nacházelo.¹¹³

Následně vstoupil do veřejného života, kdy působil nejprve na radnici Oaxaky a též se stal členem nově vzniklého Institutu vědy a umění (Instituto de Ciencias y Artes).

¹¹¹ „*Tuve la desgracia de no haber conocido a mis padres Marcelino Juárez y Brígida García, indios de la raza primitiva del país, porque apenas tenía yo tres años cuando murieron, habiendo quedado con mis hermanas María Josefa y Rosa al cuidado de nuestros abuelos Pedro Juárez y Justa López indios también de la nación Zapoteca.*“ Benito JUÁREZ, Manuel GALICH, *Benito Juárez: Pensamiento y acción*, La Habana 1974, s. 30.

¹¹² TAMTÉŽ, s. 30-32.

¹¹³ Josefina ZORAIDA VÁZQUEZ, *Juárez, el Republicano*, México D.F.2007, s. 14.

Za čas vstoupil do liberální strany, která kandidovala v místních volbách. Velký vliv na něj mělo jeho okolí a postupně byl formován jako liberál. Po prvním převratu Santa Anny byl zvolen místním zastupitelem a velmi se zasloužil o udržení příměří v době, kdy se po celém Mexiku odehrávaly nejrůznější incidenty. Juárezova politická kariéra stoupala a postupně se stal zástupcem ministra ve státě Oaxaka, kapitánem batalionu a ministrem spravedlnosti.

Když se Santa Anna vrátil do prezidentského křesla, byl Juárez donucen opustit Mexiko a vydat se do dočasného exilu na Kubu. Ze zahraničí podpořil Plán z Ayutly, který měl za cíl svrhnout prezidenta. Stal se jednou z nejdůležitějších osobností v boji proti režimu Santa Anny, přičemž se velmi aktivně zapřičinil o vznik a podobu ústavy z roku 1857. Podle samotného Juáreze to byla „*ústava založená na demokratických principech, které slibovala předchozí revoluce.*“¹¹⁴ Na základě ústavy se prezidentem stal Ignacio Comonfort a Juárez druhým mužem nového státního uspořádání. Poté, co se konzervativní generálové pokusili o převrat, Comonfort nevydržel politický nátlak, vzdal se křesla a uprchl do exilu. Logicky byl Juárez prohlášen prezidentem. Avšak i nadále probíhaly boje mezi liberály a konzervativci, kteří si též činili nárok na prezidentský úřad.

Nicméně konstitucionalisté se dostali ve válečném střetu do nevýhody, konzervativci ovládli velkou část státu a Zuloaga¹¹⁵ se prohlásil prezidentem. Na počátku byli Juárezovi stoupeňci ve vojenské nevýhodě. Ale ve Veracruz se v roce 1859 dokázali ubránit silnému ataku vojska vedeného Muiguelem Miramónem¹¹⁶. Následně Juárez a jeho ministři spustili svůj nejagresivnější ideologický útok, kterým

¹¹⁴ „*Constitución basada los principios demorcáticos que la última revolución había proclamado.*“ (překlad OJ) B. JUÁREZ, M. GALICH, *Benito Juárez: Pensamiento y acción*, La Habana 1974, s. 55.

¹¹⁵ Félix María Zuloaga Trillo byl mexický vojenský velitel a konzervativní politik, který se mezi lety 1858 a 1862 působil jako prezident Mexika. Zuloaga neuznával konstituci z roku 1857 a byl jedním z hlavních politických protivníků Menita Juáreze.

¹¹⁶ Miguel Gregorio de la Luz Atenógenes Miramón y Tarelo byl voják a politik. Zastával konzervativní názory, byl spojencem Zuloaga a konkurentem prezidenta Juáreze. Sám si nárokoval mexický prezidentský úřad.

bylo vydání reformních zákonů. Značný význam mělo uznání Juárezova kabinetu Washingtonem, po kterém se Juárez dostal do politické výhody.¹¹⁷

Přestože dále pokračovaly boje, postavení liberálů ve válečném konfliktu se stále zlepšovalo. Po tříleté válce konečně došlo k ukončení ozbrojeného konfliktu, když Juárezova armáda porazila jednotky generála Miramóna. Reformní vojsko vstoupilo do Mexika o tři dny později. Juárez 11. ledna 1861 znovu zřídil konstituční vládu. Došlo k vyloučení diplomatů kompromitovaných podporou Miramóna a Zuloagy, učinil opatření k úsporám ve veřejné správě a zastavil obchodování s mayskými indiány, kteří byli prodáváni španělským kolonistům na Kubě. V květnu roku 1861 byl zvolen prezidentem pro nové funkční období.¹¹⁸

Vláda v šedesátých letech probíhala za velké snahy o získání finančních prostředků, kterých se federaci po ekonomicky náročné občanské válce nedostávalo. Vláda na základě nových zákonů ve velké míře zestátňovala církevní majetek. I přes získání velkých pozemků stát stále neměl finanční zálohu potřebnou k uklidnění situace v zemi. Došlo tak k zastavení splácení státních dluhů Anglii, Španělsku a Francii. Následky neplacení těchto závazků, jak již bylo popsáno v jedné z předchozích kapitol, vedlo k intervenci vojska tří národů. Vojenský konflikt nakonec vedl k vytvoření císařství v čele s Maxmiliánem Habsburským, který měl velký zájem na reformách bývalé španělské kolonie.

Začalo období, kdy se Maxmilián s francouzskou vojenskou podporou snažil vládnout svému novému císařství, ale zároveň nikdy nedosáhl plné kontroly státního území, ani úplného zastavení bojů. Na odpor se postavilo velké množství lidí podporující republiku. Navíc se projevila velká vojenská kvalita mladých mexických generálů, kteří byli po některých překvapivých vítězstvích považováni za národní hrdiny. Benito Juárez, který stál v čele republikánského odporu, se velmi aktivně snažil získat zahraniční podporu a poukázat na nelegálnost nastoleného režimu. Rozesílal dopisy zástupcům států, politickým představitelům i významným osobnostem. Pokračoval i v aktivitě uvnitř Mexika, když vydával četná prohlášení podporující odpor vůči císařskému režimu, dopisoval si s generály vedoucími odboj a předpovídal návrat republiky.

¹¹⁷ B. JUÁREZ, M. GALICH, *Benito Juárez: Pensamiento y acción*, La Habana 1974, s. 191-195.,

¹¹⁸ TAMTÉŽ, s. 67.

Císař si reformní snahou paradoxně uškodil. Konzervativcům, kteří jeho režim podporovali, se nelíbilo jeho liberální myšlení a snaha o pozemkové a sociální reformy, které byly podobné těm Juárezovým. Snaha o reformy prohlubovala neshody Maxmiliána s církví. Když se začaly ozývat hlasy, že „Maxmilián je horší, než Juárez“, císař přerušil s církví veškeré styky. Přesto bylo pro armádu republiky období mezi roky 1863 a 1865 z vojenského hlediska naprosto katastrofální. Obránci republiky ztratili většinu svých pozic a političtí představitelé museli velmi často měnit své pozice, aby se nedostali do zajetí. Byl to svržený prezident, kdo z exilu dodával víru v možnost zlepšení situace, když publikoval čím dál častěji prohlášení jako „konsolidace vojska“, „situace není beznadějná“, „triumf nezávislosti je každý den evidentnější“ či „Maxmilián cítí svou nezpůsobilost“. Můžeme se jen dohadovat, jaký konkrétní vliv měla tato prohlášení na samotné průběhy bitev, ale s určitostí můžeme říci, že vojenští velitelé i přes některé nezdary dále pokračovali v boji.

Juárez se několikrát pokusil navrátit zpět do své země, aby mohl osobně vést odpor, ale veškeré jeho snahy ztroskotaly a vždy byl nucen se již po velmi krátkém období uchýlit zpět do exilu. Nicméně indiánský prezident si byl velmi dobře vědom událostí odehrávajících se v Evropě, kde se jednotlivé národy snažily oslabit Napoleonovu sílu, která ho hnala k vojenským úspěchům. Netrvalo dlouho a Maxmilián se dozvěděl informaci o tom, že Napoleon stahuje své vojáky z bývalé španělské kolonie zpět do Evropy. Mexická vláda reagovala přesunutím do Chihuahuy, kde si vytvořila základnu. Od této chvíle se opět rozrůstala mexická armáda a konstituční jednotky postupně začaly dobývat zpět mexické území. Začalo se plnit přesně to, co v předchozích měsících ve svých prohlášeních předznamenal Benito Juárez. Hlavní město zůstávalo ale nedobytné a v únoru byl Juárez v Zacatece téměř zatčen a popraven.¹¹⁹ Přesto republikánské jednotky dále pokračovaly ve vojenských úspěších, kterým napomáhalo i stále častější oslabování císařského vojska, které ztrácelo podporu všech kruhů. Situace se pro habsburského panovníka stávala kritickou. „*Maxmilián a jeho generálové se opevnili v Querétaru a tam zůstali od 4. března až do 15. května, kdy se vzdali.*“¹²⁰ Nebylo pro ně záchrany, jelikož se blížila vojska pod vedením generála

¹¹⁹ B. JUÁREZ, M. GALICH, *Benito Juárez: Pensamiento y acción*, s. 163.

¹²⁰ „*Maxmiliano y sus generales se fortificaron en Querétaro y allí permanecieron desde 4 de marzo hasta el 15 de mayo, en que se rindieron.*“ TAMTÉŽ, s. 164.

Porfiria Díaze. Maxmilián byl zatčen a popraven, a tak mohla být znovu nastolena republika v čele s prezidentem Juárezem.

Mexiko se od počátků bojů za nezávislost stále potýkalo s válečnými konflikty, proto po ukončení války stál před Juárezem jeden jediný, avšak nelehký úkol: zklidnění politického i sociálního klimatu a nastolení trvalého míru. Právě tento úkol si zadal Benito Juárez jako prioritní. Přestože měl velkou podporu napříč federací, ekonomická situace země zdevastované další válkou mu příliš pozici nezjednodušovala. Mexiko nemělo téměř žádné kontakty s evropskými mocnostmi, Spojené státy americké po zabrání Texasu nebyly nejvhodnějším spojencem a kontakty s dalšími latinoamerickými státy též nebyly na nejlepší úrovni.¹²¹

Juárez viděl budoucnost prizmatem svého neporazitelného optimismu, protože věřil v Mexičany, kteří ho nezklamali ani v těch nejtěžších momentech bojů, v době, kdy i značné množství generálů a politiků zachvátila skepse.¹²² Prvním krokem bylo uskutečnění prezidentských voleb. Střetl se však s velkým politickým odporem, když prezidentské volby spojil s úpravou ústavy. Odpůrcům se nelíbilo lidové hlasování ohledně ústavních změn.

Velký problém viděl Juárez ve snahách Porfirio Díaze, který velmi pozvolna připravoval vojenské povstání proti prezidentovi, proti němuž neuspěl v prezidentských volbách. V krátkém dopise svému příteli generálu Rafaelu Graviotovi Juárez varoval před politikou svého soka. Toto byl jeho poslední dopis, následující den 18. června roku 1872 Benito Juárez zemřel.¹²³ V prezidentském úřadě byl nahrazen právě Díazem.

¹²¹ B. JUÁREZ, M. GALICH, *Benito Juárez: Pensamiento y acción*, La Habana 1974, s. 273

¹²² TAMTÉŽ, s. 274.

¹²³ TAMTÉŽ, s. 276.

6. Porfiriát, období rozporů

José de la Cruz Porfirio Díaz Mori byl jedním z nejvýraznějších prezidentů Mexika všech dob. Jako vojenský velitel se vyznamenal v republikánské armádě bojující proti francouzské intervenci a vojsku císaře Maxmiliána I. Po stažení cizích vojsk a návratu republiky se stal jedním z nejvlivnějších politiků a významným politickým soupeřem Benita Juáreze. Po Juárezově smrti se stal prezidentem¹²⁴ a začala jedna z nejdiskutovanějších epoch mexických dějin.

Díaz se stal nejmocnějším mužem Mexika. Jeho moc byla tak velká, že po něm historikové nazvali celé jedno období mexických dějin: porfiriátem¹²⁵ Toto období je typické velkými rozpory především ve vztahu k indiánskému obyvatelstvu: Na jedné straně se vyznačuje značným ekonomickým rozvojem, snahou o konsolidování a vytvoření moderního mexického národa, glorifikací období bojů za nezávislost a předhispánské epochy a na straně druhé politickou a ekonomickou aktivitou mající za následek zhoršení životní situace mexického venkova, jehož většinu tvořilo indiánské obyvatelstvo.

6. 1. Díazův nacionalismus a glorifikace prehispanického období

Pokud jsme v jedné z předchozích kapitol zmínili snahu o vytvoření mýtů mexické historie, která započala v době po osvobození amerického území od jeho španělské metropole, pak je potřeba uvést, že je to právě období porfiriátu, kdy tyto snahy kulminovaly a získaly nejjasnějšího obrazu.

Snaha o vytvoření dějin mexického národa byla snahou především politickou. Prezident konečně dosáhl období bez větších válečných konfliktů, a tak se mohl konsolidovat mexický národ zevnitř hledáním společných znaků. V tomto období pokračovalo vytváření ikon a poukazování na velikost a rozvoj indiánských civilizací. Prvním z nejoslavovanějších byl Miguel Hidalgo. Právě jemu byly věnovány obrazy

¹²⁴ Díaz se stal prezidentem poprvé 29. 11. 1876, ale jeho vláda trvala jen několik dnů. Boje o moc mezi ním a dalšími kandidáty způsobily, že se Díaz stal znovu prezidentem v roce 1877, ale v úřadu byl vystřídán o 3 roky později. 1. ledna 1884 si konečně získal neotřesitelnou pozici a v prezidentském paláci se udržel až do roku 1911.

¹²⁵ O. KAŠPAR, *Dějiny Mexika*, s. 214.

znázorňující Provolání z Dolores. První z mnoha Mexičanů bojujících za nezávislost byl vykreslen jako pravý Otec vlasti. Z osvobozeneckých generálů byl prosazován i Morelos a další „hrdinové bojů za nezávislost“. Současně byli oslavováni vůdcové „druhé nezávislosti“, tedy vojenští a političtí velitelé bojů proti francouzské intervenci a Maxmiliánově císařství. Benito Juárez byl idealizován do formy téměř světce, který zachránil celý mexický národ. To vše za podpory prezidenta, který měl z glorifikace svého předchozího politického protivníka velký politický zisk. Zájem o bojovníky za nezávislost a mexické hrdiny se postupně vyvíjel a směřoval k postavě Porfiria Díaze, jakožto vyvrcholení řady mexických hrdinů. Velmi zajímavým počinem byla změna civilního kalendáře. Původní náboženské svátky byly nahrazovány postupně vznikajícími dny, které oslavovaly bojovníky a mučedníky bojů za nezávislost. Vytvořením pomníku Cuauhtémoka¹²⁶ a jeho prohlášením za „obránce vlasti“ byl počátek procesu glorifikace prehispanického období. Zájem byl zaměřen především na aztéckou a v menší míře i mayskou civilizaci. Přehodnocení indiánských dějin je jedním z nejvýznamnějších aktů, který svými následky zasahuje až do současnosti. Někteří z intelektuálů období porfiriátu prosazovali autonomii pro indiánské obyvatelstvo v rámci federace, aby byl vytvořen skutečný mnohonárodnostní stát. Proti tomuto návrhu se velmi výrazně postavil liberál José María Luis Mora. Kritizoval takové uvažování a obvinil obhájce těchto myšlenek ze snah o vytvoření čistě indiánského systému. Dalšími teoretiky bylo navázáno na předchozí diskuze, zda používat pojem indián (indio). Jednou z prosazujících myšlenek bylo rozdělovat obyvatele na *chudé a bohaté* místo na *indiány* a *neindiány*.

Ukázkou prosazování původní etnické historie je sbírka Filipa Sáncheze Solíse, který vytvořil početnou kolekci indiánských předmětů. Budova, ve které byla umístěna expozice, byla navíc ozdobena malbou inspirovanou aztéckou civilizací. Velmi populární se mezi umělci stala právě inspirace prehispanickým obdobím. Malíři byli podporováni v tom, aby zachycovali období a skutečnosti předkolumbovských dějin. Těmto tématům se věnovali věhlasní umělci své doby jako José María Velasco, Rodrigo Gutiérrez či Filipe J. Rodríguez. Díazem založená nebo podporovaná muzea pořádala výstavy a vytvářela sbírky s indiánskou tematikou. Zároveň se objevuje i významná

¹²⁶ Viz kapitola 3.1.

historická a literární činnost. *México a través de los siglos*¹²⁷ je encyklopedie postihující dějiny Mexika od počátků až k období reforem v polovině padesátých let 19. století. Další významnou literární činností bylo založení časopisu Obrození (El renacimiento) skupiny Ignacia Manuela Altamira. Tento spisovatel indiánského původu kolem sebe shromáždil nejvýraznější spisovatele i malíře soudobého Mexika, aby prosazovali myšlenky indigenistického nacionalismu. Altamirova nacionalistická doktrína hluboce zapůsobila na dílo básníků, jako byli Manuel J. Flores, José Peón y Contreras, Juan de Dios, prozaiků Vicente Riva Palacia, Josého Tomáse de Cuéllar a Josého Lopeze Portilla, badatelů typu Luise Gonzáleze Obregóna a Antonia Garcíi Cubase. Tito všichni tvořili část generace druhé poloviny 19. století. V tomto období došlo v intelektuálním a uměleckém životě Mexika ke skutečnému “národnímu obrození”.¹²⁸ Kvůli působení přívrženců Altamiry došlo k ostré polemice mezi Franciskem Pimentalem, literátem a historikem zkoumajícím indiánské jazyky, a Ignaciem Altamirem. Pře se odehrávala především nad použitím španělského, resp. indiánského jazyka v literatuře. Pimental, jeden z inspirátorů Altamirova kruhu, odsuzoval použití indiánských jazyků, jakožto mrtvých bez vlastní literatury.

Vydání některých odborných děl dále navazovalo na hledání kořenů mexického národa v předkolumbovské minulosti. Ročenka Národního muzea (Anales del Museo Nacional) či Geografie jazyků a etnografický plán Mexika (Geografía de las lenguas y Carta etnográfica de México) jsou toho jasným důkazem. Když přidáme Slovník mytologie náhuatlu (Diccionario de mitología náhuatl), Umělecké památky starého mexického umění (Monumentos del arte mexicano antiguo), vydávání kodexů a starých textů a dokumentů, musíme uznat, že bylo vytvořeno velké množství materiálů, které měly za účel poukázání na předhispánského období, jakožto součásti Mexické historie.

Asi nejvýraznější ukázkou Díazova zapojování indiánských minulosti do historie soudobého mexického národa jsou dvě události: účast na Světové výstavě v Paříži v roce 1889 a oslavy sto let nezávislosti Mexika. Prvně jmenovaná akce byla příležitostí pro Díazův režim ukázat svůj ekonomický rozvoj a prezentovat svou bohatou historii s kořeny v indiánských civilizacích, na které v posledních letech tak intenzivně pracoval. Výsledkem bylo, že v blízkosti Eiffelovy věže, symbolu celé výstavy, byl

¹²⁷ Vicente RIVA PALACIOS, *México a través de los siglos I-V*, México 1880.

¹²⁸ O. KAŠPAR, *Dějiny Mexika*, s. 224.

umístěn Aztécký palác (Palacio Azteca). Tuto budovu zdobily sochy vládců, bohů a aztéckých památek. Vše bylo doprovázeno historickou malbou vítězných prací soutěže Národní školy krásných umění. Vystavena byla i sbírka krajinomalby Josého Marií Velaska považovaná za základ národní ikonografie.¹²⁹

Oslavy výročí sto let od počátku nezávislosti představovaly pro Díaze jedinečnou příležitost předvést svému svobodnému národu výsledek celého procesu vytváření historické a kulturní identity Mexika. Snaha o vytvoření takové identity byla společná předchozím liberálním i konzervativním vládám. Avšak teprve během Díazovy vlády se poprvé objevilo delší období míru a ekonomického růstu. Díaz tak byl prvním prezidentem, který měl základní předpoklady k tomu, aby mohl vytvořit a konsolidovat národní myšlení a uvědomění. Díaze tento záměr prosazoval od svého nastoupení do úřadu, až po jeho opuštění. Mezi roky 1890 a 1910 se zobrazení minulosti stala národními symboly a znaky Porfiriova státu.¹³⁰

Prezident se spolu se svým okolím ujal oslav opravdu s velkým západem a výsledkem byla pompézní megalomanské oslava minulosti mexického národa. Na oslavu byli pozváni političtí představitelé desítek států, jak členů vlád, tak velvyslanců. Přestože se výročí slavilo v celém Mexiku, většina nejvýznamnějších událostí se koncentrovala v hlavním městě, kde bylo pořádáno i nekonečné množství banketů, recepcí, večírků a společenských událostí sloužících k pobavení zahraničních návštěv i domácích politických představitelů.

Jedním z nejdůležitějších míst oslav bylo Mexické muzeum (Museo mexicano), kde byly umístěny hlavní výstavy. Podle chronologie knihy Mexiko napříč stoletími (*México a través de los siglos*) zde byly vystaveny předměty největší historické hodnoty. V hale Monolitos Národního antropologického muzea byla vystavena monumentální díla jako Sluneční kámen (Piedra del Sol), Tizokův kámen (Piedra de Tizoc), Chac Mool, obří Coyolxauhaquiina¹³¹ hlava, socha opeřeného hada a další díla. Dále byly vystavovány mapy, cestopisy, obrazy a další významné předměty.

¹²⁹ Enrique FLORESCANO, Patria y nación en la época de Porfirio Díaz, in: *Signos Históricos* n. 013, México D.F. 2005, s.168.

¹³⁰ TAMTÉŽ, s.168.

¹³¹ Coyolxauqui je aztécká bohyně Měsíce. Kateřina KLÁPŠŤOVÁ a Čestmír J. KRÁTKÝ *Encyklopedie bohů a mýtů předkolumbovské Ameriky*, Praha 2001, s. 45.

Oslavy začaly 14. září 1910 velkým procesím k počtě hrdinů nezávislosti. Následující den proběhla defilé zobrazující úryvky z mexických dějin. Přehlídky následovaly i další dny, přičemž pokaždé měly jiné téma, vždy zaměřené na konkrétní postavy či události. Jedním z vrcholů byla inaugurace Sloupu nezávislosti a mauzolea Benita Juáreze. Celá oslava se stala velkým politickým divadlem zaměřeným na propagaci prezidenta Díaze.¹³²

6.2. Ekonomická politika a její dopad na indiánské obyvatelstvo

Pokud jsme v předchozím textu rozebírali Díazův význam vzhledem k budování národního uvědomění a úspěchů, kterých dosáhl na tomto poli, musíme zmínit jeho úspěchy na poli ekonomickém.

Díaz byl prezidentem, jehož politika byla čistě liberální, s teoretickou základnou tvořenou pozitivismem¹³³. Porfirio se řídil heslem „Pořádek a pokrok“ („*Orden y progreso*“) a snažil se o modernizaci nerozvinutého mexického státu. S tímto heslem sestavil i radu „vědců“ („*los científicos*“), což byli odborníci, kteří se měli starat o běh státu a být poradním orgánem prezidenta. Ten se zaměřil především na modernizaci ve strojním odvětví, vytvořil důležitou vlakovou infrastrukturu a snažil se o maximální elektrifikaci.¹³⁴

Porfirio Díaz se hned na počátku svého prezidentského mandátu střetl s jedním problémem. Stát byl vysoce zadlužen, státní finance byly na pokraji krachu a státní výdaje výrazným způsobem převyšovaly příjmy do státní pokladny. Bylo potřeba jednat rychle a výrazným způsobem zasáhnout do ekonomického běhu celého státu.

¹³² E. FLORESCANO, *Patria y nación en la época de Porfirio Díaz*, in: *Signos Históricos*, s. 170.

¹³³ Pozitivismus je filozofický a myšlenkový směr zformovaný A. Comtem a čerpající z filozofie D. Huma. Chápe vědu jako jediný prostředek poznání. Podle této teorie dává věda člověku možnost chápat a předvídat. Silně se opírá o empirismus. Kol. autorů. *Filozofický slovník*. Nakladatelství Olomouc, Olomouc, 1998.

¹³⁴ O. KAŠPAR, *Dějiny Mexika*, s. 213-216. a A. HERNÁNDEZ CHÁVEZ. *México. Una breve historia del mundo indígena al siglo XX*, s. 280-284.

Nový vládní kabinet začal snížením astronomických výdajů státu a zvýšením kontroly výběrů daní a dalších poplatků. Došlo i na zřízení nových daní, které však v tomto případě měly co nejméně zasáhnout do rozvoje průmyslu a obchodu. Nedostatek státních financí se však nedal nahradit. Bylo tedy potřeba získat zahraniční kapitál. Díaz velmi intenzivně zapracoval na zlepšení mexicko-amerických a mexicko-britských vztahů, což vedlo k velkým investicím právě z těchto zemí. Prezident zahraničními investicemi získával pro zemi velké množství prostředků. Pravdou však je, že některé z půjček byly použity ke splacení předchozích úvěrů.

Postupným zlepšováním státních financí se Mexiku podařilo získat poměrně velkou důvěru zahraničních investorů, a tak přicházely stále větší objemy peněz, jež mohly být investovány do rozvoje země. Díaz díky nim mohl výrazným způsobem zvýšit důlní a zemědělskou činnost. Velké pozornosti se dostalo i infrastrukturu, především rozvoji železnic. Když se dostal Díaz k moci, existovala jediná linka, která spojovala Mexiko s Veracruzem. Ostatní trasy se zdolávaly na koních, nebo mulách, což znamenalo velmi pomalé a neekonomické cestování. Navíc se mohlo cestovat jen v některých ročních obdobích a daly se očekávat i útoky banditů. Během porfiriátu tratě rostly o 12 % ročně. Zatímco v roce 1850 existovalo pouze 640 km železniční trati, o 35 let později bylo využíváno 5 852 kilometrů a v roce 1910 již Mexiko disponovalo 19 280 kilometry železnice.¹³⁵ Pokud bychom se podívali na rozmístění nových tratí, uvidíme, že se jednalo o skutečné zřízení infrastruktury sloužící k vnitřní potřebě státu, zatímco původní trasa México-Veracruz sloužila k pouhému exportu/importu surovina a předmětů. V konstrukcích železniční infrastruktury se ve velké míře angažovaly Spojené státy a Velká Británie. USA financovaly zhruba 42 % tratí, zatímco britské společnosti ovládaly 35 % nové infrastruktury.

Rozvoj těžebního průmyslu byl též v držení zahraničních, především severoamerických, společností. Pro splacení stále vysokých zahraničních dluhů se enormně zvýšila i těžba a průmyslová produkce. Mexické společnosti měly díky kvalitní infrastruktuře velmi dobré podmínky k obchodování. Mexiko obchodovalo se Spojenými státy, Evropou a Karibikem. Vyváželo kovy a ropné produkty ve stále rostoucí míře. Ze 40,5 milionu pesos v roce 1877 stoupl obchod na 287 milionů v roce

¹³⁵ Pablo ESCALANTE GONZALBO, *Nueva Historia de México*, El Colegio de México, México D.F. 2008, s. 366.

1910.¹³⁶ Problémem však byla nutnost dovozu strojů, nástrojů a manufakturních produktů.

Jedním z problémů industrializace země bylo nerovné zastoupení sektorů v rámci státu¹³⁷, kdy některá území byla výrazně vyspělejší, než jiná. „*V tomto období se Mexiko stalo významným vývozcem surovin, navíc ve státě došlo k první průmyslové revoluci. Nicméně šlo o nerovnoměrný rozvoj, který obohatil pouze některé sektory, regiony a lidi.*“¹³⁸ Šlo především o úzkou skupinu majitelů, která využívala kontaktů s vládními členy a vysoce postavenými úředníky, což vedlo ke vzniku určitého druhu oligarchie.¹³⁹

Pokud se porfiriát v průmyslu opřel především o zahraniční kapitál, v zemědělství to byli majitelé haciend, kteří se stali předmětem hlavního zájmu vládnoucí elity. Během celého režimu Porfiria Díaze se haciendy rozrůstaly. Ty postupně pohlcovaly pozemky indiánských komunit. V roce 1910 haciendy představovaly 81 % všech obydlených oblastí v Mexiku.¹⁴⁰

Pokud jsme v předchozích kapitolách mohli sledovat vytváření historie moderního Mexika, kdy se obyvatelé hrdě hlásili k následnosti starých indiánských civilizací, tak paralelně probíhalo ekonomické formování státu znamenající zánik tradičních indiánských komunit, jež byly přímými následovníky civilizací tolik oslavovaných celým mexickým národem.

Díazova vláda postupovala proti malým zemědělcům a především indiánským komunitám obdělávajícím občinovou půdu pozvolna a velmi systematicky. Prvním krokem bylo znovunaplňování pozemkové reformy vyplývající z Lerdoových zákonů již

¹³⁶ TAMTÉŽ, s. 366.

¹³⁷ Srov. Priscilla CONNOLLY, *El contratista de Don Porfirio. Obras públicas, deuda y desarrollo desigual*, México D.F. 1997.

¹³⁸ „*En esta etapa México se convirtió en un importante exportador de materias primas, demás de que se produjo en el país la primera revolución industrial. Sin embargo, se trató de un desarrollo desigual que benefició sólo a algunos sectores, regiones y grupos.*“ P. ESCALANTE GONZALBO, *Nueva Historia de México*, El Colegio de México, México D.F. 2008, s. 372.

¹³⁹ Srov. C. Malamud a kol. *Historia contemporánea de América Latina volumen II.*, Madrid 2007.

¹⁴⁰ Eusebio GARCÍA GONZALEZ, *Las Haciendas de Veracruz durante la época de porfiriato*, dostupné na: <http://www.uv.mx/dgbuv/PublicacionesInvest/4articulo.pdf> [cit. 15. 10. 2011].

z dob Benita Juáreze. Jak už jsme dříve zmínili, tato reforma byla poměrně radikální, k jejímu uplatňování docházelo jen částečně a zákon byl mnohdy interpretován (především vlastníky haciend), jako nařizující odkup veškeré občinové půdy. V roce 1883 vyšel další zákon, tentokrát týkající se vyměření neobdělávané půdy. Cílem tohoto zákona mělo být zmapování neobdělávaných pozemků, aby mohly být využity pro zemědělskou činnost. Po úpravě zákona a dalších změnách nastala situace, která vedla ke spekulacím s půdou jak neobdělávanou, tak s půdou patřící indiánským komunitám. Výsledek nebyl jiný, než téměř likvidace indiánského rolnického obyvatelstva, které bylo nuceno stát se peony či námezdními dělníky na dále rostoucích haciendách. Počet těchto pracujících v roce 1900 dosáhl počtu okolo pěti milionů.

Navíc *„liberální vlády uplatňovaly vůči dělníkům krátkozrakou politiku a tvrdou legislativu (11-14hodinová pracovní doba, sedm pracovních dnů v týdnu, hojné využívání dětské práce apod.)“*¹⁴¹ Indiánští rolníci tak *„žili a pracovali na haciendách, avšak půda jim nepatřila. Odměnou jim byla denní mzda, ale často také jen možnost užívat určitý pozemek, nebo pouhá porce kukuřice.“*¹⁴²

Těžké podmínky indiánského obyvatelstva vedly k nejrůznějším sporům, rebeliím či povstáním, které se objevovaly napříč mexickým státem. Většinou se jednalo jen o lokální konflikty, které řešily místní pořádkové služby. Jednou z výraznějších rebelií bylo povstání indiánů Yaqui.

Vzpouora indiánů Yaqui¹⁴³ (Rebellion de los indios Yaqui) je série vojenských střetnutí, která probíhala v nejrůznějších obdobích již od poloviny 16. století a úplně skončila až ve dvacátých letech 20. století. Jedná se o nejdéle trvající válečný konflikt na území dnešního Mexika.

Tento indiánský kmen byl již od španělské kolonizace známý svou odbojností, a to byl také důvod, proč ho nejrůznější režimy dlouhá léta tolerovaly a proč si žil podle vlastních tradic a nikdy nebyl téměř vůbec integrován do zbytku společnosti. Kvůli

¹⁴¹ O. KAŠPAR, *Dějiny Mexika*, , s. 218.

¹⁴² TAMTÉŽ s. 221.

¹⁴³ Indiánský kmen Yaqui byl usídlen podél řeky Yaqui v severovýchodní části Mexika. V důsledku perzekuce velká část obyvatel emigrovala do Spojených států amerických a značná část byla násilně přesídlena na Yucatán. *Encyclopædia Britannica* [online], dostupné z: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/652007/Yaqui> [cit. 25. 1. 2012].

značným vojenským ztrátám Španělé upřednostňovali ponechat Yaquiům značnou autonomii a na oplátku dostávali menší náhradu ve formě financí či produktů.

Ovšem Díazova diktatura se nehodlala spokojit s takovými privilegii pro jednu část společnosti. Navíc území Yaqui bylo strategicky umístěné nedaleko mexicko-amerických hranic. Tlak na indiánskou komunitu ze strany haciend podporovaných vládní garniturou se stále zvyšoval, až došlo z indiánské strany k dalšímu povstání.

Boje mezi indiány a vládním vojskem byly velmi krvavé a mexičtí vojáci stále naráželi na tvrdý odpor velmi dobře bojujících „Yaquis“. Zároveň byli výrazně podporováni ze Spojených států amerických, odkud byly pašovány zbraně a potraviny, které domorodí obyvatelé používali a nebyli tak výrazně omezeni blokádou obchodu, o kterou se snažila armáda. Došlo k velkému množství střetů, kdy vítězem byla jedna či druhá strana. Díazův *status quo* v otázce potenciálně dobře využitelného území značně znepokojoval. Mezi vedením státu a zastupiteli indiánů došlo k jednání. Nicméně vyjednávání nakonec ztroskotala, protože podmínky předložené z indiánské strany, požadující úplnou autonomii a suverenitu nad svým územím, byly pro vládní stranu nepřijatelné. Zároveň se šířily zprávy o indiánských konspiracích.¹⁴⁴ Důsledky nezdaru vyjednávání byly pro indiány tragické. Armádě bylo nařízeno zaútočit na civilní obyvatelstvo a přesunout ho na území Yucatánu. Došlo tak ke krvavému masakru, kdy byli indiáni násilně přemísťováni přes celé území Mexika. Ti, jež se odmítli přesunout, byli nelítostně povražděni. I přes tento útok zůstalo značné množství Yaquiů na svém území a nadále bojovalo. Pokračovala období bojů a vyjednávání. V roce 1908 bylo dohodnuto křehké příměří. Narušeno bylo Mexickou revolucí, to se však už mexické dějiny neodehrávaly pod taktovkou Porfiria Díaze.

¹⁴⁴ Ermanno ABBONDANZA, La Cuestión Yaqui en el segundo Porfiriato, 1890-1909. Una revisión de la historia oficial in: *Signos Históricos*, Núm. 19, México D.F. 2008, s 118.

7. Tierra y libertad: Mexická revoluce

Mexická revoluce je jedním z nejvýznamnějších období celého novodobého mexického státu. Jedná se o celonárodní hnutí se silnými sociálními a nacionálními prvky, jehož snahou byla hluboká, především pozemková, reforma Mexika na počátku 20. století.

Počátek revoluce můžeme nalézt ve zformování nejrůznějších hnutí, která měla společné to, že se nějakým způsobem pokoušela o odpor vůči režimu Porfiria Díaze. Tato hnutí pocházela z různých sociálních vrstev a jejich motivace byla rozdílná. Na jedné straně protidíazovská inteligence prosazovala celkovou změnu ve směřování Mexika a hluboké změny ve struktuře státu. Dále to byly malé zemědělské spolky, které se snažily přežít útok porfiriátu na zemědělství mimo haciendy, další žádající pozemkovou reformu ve prospěch malých zemědělců a samozřejmě tu byla i skupina obchodníků a latifundistů, která neměla sympatie vládnoucího režimu a na špatném vztahu s vládou ekonomicky trpěla.

Musíme podotknout, že se v tomto období velké množství jedinců snažilo využít situace, aby naplnilo své osobní politické a ekonomické ambice. To vše je soubor důvodů, proč docházelo k velkému množství velmi křehkých spojení, která se mnohdy častokrát rozpadala a znovu navazovala, a proč proti sobě mnohdy bojovali i předchozí spojenci.¹⁴⁵

7. 1. Od Madera k Huertovi – okolnosti a důvody počátku revoluce

Předtím, než budeme hovořit o samotné Mexické revoluci, potřebujeme nahlédnout trochu zpět do historie, konkrétně do závěru období porfiriátu. Režim Porfiria Díaze byl na počátku 20. století trnem v oku značnému množství lidí. Diktátorské chování bývalého generála v prezidentském křesle se každým rokem stupňovalo. Situace, kdy na jednu stranu byly obdivovány staré indiánské civilizace a Mexiko se k jejich historii hrdě hlásilo a zároveň se současné indiánské obyvatelstvo nacházelo v téměř nelidských

¹⁴⁵ J. OPATRŇY, *Amerika v proměnách staletí*, s. 487-488.

podmínkách, bylo uráženo, a rozšířilo se heslo: „Jediný dobrý indián, je mrtvý indián!“, byla naprosto neudržitelná.¹⁴⁶

Stárnoucí prezident stále ovládal zemi díky silnému spojení s bohatou aristokracií, kterou tvořili především majitelé haciend, jejichž latifundie se stále rozrůstaly a nabývaly enormních rozměrů. Nerovnoměrnou strukturu pozemkového vlastnictví můžeme vidět v následujícím údaji: přes 96 % obyvatelstva nevlastnilo žádný pozemek a veškeré pozemky byly v držení jen několika stovek rodin.¹⁴⁷

Levnou pracovní sílu dále obstarávali námezdní dělníci či pracující, z velké části indiánského původu, plně spojení s haciendou řadou nesplacitelných půjček. Venkovské obyvatelstvo, které stále tvořili především indiáni a mestici, pracovalo v nelidských podmínkách většinou více než dvanáct hodin denně. Situace na venkově byla kritická a postupně se začaly objevovat lokální rebelie, které však byly vždy nemilosrdně potlačeny, někdy i s pomocí federální armády.

Z pohledu mexické opoziční inteligence, která se postupně začala formovat, bylo velmi důležité prohlášení Porfiria Díaze z roku 1908: „*Pro mě je uspokojující, že jsem viděl figurovat Mexiko mezi progresivními státy bez válek. Nepřeji si pokračovat v prezidentování. Národ je dobře připraven definitivně vstoupit do svobodného života.*“¹⁴⁸ Začalo se tak velmi intenzivně projednávat, kým by mohl být Díaz nahrazen. Opozice vkládala do voleb velkou naději na změnu, porfiristé se snažili o pokračování režimu v jiném personálním obsazení.¹⁴⁹

Jednotlivé kruhy opozice, postupně docházely ke kompromisu buď mezi sebou, nebo se stranou Díaze, která neviděla jinou možnost, než pokračování v politickém

¹⁴⁶ Jesús ROMERO FLORES, *Revolución Mexicana (Anales históricos 1910-1974)*, México D.F. 1974, s.19-21.

¹⁴⁷ Jean MEYER, *Haciendas y rancharos, peones y campesinos en el porfiriato. Algunas falacias estadísticas*, in: *Historia Mexicana XXXV n. 3*, México D.F. 1986, s. 192.

¹⁴⁸ „Por mí, me contento con haber visto a México figurar entre las naciones pacíficas y progresistas. No deseo continuar en la presidencia. La nación está bien preparada para entrar definitivamente en la vida libre.“ (překlad OJ) J. ROMERO FLORES, *Revolución Mexicana (Anales históricos 1910-1974)*, s. 47.

¹⁴⁹ A. HERNÁNDEZ CHÁVEZ. *México. Una breve historia del mundo indígena al siglo XX*, s. 290-293.

směru nastaveném na konci 19. století. Postupným formováním vykrytalizoval kandidát na prezidentské křeslo, který měl velmi silnou podporu v celém Mexiku, Francisco I. Madero. Madero si nejprve získal i sympatie samotného Díaze, ale časem se stal jeho velkým rivalem, což vedlo ke ztrátě jeho podpory. S pomocí rozsáhlých kruhů založil Národní stranu proti znovuzvolení (Partido Nacional Antirreeleccionista), která již svým názvem bojovala za ukončení porfiriátu. Avšak situace se změnila a Díaz se dopustil tří osudových chyb. Porušil svůj slib ve volbách nekandidovat, ponechat jim volný průběh a rozpustit svůj kabinet.¹⁵⁰

Ve zmíněných volbách v roce 1909 zvítězil opět Porfirio Díaz. Avšak velké pochyby o regulérnosti samotných voleb a četná menší povstání především na jihu Mexika ukazovala, že Díazovo vítězství nebude tak jednoduché. Madero uprchl do Spojených států amerických, kde vydal jedno z nejdůležitějších prohlášení historie Mexika: Plán ze San Luis Potosí¹⁵¹. Tento dokument naprosto jasně volal po celonárodním povstání proti starému režimu a vytvoření povstaleckých armád.

Madero si skutečně získal výraznou podporu a na jeho stranu se přidalo značné množství dobrovolníků a nejrůznějších místních caudillů. Mezi ty nejvýznamnější patřili Pancho Villa, Pascual Orozco a Emiliano Zapata. Díky mimořádné ozbrojené síle začala jednání soupeřů o prezidentské křeslo. Výsledkem byla abdikace Porfiria Díaze. Zároveň byly vypsány nové volby, do jejichž průběhu již nebylo zasahováno. Francisco Madero se tak stal prezidentem a tím skončil více než třicetiletý režim Porfiria Díaze.¹⁵²

Madero měl původně neuvěřitelnou podporu většiny Mexika a osobností, bylo to však především z důvodů celonárodního odporu k režimu Díaze. Ve chvíli, kdy byl diktátor nahrazen, začaly jednotlivé strany žádat splnění předvolebních slibů. Madero si chtěl udržet silnou podporu, ale jeho politické chování tomu příliš nenapomáhalo.

¹⁵⁰ O. KAŠPAR, *Dějiny Mexika*, s. 227.

¹⁵¹ Jedná se o plán, kde Madero a jeho sympatizanti požadovali odstoupení Díaze z prezidentského úřadu, vypsání nových svobodných voleb a navrácení usurpované půdy jejím právoplatným majitelům. Byl to asi nejvýznamnější impuls k odstartování Mexické revoluce. Opatrný, J. *Amerika v proměnách staletí*, Libri, Praha 2008, s. 442.

¹⁵² T. ANNA, a kol. *Historia de México*, s. 321.

Značnou nevoli vyvolala skutečnost, že se prezident obklopil množstvím lidí dřívějšího režimu. To vzbudilo první pochybnosti o prezidentových schopnostech. Dalším a možná i mnohem větším problémem byla otázka pozemkových reforem. Madero sice přinesl svůj plán na pozemkovou reformu, ten však měl několik závažných komplikací. Nový prezident jako majitel haciend a továren nevěřil ve funkčnost občinového vlastnictví půdy. Zároveň se pokoušel rozdělit půdu velkých haciend. Výsledkem byla nespokojenost všech stran: latifundisté se obávali o své pozemky, zahraniční investoři o svůj kapitál a dělnickým a rolnickým skupinám reforma připadala nedostatečná pro absenci komunálního vlastnictví. Nespokojenost spojená s vyzbrojením značné části obyvatelstva znamenala jediné: ozbrojené povstání několika skupin proti prezidentovi.

Vládní armáda, ke které se přidaly některé z místních vojenských skupin, zatlačila vzbouřence a v jednom okamžiku již bylo oslavováno vítězství. Nicméně došlo k tomu, že generál Victoriano Huerta využil značného vlivu a pravomocí, které mu při povstání přenechal Madero, aby na svou stranu získal významné kruhy nespokojené se situací spojenou s Maderovými změnami, především sympatizanty bývalého prezidenta Díaze. Když byl prezident 21. února 1913 zavražděn, shromáždil Huerta kolem sebe tyto skupiny a prohlásil se prezidentem.

Tento čin však vzbudil značné reakce. Madero získal před volbami velkou podporu díky obecné nevoli k Díazově režimu, tentokrát se tyto skupiny spojily proti hrozbě diktatury prezidenta Huerty. Ve státě Morelos došlo k povstání rolníků pod vedením Emiliana Zapaty. Po této rebelii následovaly další a další, až postupně došlo k celonárodnímu konfliktu.

7.2. Zapatisté a další rolnické skupiny

Pokud bychom se v průběhu Mexické revoluce chtěli zaměřit pouze na indiánské obyvatelstvo, dostali bychom se do značně složité situace. Z důvodů velkého množství rozličných hnutí v různých částech celého Mexika objevíme, že neexistovala žádná skupina, která by byla čistě indiánská, nebo by prosazovala zájmy, které bychom mohli označit jako indiánské. Z tohoto důvodu jsme nuceni si vypomoci trochu jiným způsobem. Jelikož na počátku 20. století většina indiánského obyvatelstva, které čítalo

přes dva miliony osob, byla rolníky¹⁵³, podíváme se na nejaktivnější rolnická hnutí. Tímto způsobem v podstatě obsáhneme nejdůležitější a nejaktivnější skupinu indiánského obyvatelstva.

Téměř synonymem ke slovnímu spojení rolnické hnutí je skupina ze státu Morelos pod vedením Emiliana Zapaty známá též jako zapatisté. Právě zapatisté byli mezi prvními, kteří povstali, a zároveň to byla jedna z nejaktivnějších skupin s vlastním programem a jasnými požadavky. Emiliano Zapata byl velmi aktivním odpůrcem chování haciend, který se postupem času stal vůdcem celého hnutí a symbolem Mexické revoluce. Přestože se zapatisté přidali na stranu Madera, byli to právě oni, kdo kladl největší nároky na důkladnou pozemkovou reformu ve prospěch družstevního a občinnového vlastnictví. Zapata po jednání odmítl Maderovu reformu i prezidentovu nabídku na rozsáhlé statky, jako odměnu za nápomoc při odstranění starého režimu. Doslova se vyjádřil takto: „*Ne pane Madero. Já jsem nepovstal, abych dobýval půdu a haciendy. Povstal jsem, aby lidu z Morelosu bylo navraceno to, co mu bylo ukradeno. A tak pane Madero, buď splníte to, co jste mně a státu Morelos slíbil, nebo si vás i mě vezme chichicuila.*“¹⁵⁴ Následně byla vytvořena zapatistická verze pozemkové reformy nazvaná plán z Ayaly¹⁵⁵ (Plan de Ayala).

¹⁵³ A. WARMAN, El campo mexicano en el siglo XX, Fondo de Cultura Económica, México D.F. 2004, s. 46-47.

¹⁵⁴ „No, señor Madero. Yo no me levanté en armas para conquistar tierras y haciendas. Yo me levanté en armas para que al pueblo de Morelos le sea devuelto lo que le fue robado. Entonces pues, señor Madero, o nos cumple usted, a mí y al estado de Morelos lo que nos prometió, o a usted y a mí nos lleva la chichicuila.” Emiliano Zapata. *Periodico Mirador*. Dostupné z: <http://www.periodicomirador.com/noticias/2011/04/13/emiliano-zapata/> [cit. 11. 4. 2011]. Chichicuila nebo chichicuile je jeden z výrazů používaný v Mexiku pro kulíka pouštního, což je pták žijící mimo jiné i v severní a střední Americe. „nos lleve chichicuila“ se používá v mexickém prostředí podobně jako v tom českém „ať si nás vezme peklo“ *Diccionario de la lengua española* [online], Vigésima segunda edición, *Real Academia Española*, Dostupné na: http://buscon.rae.es/draeI/SrvltConsulta?TIPO_BUS=3&LEMA=chichicuile [cit. 17. 3. 2012]; Lars SVENSSON, Peter GRANT. *Ptáci Evropy, severní Afriky a Blízkého východu : praktická určovací příručka*, Praha 2004, s. 150.

¹⁵⁵ Plán z Ayaly byl program zformulovaný Emilianem Zapatou, který s odkazem na vládu Juáreze požadoval vyvlastnění jedné třetiny haciend a rozdělení půdy bezzemkům. Jednalo se o jeden z nejradikálnějších požadavků Mexické revoluce. J. OPATRŇY, *Amerika v proměnách staletí*.

Plán z Ayaly byl pro odbojné rolníky nejvýznamnějším dokumentem Mexické revoluce, protože volal po povstání za účelem navrácení veškeré usurpované půdy zpět rolníkům a provedení velmi důkladné pozemkové reformy, kterou si lidé slibovali od Madera. Zároveň pro neplnění svých závazků odmítal Madera jako vůdce revoluce a prezidenta.

Zapata byl podpořen další vzbouřeneckou skupinou pod velením Pascuala Orozca, která působila na severu, i skupinou vedenou Franciskem Villou, který je spíše známý jako Pancho Villa. Na rozdíl od skupiny stoupců Orozca, která měla podporu střední třídy i některých vyšších kruhů, se zapatisté opírali především o nejnižší mexickou třídu. Nicméně svým jasným postojem a směřováním i snahou omezit násilnost vojenských konfliktů si získali značné sympatie napříč všemi vrstvami mexické společnosti.

Vzniklé Osvobozené vojsko jihu (Ejército Libertador del Sur) vedené Zapatou se dostalo do velkých problémů při střetu s generálem Huertou a bylo nuceno se rozdělit a v některých případech i využít guerillový způsob války. Po Maderově smrti a uvedení generála Huerty do funkce prezidenta znovu došlo ke sjednocení skupin s odlišným programem a politickým směřováním a zapatisté měli v této unii jedno z hlavních slov. Vytvořeno bylo vojsko označované jako Konstituční vojsko (Ejército Constitucional), které působilo především na severu země a kromě původních politických odpůrců díazovského režimu se k němu přidal i Pancho Villa. Právě připojení vojáků tohoto povstalice způsobilo, že si hnutí získalo silnou rolnickou a dělnickou podporu. Dále se přidávali i nejrůznější námezdní dělníci po celém území Mexika. Oficiálně se do čela Konstitučního vojska postavil Venustiano Carranza. Zapatisté ho kvůli svým neshodám a rozdílným požadavkům a neuznávali jako svého vůdce, přesto pokračovali v boji, který byl oficiálně pod jeho vedením. Obě vojska se dostala až do hlavního města a svrhla tak režim generála Huerty.

Nicméně tato spolupráce vydržela jen chvíli. Zapatisté i přívrženci Pancho Villy, tedy skupiny s největší rolnickou a indiánskou podporou, se postupně stali Konstitucionalistům nepohodlní, a byly proti nim proto vedeny velmi silné vojenské útoky. Po odstranění nepřátelského režimu došlo na rozpad koalice a začalo období, kdy se proti sobě vojensky střetávaly téměř všechny skupiny. Velmi důležitou událostí však bylo vydání Ústavy v roce 1917, což byl jeden z nejvýznamnějších skutků celé Mexické

revoluce. Přestože zapatisté byli v době vzniku nepřáteli vládnoucího režimu, jejich požadavky byly v této ústavě do značné části reflektovány. Jedná se především o článek 27, ve kterém je uvedeno, že „*Vlastnictví země a vod rozuměno uvnitř národního území, patří pouze národu.*“¹⁵⁶ Zároveň byl v ústavě zakotven termín ejido, označení pro komunální či občinnové vlastnictví půdy, které mělo být jedním ze způsobů přerozdělení půdy velkých latifundií. Přestože se konkrétně nemluví o indiánech, jsou v nové ústavě používané výrazy jako ejido nebo komunita (comunidad), které jsou tradičně spojovány právě s indiánským obyvatelstvem a jeho způsobem organizace práce. Mexická ústava neobsahovala žádnou zmínku o existenci indiánských národů či jazyků. Nejvyšší národní zákon neuznával, že by Mexiko bylo mnohonárodnostním státem. Ústava obsahovala články odkazující na zvláštní právní záruky, které mají určité kategorie obyvatel, například dělníci (článek 123), rolníci (článek 27), ženy (těhotné). Indiáni se však neobjevují v žádné části, jako by se zakládající členové z roku 1917 snažili vymazat sociální a kulturní skutečnost, která pro ně byla nepohodlná.¹⁵⁷

Pro nespokojenost s politickým vývojem a nenaplnění rolnických požadavků dále Zapatova i Villova vojska pokračovala v boji. Tentokrát se již setkávala s velkou silou mexické armády a utrpěla významné ztráty, po nichž byla nucena se stáhnout. Zapata i Pancho Villa byli pro vládní režim velmi nebezpeční, protože je nebylo možné získat na svou stranu a zároveň stále měli velké sympatie nejprostšího lidu. Konec obou vůdců byl totožný. Stejně jako Emiliano Zapata v roce 1919, tak i Pancho Villa v roce 1923 byli zavražděni. Hnutí, kterým veleli tak utrpěla ztráty, které nebyla schopna zvládnout. Přestože nadále pokračovaly menší boje a objevily se další snahy o významnější povstání, žádný z pokusů nebyl příliš úspěšný.¹⁵⁸

¹⁵⁶ „La propiedad de las tierras y aguas comprendidas dentro de los límites del territorio nacional, corresponden originariamente a la Nación.“ *Constitución de Los Estados Unidos Mexicanos: Constitución publicada en el Diario Oficial de la Federación el 5 de febrero de 1917*[online], dostupná na: <http://www.diputados.gob.mx/LeyesBiblio/pdf/1.pdf> [cit. 21. 12. 2011].

¹⁵⁷ Rodolfo STAVENHAGEN, *Derecho indígena y derechos humanos en América Latina* [online], dostupné na: http://www.iidh.ed.cr/comunidades/diversidades/docs/div_docpublicaciones/indice%20derecho%20indigena.htm [cit. 22. 1. 2012].

¹⁵⁸ O. KAŠPAR, *Dějiny Mexika*, s. 235.

7.3. Porevoluční směřování

Smrt Zapaty, znamenala pro mexické indiánské rolnictvo neuvěřitelně silnou ztrátu. Již nebyl žádný z vůdců, který by se postavil za rolnické a indiánské obyvatelstvo natolik, jako tomu činil Zapata. V porevolučním vývoji však přesto došlo k několika změnám, které znamenaly zlepšení oproti předrevolučnímu období i pro indiány. Revoluční model sliboval změnu životních podmínek nejchudších zemědělců, ale většina rolníků a jejich rodiny dále žily na hranici chudoby.¹⁵⁹ Dopad revolučního myšlení ve velké míře ovlivňoval způsob uplatňování ústavy v jednotlivých státech federace. Značný vliv zapatismu znamenal rychlou a hlubokou reformu vlastnictví půdy ve prospěch obcí.¹⁶⁰ Obecně docházelo k velké přeměně vlastnictví půdy, vedle haciend vznikaly menší nové osady, kde se naplňovalo obecní vlastnictví. Hlavním problémem však bylo nerovnoměrné prosazování takového typu vlastnictví v rámci federace. Vždy záleželo na konkrétním místě, konkrétním okamžiku a postoji vládnoucích politických kruhů k danému území. V místech s pozitivním politickým klimatem, jako byl Veracruz, Michoacán, San Luis Potosí, Tamaulipas a Yucatán vznikala rolnická sdružení i ozbrojené složky, které se neváhaly postavit silným latifundistům.¹⁶¹

Následky revoluce vytvořily velmi příznivé prostředí ke vzniku nejrůznějších rolnických a dělnických organizací a spolků, které velmi často měly značné zastoupení indiánského obyvatelstva. Snaha vlády byla naprosto jasná: za pomoci těchto organizací snižovat napětí mezi vlastníky velkých latifundií a prostými rolníky a dělníky. V letech 1921-1934 bylo 10 milionů hektarů půdy rozděleno mezi 800 tisíc rolníků. Za působení prezidenta Cárdenase bylo rolníkům rozděleno 28 milionů hektarů půdy.¹⁶² Celkem byla poskytnuta půda ve formě ejida asi půl milionu zemědělců. Je však důležité pochopit, že držitel ejida nebyl vlastníkem, ale pouze uživatelem národní půdy. Půda předána do užívání jako ejido nemohla být uživatelem prodána, převedena, zastavena, ani přepsána na jinou osobu.¹⁶³ Tento typ půdy se pro obrovské množství obyvatel stal jediným možným způsobem, jak získat přístup k půdě a především indiánské obyvatelstvo na

¹⁵⁹ Jorge Martín TRUJILLO BAUTISTA, El Ejido, símbolo de la Revolución Mexicana, in: *Problemas sociales y regionales en América Latina: estudio de casos*, Barcelona 2009, s. 102.

¹⁶⁰ O. KAŠPAR, *Dějiny Mexika*, s. 242.

¹⁶¹ TAMTÉŽ, s. 243.

¹⁶² O. KAŠPAR, *Dějiny Mexika*, s. 244

¹⁶³ A. WARMAN, *El campo mexicano en el siglo XX*, 2004, s.60.

něm byl životně závislé. Míra důležitosti pro určité složky obyvatel se plně projevila na konci 20. století.

8. Mexiko po revoluci

8.1. Indigenismus

Po skončení Mexické revoluce dopadla na celou federaci Velká hospodářská krize. Výrazně se projevila závislost Mexika na zahraničních trzích a především zemědělství a důlní průmysl nenacházel zájemce o své produkty.¹⁶⁴ Jako reakce na ekonomické problémy se objevil Lázaro Cardenas s politikou populismu. Právě tento politik se pro vstupení do prezidentského úřadu snažil získat podporu širokých vrstev národa. V tomto období značnou část mexické populace stále tvořili indiáni. Není tak překvapením, že se Cardenas v rámci své politiky významně zaměřil na indiánské obyvatelstvo. Mexiko bylo prvním státem na celém kontinentu, který začal, za podpory prezidentského úřadu, prosazovat politiku indigenismu. Na Indiánském kongresu v Pátzucuaru, který svolalo Mexiko v roce 1940, byl založen Interamerický institut domorodého obyvatelstva (Instituto Indigenista Interamericano. Od roku 1948 v Mexiku existuje Národní institut domorodého obyvatelstva (Instituto Nacional Indigenista), který byl od padesátých a šedesátých let 20. století mnohými pozorovateli považován za ukázkový model pro tvorbu obdobných institucí v Latinské Americe.¹⁶⁵

Indiánský kongres byl výsledkem poměrně dlouhé cesty v prosazování indiánských otázek. Nejprve bylo potřeba vytvořit instituci, která měla za úkol získávání informací o indiánském obyvatelstvu na státní i federální úrovni. Pro tento účel nechal prezident Cardenas v roce 1935 zřídit Autonomní odbor indiánských záležitostí (Departamento Autónomo de Asuntos Indígenas). Hlavním cílem instituce bylo získání nejaktuálnějších informací o ekonomickém a sociálním stavu indiánských komunit, přičemž pro získání potřebných informací tento odbor velmi úzce spolupracoval s Národním institutem antropologie a historie (Instituto Nacional de Antropología e Historia). Jedním ze zjištění Autonomního odboru indiánských záležitostí bylo, že indiánské obyvatelstvo nemá dostatečný přístup ke vzdělání. Pro řešení otázek spojených s edukací indiánského obyvatelstva vznikl v roce 1937 Odbor indiánského vzdělání (Departamento de Educación Indígena), který přímo spadal pod ministerstvo školství. Pokud přidáme vznik dalšího orgánu, kterým byla Rada

¹⁶⁴ J. POLIŠENSKÝ a kol., *Dějiny Latinské Ameriky*, s. 444-446.

¹⁶⁵ R. STAVENHAGEN, *Derecho indígena y derechos humanos en América Latina*.

indiánských jazyků (Consejo de Lenguas Indígenas), objevíme značnou politicko-administrativní připravenost na institucionalizaci indiánských otázek ve formě hnutí zvaného indigenismus.

Vrcholnou snahou pak byl již zmiňovaný kongres v Pátzacuaru, který dal podnět ke vzniku Národního institutu domorodého obyvatelstva. Tento institut převzal hlavní správu nad hledáním a řešením indiánských otázek v rámci mexického státu. Jeho úkolem bylo zkoumat situaci indiánského obyvatelstva, zajišťovat a koordinovat veškeré akce na zlepšení postavení indiánského obyvatelstva. Institut měl zákonem určený výrazný vliv a působil jako přímý poradní sbor vlády v indiánských záležitostech.¹⁶⁶

Kromě tohoto institutu postupně vznikalo značné množství dalších organizací, jež měly za úkol řešení indiánské problematiky Mexika. Byl to však právě Národní institut domorodého obyvatelstva, který spolupracoval s jednotlivými orgány a snažil se o řešení palčivé otázky. Institut získal postupem času značnou prestiž. Bylo to především angažováním velkých odborníků do vedení institutu. Prvním ředitelem se stal doktor Alfonso Caso, považovaný za otce mexického indigenismu a následovník myšlenek Moliny Enríqueze, Gamia a Vasconcelose integrovat indiána do moderní doby a do mexického národa. Casův záměrem bylo, aby se indiáni modernizovali, přestali být indiány a stali se Mexičany mluvící španělsky, aby měli přístup k oficiálním institucím, které byly během několika let vytvořeny mexickou vládou.¹⁶⁷ Je potřeba brát tuto myšlenku *mexikanizace* indiánů, jako pozitivní krok v rozšíření jejich národního uvědomění, kdy nebyl záměrem vykořenění indiánského obyvatelstva ze svých tradic a svého prostředí; spíše šlo o zařazení indiánského elementu do současného Mexika. Přesto se však objevily hlasy kritizující způsob integrace indiánů do mexického státu. Hlavní výtkou bylo, že integrace probíhá způsobem kolonizace, kdy jsou indiáni nuceni

¹⁶⁶ Lief KORSBAEK a Miguel ÁNGEL SÁMANO RENTERÍA, El Indigenismo en México: Antecedentes y actualidad in: *Ra Ximhai* Vol. 3. Número 1, 2007, s. 203 Dostupné z: <http://www.uaime.edu.mx/webraximhai/Ej-07articulosPDF/Art%209%20Indigenismo.pdf>[cit. 8. 2. 2012].

¹⁶⁷ Miguel ÁNGEL SÁMANO RENTERÍA, El indigenismo institucionalizado en México. (1936-2000): Un Análisis, in: *La construcción del Estado nacional: democracia, justicia, paz y Estado de derecho*, México D.F. 2004, s. 147.

vzdát se části své identity. Tímto způsobem totiž podle kritiků nevzniká vícenárodní stát, nýbrž je zde evidentní snaha o vytvoření heterogenní společnosti.¹⁶⁸

Další poměrně významnou institucí bylo nově založené Centrum indiánské koordinace v regionu Tzeltal-Tzotzil, které sídlilo v chiapaském San Cristobal de las Casas. V tomto centru se měly řešit problémy indiánského obyvatelstva formou „regionálního úkrytu“ (refugio regional). Centrum poradenství poradenství v zemědělských otázkách, k dvojjazyčnému vyučování a jako zdravotní středisko. Podle jeho vzoru následně vznikala jiná střediska v dalších indiánských oblastech.¹⁶⁹

V následujících letech se pozornost zaměřila především na školství, jelikož jedním z hlavních záměrů se stala integrace indiánského obyvatelstva prostřednictvím rozšířené nabídky škol a mimoškolního vzdělávání. Vzniklo tak několik celonárodních plánů o tento druh rozvoje, zároveň se objevila snaha o spolupráci v jednotlivých indiánských komunitách spojená s přípravou dalších programů. V roce 1975 byl svolán první Národní kongres indiánských národů (Congreso Nacional de Pueblos Indígenas), který byl plně podporován Národní rolnickou konfederací (Confederación Nacional Campesina) a Ministerstvem zemědělské reformy (Secretaría de la Reforma Agraria). Na tomto kongresu vznikl další významný orgán Nejvyšší indiánská rada (Consejo Supremos Indígenas), do kterého bylo zapojeno 56 různých etnik.

Přes intenzivní snahu o integraci indiánského obyvatelstva však výsledky nebyly uspokojivé. Značným problémem byla ekonomická krize, která dolehla na Mexiko v sedmdesátých letech. Úpadek zemědělsko-živočišné výroby výrazným způsobem zkomplikoval situaci v mexické federaci. Navíc se prezidenti rozhodli předejít recesi investicemi do tohoto sektoru. Investice rostly jak v absolutních číslech, tak i v poměru k hrubému domácímu produktu. Vlády Echevarría a Lópeze Portilla oproti svým předchůdcům výrazně zvyšovaly investice do zemědělství. Výdaje bylo nutno pokrýt deficitem státního rozpočtu, který se pohyboval mezi 7 a 15 % HDP. Část těchto nákladů bylo potřeba splatit zahraniční půjčkou. Mexiko tak vstoupilo do spirály

¹⁶⁸ TAMTÉŽ s. 148.

¹⁶⁹ Miguel ÁNGEL SÁMANO RENTERÍA, El indigenismo institucionalizado en México. (1936-2000): Un Análisis, in: *La construcción del Estado nacional: democracia, justicia, paz y Estado de derecho*, México D.F. 2004, s. 148.

fiskálního deficitu, inflace, vysokých úroků, devalvace a spekulace s odlivem kapitálu.¹⁷⁰

Výsledkem byla velice tíživá situace, která pokračovala až do počátku osmdesátých let, kdy došlo ke znárodnění banky. Na to navazovala další nutná opatření a vyústění všech problémů vedlo ke spolupráci s Mezinárodním měnovým fondem a Světovou bankou. Směřování k neoliberalismu¹⁷¹ bylo neodvratitelné. Pokud přidáme nutnost výměny významných představitelů v jednotlivých indiánských orgánech, výsledkem je období, které lze označit jako dekadence indigenismu.

Tento úpadek můžeme dokumentovat na třech příkladech. Jedná se o požadavky indigenistů, vývoj projektů zaměřených na indiánské komunity a o institucionální podporu ve formě organizací. Můžeme si povšimnout, že představy a požadavky indigenistů formulované po roce 1982 nejsou ničím jiným, než řečením, které se naprosto nezakládá na realitě a velmi často slouží pouze k prosazení politických cílů. Projekty, které mají být zaměřeny na indiánské obyvatelstvo, se buď přestávají rozvíjet, nebo se transformují do podoby, která ve svém důsledku neslouží indiánskému obyvatelstvu. Ukázkovým příkladem je Plán Puebla-Panamá (PPP). Instituce, které měly zaštitovat integraci indiánského obyvatelstva a prosazovat myšlenky indigenismu, ztrácejí svůj význam a podporu vládních kruhů. Výsledkem je postupná likvidace Národního institutu domorodého obyvatelstva, který byl padesát pět let své existence hlavní institucí mexického indigenismu.¹⁷² Dále existovalo velké množství institucí zabývajících se indiánskou otázkou, ale ve většině z nich došlo k výrazným finančním škrtům a jejich význam postupně upadal. Vztah nových vládních kabinetů k těmto institucím shrnuje událost při vyjednávání mezi zástupci EZLN a vládou: Zástupci Národního institutu domorodého obyvatelstva, kteří vyjednávání zprostředkovali a

¹⁷⁰ A. WARMAN, *El campo mexicano en el siglo XX*, s. 167-168.

¹⁷¹ Neoliberalismus se prosadil koncem 70. let 20. století, kdy byl i uveden v hospodářskou praxi. Jedná se ekonomickou formu založenou na minimálních zásazích státu do ekonomie. V hospodářské politice je tento neoliberalismus vyjádřen tendencemi k privatizaci, zpochybnění sociální ochrany, větší pružností zaměstnanosti a snižováním povinných příspěvků i veřejných výdajů. *Slovník ekonomie a sociálních věd*, Praha 1995, s. 197.

¹⁷² L. KORSBAEK a M. ÁNGEL SÁMANO RENTERÍA, El Indigenismo en México: Antecedentes y actualidad in: *Ra Ximhai*, s. 203.

výraznou měrou se zasadili o to, že k jednání vůbec došlo, byli z jednání vyloučeni pro údajnou přílišnou podporu zapatistů.¹⁷³

Nicméně je potřeba připomenout určité významné úspěchy, kterých se podařilo indigenistům dosáhnout. Jedním z nich byla změna ústavy z roku 1992, která znamenala prohlášení Mexika za mnohonárodnostní stát. Na druhou stranu, hlavní požadavek na uznání práv a výsad indiánského obyvatelstva se nikdy nepodařilo prosadit.¹⁷⁴

8.2. Formování indiánských guerillových a civilních skupin ve druhé polovině 20. století

Ještě před tím, než se společně podíváme na nejvýznamnější indiánský počín dvacátého století, kterým je povstání zapatistů, si ve zkratce ukážeme některá hnutí, která zapatistům předcházela, a která velmi často vycházela z velmi podobných sociálních a ekonomických podmínek, kterými legalizovali svou snahu o změnu režimu.

Od čtyřicátých let 20. století začala vznikat první rolnická hnutí, a to většinou za podpory vládní strany. Stejně jako v indiánské otázce prezident Lázaro Cárdenas založil Národní institut domorodého obyvatelstva nechal vytvořit i rolnickou Národní rolnickou konfederaci (*Confederación Nacional Campesina*). Kromě provládních organizací existovaly i další, většinou polooficiální, které s vládou nespolupracovaly. Jednalo se například o Národní koordinační výbor Plán z Ayaly (*Coordinadora Nacional Plan de Ayala*). Po roce 1968 působily nejrůznější rolnické organizace především na severu Mexika, kde byly rozsáhlé plantáže a farmy využívající bezzemky a námezdní dělníky. Docházelo zde ke značnému počtu menších nekoordinovaných povstání, která

¹⁷³ Miguel Ángel SÁMANO RENTERÍA, *El indigenismo institucionalizado en México. (1936-2000): Un Análisis*, in: *La construcción del Estado nacional: democracia, justicia, paz y Estado de derecho*, México D.F. 2004, 153-154.

¹⁷⁴ M. Á. SÁMANO RENTERÍA, *El indigenismo institucionalizado en México. (1936-2000): Un Análisis*, in: *La construcción del Estado nacional: democracia, justicia, paz y Estado de derecho*, s. 152

vyvolávala nezaměstnanost na venkově, která se v sedmdesátých letech vyšplhala k závratnému číslu 50 %.¹⁷⁵

Objevovala se rozličná dělnická a rolnická hnutí s různým programem: Nezávislý rolnický svaz (UCI), Nezávislá rolnická fronta státu Sonora (FCI), Svaz družstev pobřeží Jalisca (UEJC), Lidová fronta Zacatecasu (FPZ), Koalice dělníků, rolníků a studentů státu Oaxaca (COCEO) a další. Z polooficiálních organizací se angažovala zejména Národní strana indiánských národů (CNPI), Národní cardenistická rada (CONACAR), Národní hnutí 400 vesnic, Národní hnutí Plán z Ayaly (MNPA vedené Mateem Zapatou, synem Emiliana Zapaty) a mnoho dalších.¹⁷⁶

V průběhu šedesátých let se objevovaly především studentské skupiny. Studentstvo reflektovalo značné množství zahraničních nepokojů, které probíhaly například ve Francii, v Itálii či v Československu. Žádali zejména odstranění některých zákonů, které podle nich omezovaly svobodu projevu. Zároveň byly k požadavkům přidávány další týkající se sociální spravedlnosti i práv indiánů. Původně mírové protesty byly vládními kruhy velmi tvrdě potlačovány. Vrcholem byl masakr na náměstí Tři kultur (*Plaza de las Tres Culturas*) v mexické čtvrti Tlatelolco, ke kterému došlo dne 2. října 1968, jen několik dnů před začátkem letních olympijských her.¹⁷⁷

Z významnějších občanských hnutí můžeme vyzdvihnout například Národní revoluční občanskou alianci (*Alianza Nacional Cívica Revolucionaria-ANCR*) založenou profesorem Genarem Vásquezem Rojasem ve státě Guerrero jako hnutí složené z příslušníků středních vrstev, které chtělo zorganizovat a vést rolnické obyvatelstvo v odboji. I po potlačení aktivit ANCR v této oblasti nepokoje dál pokračovaly.¹⁷⁸

Dalším subjektem, který stojí za zmínku, je Strana chudých (*Partido de los Pobres*) založená v roce 1967 Luciem Cabañasem. Tento revolucionář vyloučený z komunistické strany prosazoval kolektivizaci, znárodňování a likvidaci soukromého

¹⁷⁵ Přemysl MÁCHA, *Plamínek v horách, požár v nížině*, Brno 2003, s. 72.

¹⁷⁶ P. MÁCHA, *Plamínek v horách, požár v nížině*, s. 72.

¹⁷⁷ Martin PETŘÍČEK, *Sociální hnutí a jejich dopady na přechod k demokracii v Mexiku: případ zapatistů*, Praha 2011, s. 77.

¹⁷⁸ Pavel PEČÍNKA, *Od Guevary k zapatistům. Přehled, složení a činnost gerilových hnutí Latinské Ameriky*, Brno 1998, s. 160.

majetku. Velmi rychle získal značnou podporu především mezi nejchudším obyvatelstvem a vytvořil si pověst člověka, který bohatým bere a chudým dává. Jednou z činností PP bylo unášení statkářů a vymáhání výkupného. V některých případech se uchýlovali i k vraždám. Jejich nejznámějšími akcemi bylo zabití třiceti vojáků v roce 1972 a v následujícím roce odpálení nálože v jednom hotelu. Vrcholem byl únos senátora Rubéna Figuera v roce 1974, kterého však osvobodila armáda. Když byl zabit Cabañas, význam skupiny postupně upadal a již se nepodařilo uskutečnit plánované masové povstání.¹⁷⁹

V sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století se dále objevovala další uskupení s různou variací programů. Nejčastějším požadavkem bylo urovnání sociální situace. Typická pro tyto organizace byla výrazně levicová orientace a snaha o vedení guerillové války. Velmi často skupiny poukazovaly na nesplnění požadavků Mexické revoluce, často se považovaly právě za následovníky jejích nejvýznamnějších vůdců. Každopádně i přes značnou snahu a působení na veřejnost, žádné uskupení nezískalo získat větší pozornost. Téze na celosvětové úrovni dostalo až Zapatově armádě národního osvobození (Ejército Zapatista de Liberación Nacional - EZLN), která bojovala za nápravu sociálních nerovností a především za práva indiánů.

9. Indiánská revoluce EZLN

První den roku 1994 zazněly v mexickém Chiapasu první výstřely, po kterých následovaly další a další. Zpočátku se mohlo zdát, že se jedná pouze o další z mnoha ozbrojených povstání, kterých se ke konci 20. století objevilo značné množství. Ovšem po několika hodinách od prvního výstřelu bylo jasné, že na scénu přichází nové povstání, které ta předchozí převyšuje v mnoha ohledech. Indiánští zapatisté, kteří vystoupili ze svých center v pralese, vytvořili hnutí, jež se stalo jedno z nejvýznamnějších nejen v Mexiku, ale na celém světě. Zapatova armáda národního osvobození (Ejército Zapatista de la Liberación Nacional) byla naprosto převratným hnutím. Například Carlos Fuentes ho označil za první postmoderní povstání Latinské Ameriky.¹⁸⁰

¹⁷⁹ O. KAŠPAR, *Dějiny Mexika*, s. 267.

¹⁸⁰ P. MÁCHA, *Plamínek v horách, požár v nížině*, s. 144.

9. 1. Politické okolnosti vzniku EZLN

Vývoj jednotlivých indiánských hnutí v Mexiku byl již popsán v předchozích kapitolách. Pro pochopení okolností formování EZLN jsou velmi důležité především politické souvislosti druhé poloviny 20. století. Přestože se na politické scéně vystřídá v průběhu desetiletí velké množství prezidentů, vládnoucí politická strana zůstává stejná. Po skončení Mexické revoluce založil prezident Plutaresco Calles Národní revoluční stranu (*Partido Nacional Revolucionario*), která měla být zárukou v uplatňování hlavních myšlenek Mexické revoluce i v budoucnu. Strana sehrála hlavní roli při konsolidaci státu a prosazování projektu ztotožnění státu s národem, který se zrodil v době maximátu¹⁸¹. Byla to tato strana, v níž Lázaro Cárdenas v letech 1934 a 1940 začal prosazovat myšlenky indigenismu. Právě tento prezident restrukturalizoval vládní stranu a přejmenoval ji na Stranu mexické revoluce (*Partido de Revolución Mexicana*).¹⁸² Ve čtyřicátých letech 20. století byla strana znovu restrukturalizována a opět změnila jméno. Politický subjekt se přejmenoval na Instituční revoluční stranu (*Partido Revolucionario Institucional*), ale dále se jednalo o tutéž politickou stranu.¹⁸³

Tato politická strana, ať už měla jméno jakékoli, se stala naprosto bezkonkurenční a u moci se dokázala udržet od svého vzniku v roce 1929 až do roku 2000, což představuje světovou raritu, srovnatelnou snad jen s komunistickou stranou v Sovětském svazu.¹⁸⁴ Tato skutečnost byla způsobena schopností reagovat na aktuální situaci a přizpůsobení se současným potřebám. Možnost přecházet z levicové politiky až na samý okraj pravice umožnila stálou podporu nejrůznějších vrstev společnosti. Pokud přidáme i populistický přístup k nejchudší a nevzdělané vrstvě obyvatel, máme před sebou základní kameny úspěchu strany. Navíc strana v přidružených organizacích zastřešovala rolnictvo, dělnictvo i značnou část indiánů, čímž si všechny jmenované udržovala pod kontrolou. Podpora rolníků a dělníků sice vyžadovala drobné ústupky,

¹⁸¹ Maximát bylo označení období, kdy prezidentem Mexika byl Plutaresco Calles. Pojmenování vycházelo ze španělské verze titulu, kterým se prezident sám označoval: vrchní velitel revoluce (jefe maximo de la revolución).

¹⁸² O. KAŠPAR, *Dějiny Mexika*, s. 252.

¹⁸³ P. MÁCHA, *Plamínek v horách, požár v nížině*, s. 33-35 a O. KAŠPAR, *Dějiny Mexika*, s. 254-262.

¹⁸⁴ Srovnej Milan ŠVANKMAJER, *Dějiny Ruska*. Praha 1996, s. 324, 476.

ale přinesla jejich absolutní podporu ve volbách, ve kterých strana pravidelně získávala více než 90 % všech hlasů.¹⁸⁵ V předchozí kapitole již bylo poukázáno i další charakteristiku vládní strany, tedy prosazování své politiky i za cenu použití síly v podobě armády.

V šedesátých letech 20. století se postupně začaly objevovat první známky ekonomických problémů, které eskalovaly v sedmdesátých a osmdesátých letech. Zemědělská produkce byla stále na velmi nízké úrovni a řada reforem majících za cíl především snížení inflace se ukázala jako nedostatečná a nezasáhla hlavní problémy ekonomické struktury.¹⁸⁶ Emigrace významného množství obyvatelstva do měst způsobila, že dříve čistě venkovské Mexiko dosáhlo v osmdesátých letech 50 % míru urbanizace. Růst nezaměstnanosti a stále se prohlubující inflace vedly zemi do stále větších problémů. Jak už bylo v předchozí kapitole uvedeno, cestu z krize hledal prezident López Portilla především v podpoře Mezinárodního měnového fondu a Světové banky a nepřímo se tak dostal pod vliv Spojených států amerických. Objevení nových ložisek ropy v polovině 20. století dalo zemi novou naději v přilákání zahraničního kapitálu. Byl to právě severní soused, se kterým Mexiko postupně vstupovalo do bližšího ekonomického vztahu a nechalo tak volný průchod vstup neoliberalismu na svou „půdu“.¹⁸⁷

Vrcholem politické transformace mexické státu směrem do společenství nejrozvinutějších států byla snaha o prohloubení kontaktu se svými severními sousedy, Spojenými státy americkými a Kanadou. Výsledkem těchto snah o spolupráci bylo vytvoření nového paktu, Severoamerické dohody o volném obchodu (North American Free Trade Agreement). Tato smlouva vstoupila v platnost dne 1. ledna roku 1994 a byla vrcholem neoliberální politiky Mexika. Aby mohlo dojít k ratifikaci dohody, musela být splněna ještě jedna důležitá podmínka: změna konstituce a odstranění z ústavy článku 27, který vymezoval existenci a použití ejida a komunálních pozemků. Ten však představoval jeden z nejdůležitějších požadavků splněných po Mexické revoluci a jako jeden z málanepřímo, ale významně, vymezoval práva a tradice indiánských komunit. Po dlouhém období marginalizace a utlačování se nakonec objevil

¹⁸⁵ P. MÁCHA, *Plamínek v horách, požár v nížině*, s. 33.

¹⁸⁶ O. KAŠPAR, *Dějiny Mexika*, s. 263.

¹⁸⁷ TAMTÉŽ, s. 265-256 a A. WARMAN, *El campo mexicano en el siglo XX*, s. 167-168.

konkrétní čin, který motivoval revoluční hnutí k zásahu do politického, sociálního a ekonomického dění ve vlastní zemi.

9.2. Původ, formování a struktura EZLN

Pokud se budeme snažit vypátrat co největší množství údajů o EZLN, vždy se budeme střetávat s velkým množstvím překážek ze strany samotných zapatistů. Jelikož se jedná o hnutí stojící proti velké síle, kterou představuje mexická vláda se svou ozbrojenou složkou, drží zapatisté značné množství informací v tajnosti a v minulosti docházelo k vydávání protichůdných vyjádření za účelem ochrany vlastních lidí a spolupracovníků. Na všechny otázky si budeme moci nejspíše odpovědět až za několik desetiletí, kdy odezní hrozba perzekuce jednotlivých členů a budeme moci podrobně prozkoumat jednotlivé dokumenty a vyjádření.

Člen EZLN, Major Mario, v jednom z rozhovorů uvedl, že vše začalo 16. listopadu 1983, kdy do Chiapasu dorazilo šest aktivistů ze severu s cílem organizovat rolníky pro ozbrojené povstání. Toto vyjádření potvrzuje i fakt, že EZLN vydalo dne 17. listopadu 1995 prohlášení označené jako „ke 12. výročí vzniku EZLN“. Zároveň však existují zdroje, které tvrdí, že jeden ze zakladatelů EZLN, subcomandante Marcos, v osmdesátých letech 20. století ještě pracoval na Národní metropolitní univerzitě v Xochimilcu.¹⁸⁸

Samotné kořeny hnutí můžeme najít v různých ozbrojených složkách, které vznikaly a působily na mexické půdě, například severomexická Síla národního osvobození (Fuerza de la Liberación Nacional), která se postupně přesouvala na jih Mexika, až do státu Chiapas. Zda se jednalo o sloučení více existujících hnutí, nebo zformování nového z některých členů těch starších se v současné době nejspíše nedozvíme, ale existují i některé indicie poukazující na existenci a spolupráci vícero hnutí, kde jedna změnila svou politiku a platformu a dala základ pozdější EZLN.

Vládní zdroje vybízejí ke spekulacím o guatemalském základu hnutí, v němž je většina členů guatemalského původu. Vláda proto obvinila EZLN, že se snaží destabilizovat Mexiko. Tyto informace je však nutné brát s rezervou, protože vládní kruhy se po vypuknutí povstání evidentně snažily o redukci velké podpory zapatistů a právě prohlášení, že se jedná o zahraniční konspirátory, mělo tuto podporu eliminovat.

¹⁸⁸ P. MÁCHA, *Plamínek v horách, požár v nížině*, s. 94-95.

Jelikož nebylo podáno jiné logičtější vysvětlení, než to zapatistické, nezbyvá nám nic jiného, než věřit slovům majora Maria.

Zaměříme-li na např. také na změny, k nimž došlo v průběhu let ve struktuře EZLN, budeme znovu muset důvěřovat zapatistům, jelikož žádné jiné materiály neexistují a v podstatě ani existovat nemohou. Subcomandante Marcos se k této problematice vcelku obsáhle vyjádřil v jednom informé.

Vymezil čtyři etapy, kterými si hnutí prošlo před ozbrojeným povstáním. První etapou se rozumí příchod skupiny 6 neindiánů, kteří přišli do hor se záměrem organizovat vzpouru místních obyvatel. V této etapě dorazili do neobydlené oblasti hor v lakandonském pralese, kde se snažili rozšířit základnu, ale jejich prioritou se stalo především přežití v nehostinném a velmi nebezpečném kraji.

Druhá etapa započala v roce 1984, kdy došlo prostřednictvím prvních indiánských členů EZLN k iniciačnímu kontaktu s indiánskými komunitami a byla nabídnuta možnost vzájemné spolupráce. EZLN začalo s výpomocí vojenského výcviku indiánů, kteří chtěli bránit rozpínavosti latifundistů a zároveň i aktivně pomáhalo v této obranné činnosti. Výměnou mu za to byla pomoc ve formě potravin a základního vybavení potřebné k přežití v pralese.

V letech 1986-1988 se rozvíjela třetí etapa, která pokračovala ještě asi dva roky. Zapatistické hnutí se stávalo čím dál populárnějším a připojilo se k němu značné množství mladých indiánů a indiánek. V tomto okamžiku bylo jasné, že není možné dále pokračovat pouze v horách a je potřeba sestoupit a začít komunikovat s vesničany. Tento kontakt způsobil, že EZLN přestalo být vnější ozbrojenou silou a stala se součástí vesnických komunit. Samy vesnice se tak ztotožnily s působením EZLN a považovaly za nutné se o zapatisty starat.

Od roku 1988 do roku 1992 došlo k velkému rozšíření základny hnutí EZLN, které se stává vojskem indiánských vesnic. Vzhledem k politice státu a velké ztrátě pozemků, na nichž původně hospodařily komunity, EZLN přestávalo sloužit pouze k obraně, ale počítalo se s ním i k útoku na ozbrojené složky státu a latifundií (tzv. *guardias blancas*). V tomto momentě se již naprosto změnil způsob rozhodování uvnitř EZLN. Zatímco dříve bylo o veškerých otázkách rozhodováno vertikálně, z vrchu, integrací zapatistů do indiánských komunit se přešlo na rozhodování uvnitř celé komunity. To znamenalo masifikaci základny EZLN v rozmezí několika měsíců, kdy z

několika desítek bojovníků celkový počet přesáhl tisícovku. EZLN se tak stalo plnohodnotným ozbrojeným křídlem indiánských vesnic a komunit.

Poslední etapou již bylo dění po roce 1992, kdy se odehrály oslavy 500 let od objevení Ameriky. „*Slavilo se setkání dvou světů, to probudilo v komunitách hrdost na svou minulost, ale zároveň vzepření se proti způsobu zacházení, který moc používala těchto 500 let. Pro indiánské komunity toto setkání bylo brutální. Ve skutečnosti již před 500 lety vzdorovaly vyhlazovací kampani.*“¹⁸⁹ V tomto okamžiku se již uvnitř indiánských komunit plně hovořilo o potřebě ozbrojeného konfliktu s vojenskou složkou státu a začátku povstání. Zároveň bylo potřeba vytvořit určitou strukturu pro rozhodování v rámci indiánských komunit. V lednu roku 1993 se zformovala skutečná vláda, která byla v roce 1994 nazvána Tajný revoluční indiánský výbor. Každý region a každé etnikum si demokratickou metodou vybíralo své zástupce až k vrcholu, který představoval výbor. Ten je radou etnik tojolabal, tzotzil, chol, tzeltal, zoque, mam a dokonce mesticů, kteří přišli z jiných částí Mexika a měli zájem se zúčastnit povstání.¹⁹⁰

Pokud byl zmíněn lakandonský prales jako místo, kde vše započalo, je potřeba objasnit úlohu tohoto pralesa v povstání. Toto území totiž nebylo vybráno zcela náhodně. Jedná se pravděpodobně o nejizolovanější území v celém Mexiku, kde je možné vycvičit i armádu čítající větší množství bojovníků a připravit bojové akce bez toho, aby bylo cokoliv zpozorováno. Zároveň se jedná o místo, kde docházelo k častým konfliktům a místní rolníci byli již v osmdesátých letech 20. století značně radikalizováni. Navíc šlo území, kde bylo mezi lidmi rozšířeno vojenské vybavení. Nebylo tak složité získat zbraně. V podstatě geografická izolace, chudoba, násilí, politické uvědomění a dostupnost zbraní položily základ pro vznik EZLN.¹⁹¹

EZLN se pyšně hlásí k principu přímé organizace inspirované tradičními způsoby vlády indiánských komunit. Všichni obyvatelé si vybírají své zástupce, kteří mají plnit

¹⁸⁹ Citace slov Subcomandanta Marcose „*despertó en las comunidades un orgullo sobre su pasado, pero también una rebelión frente al manejo que el poder hacía de estos 500 años, cuando festejaba el encuentro de dos mundos. Para las comunidades indígenas ese encuentro había sido brutal. Realmente habían estado resistiendo hace 500 años una campaña de exterminio.*“ Carlos MONTEMAYOR, *Chiapas, la rebelión indígena de México*. Mexico, D.F.2009, s. 160.

¹⁹⁰ C. MONTEMAYOR, *Chiapas, la rebelión indígena de México*. s.160-161.

¹⁹¹ P. MÁCHA, *Plamínek v horách, požár v nížině*, s. 96.

jejich příkazy. Základním politickým kamenem je zapatistická autonomní vesnice¹⁹². Ve vesnicích probíhají shromáždění, kde jsou vybíráni jednotliví zástupci pověřeni veřejnou správou vesnice. Na stejném shromáždění jsou voleni zástupci do Tajných revolučních indiánských výborů, kteří jsou odvolatelní na žádost spoluobčanů. Pro každou jazykovou skupinu je určen jeden výbor, celkově jich je tedy šest. Velikost výboru reflektuje velikost populace. Z těchto výborů je nakonec vybráno jedenáct delegátů, kteří zastupují všechny autonomní vesnice v Generálním štábu Tajných revolučních indiánských výborů. Veškerá závažná rozhodnutí diskutují zástupci tohoto štábu s jednotlivými vesnicemi a jsou nuceni respektovat vůli shromáždění. V některých případech jde o časově náročný postup, který při jednání velmi znepokojoval vládu.¹⁹³

9.3. Politická orientace, nacionalismus a další specifika EZLN

Zapatistické hnutí je v mnoha aspektech naprosto jedinečné a z určitého úhlu pohledu bychom ho mohli označit za hnutí protikladů. EZLN je nepolitickým subjektem, který odmítá účast v mexických volbách, přesto je na politickém poli velmi významným hráčem. Kritizuje hierarchizaci společnosti, přesto má ve svém uspořádání plukovníky, majory, pěšáky a generální štáb. Je univerzalistické, využívající internet ke kritice neoliberalismu a uspořádání celého světa, přesto vlastenecké, mexické, vystupující jako národní. Hlásí se k boji za práva indiánských obyvatel, přesto je nejnámější osobností neindiánský velitel. Se zbraní v ruce odmítá násilí. Působí v osadách bez elektřiny, pitné vody či kanalizace, a zároveň publikuje na svých vlastních internetových stránkách.¹⁹⁴ A jak sám Marcos prohlásil, nejvyšším cílem tohoto vojska je, aby zmizelo ve chvíli, kdy už nebude potřeba.¹⁹⁵

Můžeme se samozřejmě zamýšlet nad tím, zda rozsáhlá prohlášení publikovaná subcomandantem Marcosem, ideovým zastupitelem EZLN, opravdu reflektují politické myšlenky řadových členů EZLN. Nicméně vzhledem k absenci dalších zdrojů stejně jako v předešlých otázkách, i tentokrát nám nezbyvá, než subcomandantovi věřit, že tomu tak je. O politickém zaměření a směřování hnutí nejvíce vypovídají tzv.

¹⁹² Původně byly pojmenovány Aguascalientes podle místa setkání a formování návrhu nové ústavy Emiliana Zapaty a Pancha Villy. V roce 2003 došlo k nahrazení termínem Caracoles.

¹⁹³ P. MÁCHA, *Plamínek v horách, požár v nížině*, s. 98.

¹⁹⁴ P. MÁCHA, *Plamínek v horách, požár v nížině*, s. 105.

¹⁹⁵ C. MONTEMAYOR, *Chiapas, la rebelión indígena de México*, s. 153.

Prohlášení z lakandonského pralesa (Declaración de la Selva Lacandona). Zde jsou jasně strukturovány zapatistické požadavky, požadavky politické reformy atd. Další skupinou dokumentů jsou tiskové zprávy, svolání k mexickému lidu, reakce na národní či mezinárodní události. Tyto dokumenty bývají kratší a především jde o kritiku vládního aparátu a postupů v nejrůznějších otázkách. Tyto dokumenty jsou nejdůležitějšími zdroji informací o EZLN.¹⁹⁶

Politické zaměření je evidentně levicové, ale zapatisté odmítají čistě komunistický model, který považují za nefunkční a překonaný. Stále je apelováno na komunikaci s občanskou společností a principy přímé demokracie. Ve své podstatě hnutí odstoupilo od marxistického univerzálního postoje se snahou o celosvětovou změnu systému k partikulární indiánské platformě usilující především o realizaci konkrétních aktivit v rámci mexické federace, a to již na regionální úrovni. Velmi významné je akcentování na postavení žen ve společnosti. EZLN si velmi zakládá na skutečnosti, že mezi vrcholnými zastupiteli je značné množství žen, stejně je tomu i v případě vojska. Ve svých revolučních zákonech EZLN věnuje ženám zvláštní pozornost, jelikož je považuje stejně jako indiány za zneužívané a nedosahující postavení, kterého si zaslouží. Hlavním požadavkem zapatistů je kromě rovnoprávnosti žen autonomie indiánských komunit, a to z hlediska sociálního, kulturního, ekonomického i politického a jazykového. Hlavním klíčem k naplnění požadavků má být dialog. Nacionalismus v pojetí zapatistů asi těžko můžeme srovnávat s nacionalismem pravicovým, nebo separatistickým typu ETA či IRA, zapatistický nacionalismus je spíše volání po vytvoření mnohonárodnostního státního celku, kde bude mít každé etnikum své svobody a celá koncepce státu a národa bude pluralističtější a tolerantnější.¹⁹⁷

Velmi zajímavou otázkou je složení vůdců EZLN a jejich totožnost. Informace o konkrétních členech jsou asi nejhůře získatelnou informací o zapatistickém hnutí vůbec. V tomto případě je „tajnůstkaření“ naprosto logické. Organizace se snaží ochránit životy jednotlivých představitelů a jejich blízkých. Přestože nikdy nemůže stát v čele organizace neindián, mají pouze poradní hlasy, velkého zájmu se dostalo subcomandantu Marcosovi, který je, jak jsme již výše uvedli, jakýmsi ideologickým

¹⁹⁶ P. MÁCHA, *Plamínek v horách, požár v nížině*, s. 105 a C. MONTEMAYOR, *Chiapas, la rebelión indígena de México*, s. 153-172.

¹⁹⁷ P. MÁCHA, *Plamínek v horách, požár v nížině*, s. 107-109.

zastřešitelem a tiskovým mluvčím celého hnutí. Je to právě velmi dobře pěstovaná image, kdy se objevuje vždy v kukle a dýmce, a výrazné literární nadání, které mu získalo celosvětovou popularitu. Ve snaze zjistit jeho totožnost vynaložily tajné složky ohromné úsilí a postupně se objevovala prohlášení, že jde o Kubánce, Guatemalce či dokonce Venezuelana. Tato prohlášení měla za cíl především zdiskreditovat jednoho z významných mužů povstání. Nakonec se prokázalo, že je Marcos skutečně Mexičan. Vláda, která zveřejnila Marcosovu předpokládanou totožnost, tvrdí, že se jedná o bývalého učitele jménem Rafael Sabastián Guillén Vicente a má pocházet z poměrně zámožné rodiny ze středního Mexika. Před svým příchodem do Chiapasu údajně působil jako profesor designu pro grafickou komunikaci na Autonomní metropolitní univerzitě (Universidad Autónoma Metropolitana-UAM) v Xochimilcu.¹⁹⁸ Přemysl Mácha ve své publikaci *Plamínek v horách, požár v nížině* považuje Guillénovo sociální cítění, intelektuální vyspělost a předchozí zkušenost s revolučním hnutím za základní předpoklady pro to, aby se v latinoamerických poměrech stal revolucionářem. Ovšem jestli jsou Marcos a Guillén tatáž osoba, se asi nikdy nedozvíme.

9.4. Vývoj situace okolo EZLN po jejich povstání

Je možné konstatovat, že EZLN bylo první mexické guerillové hnutí, které si získalo velkou pozornost a popularitu již od prvního dne svých bojů. Bylo to dáno nejrůznějšími aspekty, zmiňovanými již v předchozích kapitolách, i způsobem, jakým byl veden zapatistický boj. V prvních dnech bojů se zapatistům povedlo několik opravdu „zdařilých kousků“. Prvním bylo obsazení San Cristobal de las Casas, kde bylo veřejně publikováno *První prohlášení z lakandonského pralesa* a novinářům poskytnuto několik rozhovorů. Dalším velmi důležitým skutkem byl únos bývalého guvernéra Chiapasu, generála Castellanose Domíngueze. Ten byl odsouzen k trestu smrti za zločiny proti lidskosti, avšak tento trest mu byl zmírněn na celodenní práci na kukuřičném poli, což se stalo jedním z poměrně velkých zapatistických happeningů.¹⁹⁹

Přestože první dny bojů nedopadly z vojenského hlediska uspokojivě, EZLN si vydobylo značnou pozornost a svými prohlášeními se výrazně odlišilo od předchozích

¹⁹⁸ TAMTÉŽ, s. 103.

¹⁹⁹ P. MÁCHA, *Plamínek v horách, požár v nížině*, s. 114.

levicových skupin. Sympatie veřejnosti získalo i neútočením na civilisty. Výsledkem bylo pozdržení útoků vládních jednotek, čímž měli zapatisté čas zkonsolidovat se a promyslet další postup. Indiáni, i přes vojenský neúspěch, nechtěli přestat ustát v boji a dále vybízeli k postupu na hlavní město a obsazení celé země. Výrazná snaha o vytvoření kvalitního mediálního dojmu a zapojení internetu, a v podstatě všech dostupných médií do útoku, mělo za cíl znemožnění diskreditační kampaně ze strany vlády.

V samotném Chiapasu povstání vyvolalo velké naděje ze strany mnohých indiánů, ale zároveň i značné obavy latifundistů, kasiků a mnohých politických představitelů napojených na vládnoucí PRI, některých Chiapanů zastávajících veřejné funkce či radních a policistů, kteří se hrozili pomsty indiánů za způsob, jakým s nimi v předchozích letech nakládali. Mnozí uprchli, nebo se schovali, a to až do doby, než armáda zatlačila povstalce zpět do pralesa. Zároveň byla velmi znepokojena i federální vláda, ta se pro změnu obávala eskalace konfliktu a reakce Spojených států a Kanady, se kterými Mexiko právě podepsalo dohodu NAFTA. Přes vyhlášení příměří ze strany mexické vlády stále probíhaly armádní aktivity na území Chiapasu, které se občas proměnily v potyčky, přestřelky a útěk vesničanů z armádou obsazeného území.

Když došlo k prvnímu ukončení bojů, přišlo na řadu první kolo vyjednávání. Stalo se tak překvapivě brzy, vzhledem k výrazné vládní převaze. V tomto kole přišly na řadu nejradikálnější požadavky z obou stran, které nebylo možné splnit. EZLN si podmínilo pokračování v jednání propuštěním politických vězňů a odchodem armády z Chiapasu. Vláda požadovala odzbrojení zapatistů. EZLN dále bravurně zvládala komunikaci s novináři a vláda byla nucena provést částečnou amnestii a stáhla vojska ze zóny konfliktu. V pozdějším Druhém prohlášení z lakandonského pralesa bylo uvedeno, že v hlasování indiáni odmítli další navrhované dohody.

Nový vývoj byl dán změnou prezidenta, kterým se v kritizovaných volbách stal Ernesto Zedillo León, stejně jako jeho předchůdci člen PRI. Návrh na složení zbraní EZLN odmítlo a samo zpochybnilo výsledky voleb. Zapatisté dále získávali nové členy, a tak se jejich situace ve vyjednávání relativně zlepšovala. Nicméně vydání zatykače na nejvyšší představitele EZLN znamenalo ohromnou ofenzivu ze strany vlády, spojenou s bombardováním vesnic a zatčením velkého množství povstalců. Vojenská ofenziva však

byla celkově neúspěšná, protože se zapatisté stáhli hlouběji do pralesa a mnohdy se ukrývali mezi rolníky

Vznikl zákon, na jehož základě byla vytvořena Komise pro usmíření a mír (Comisión para la Concordancia y Pacificación-COCOPA), kterou EZLN přijala a ukázala zájem řešit konflikt mírovou cestou. 9. dubna 1995 začala jednání v San Andrés Larráinzar, které bylo vybráno trvalým místem pro vyjednávání. Došlo k určitým dohodám v oblasti práv indiánských obyvatel, kultury, demokracie, usmíření v Chiapasu, práv žen a ukončení násilí. Nicméně situace v Chiapasu byla velmi napjatá a každý den docházelo k potyčkám. EZLN a Komise pro usmíření a mír svolaly Národní indiánské fórum, na které byly přednesteeny požadavky indiánů. Výsledkem jednání byly Dohody ze San Andrés (Acuerdos de San Andrés), které EZLN přijala 16. února 1996. Tyto dohody způsobily nárůst vlivu zapatistů a veřejnost byla značně překvapena souhlasem ze strany vlády. Tyto dokumenty mimo jiné zaručovaly indiánům především politickou a ekonomickou autonomii, právo na sebeurčení v rámci mexického národa a zaručení základních lidských potřeb a posílení účasti indiánských obyvatel v politickém životě.²⁰⁰

Problémem Dohod ze San Andrés bylo jejich zavádění do praxe, které bylo velmi pomalé a ve většině případů nedostatečné. Uvedení indiánských témat na národní úroveň se prakticky nekonalo, vláda činila ústupky pouze na lokální úrovni. Nad reformami se diskutovalo prakticky bez indiánského zastoupení a dále se ostřily konflikty mezi na jedné straně stojícími indiány a rolníky a na straně druhé policií, statkáři a polovojenskými útvary. Reakce na nenaplňování dohod byla zajímavá. V červnu roku 1996 zapatisté do Chiapasu svolali „Mezinárodní setkání za lidskost a proti neoliberalismu“ (Encuentro Intercontinental por la Humanidad y contra el Neoliberalismo), které se konalo v jedné z autonomních vesnic. Zapatisté se mohli pochlubit významnou mezinárodní účastí. Jednou z nejvýznamnějších osobností byla Daniela Mitterandová, manželka bývalého francouzského prezidenta, ale zúčastnilo se mnoho dalších osobností především z Latinské Ameriky.²⁰¹

²⁰⁰ TAMTÉŽ, s. 127-128.

²⁰¹ Francisco López BÁRCENAS, *Autonomía y derechos indígenas en México*. México, D.F.: CEIICH/UNAM, Ediciones Coyoacán, 2005, s.184 a C. MONTEMAYOR, *Chiapas, la rebelión indígena de México*. Mexico, s. 194.

Problémy v porozumění mezi EZLN a vládou rozbíjely další jednání a původní dohody v podstatě přestaly platit. Situace se zkomplikovala vznikem a aktivitou nejrůznějších polovojenských organizací. Asi nejaktivnější byla Mír a Spravedlnost (Paz y Justicia) a Revoluční indiánské antizapatistické hnutí (Movimiento Revolucionario Anti-zapatista), což byly paramilitární jednotky složená hlavně z indiánů podporujících vládní PRI a velkostatkáře. Tato i další jednotky, kterých bylo několik desítek, začaly útočit na sympatizanty EZLN a opoziční Strany demokratické revoluce (Partido de la Revolución Democrática-PRD). Působily nejčastěji na severu a východě Chiapasu, tedy v místech s největším zastoupením EZLN. Podle údajů prezidenta Komise pro usmíření a mír, poslance Gilberta Lópeze Rivase, tyto skupiny měly na svědomí více než tisícovku lidských životů a způsobily masivní útek tisíců lidí.²⁰² Rozhodně nejkrvavější akcí byl tzv. Actealský masakr připisovaný právě Míru a spravedlnosti. Za přihlížení asi čtyřiceti policistů bylo zmasakrováno několik desítek indiánů modlících se na mši. Krveprolití vyvolalo znepokojení a následně i změny na některých vládních postech v Chiapasu.²⁰³

Pokračovala snaha obnovit jednání, ale obě strany dále nebyly schopné dojít ke kompromisu v nejzákladnějších otázkách. Zapatisté byli obviňováni ze snah ovlivnit volby z roku 2000. EZLN dále požadovalo uvedení v praxi dohod ze San Andrés a osvobození politických vězňů. Na konci devadesátých let 20. století zapatisté ještě stihli mobilizovat veřejnost a svolat referendum. Zúčastnilo se ho přes dva a půl milionu Mexičanů a požadavky EZLN byly přijaty drtivou většinou 90 %. Během akce byly zapojeny tři miliony Mexičanů demonstrující na náměstích po celém Mexiku, především však v jeho hlavním městě.²⁰⁴

Přesto veškerá snaha přicházela vniveč, především kvůli neochotě mexické vlády pokračovat v jednání a nezájmu aplikovat starší dohody. Nedůvěra Mexičanů v politiku strany PRI se projevila ve volbách roku 2000, kdy strana po několika desetiletích poprvé volby prohrála a nesestavovala vládu. Vítězem a následně prezidentem se stal Vicente Fox. Přes veškerá očekávání od nového vládního kabinetu se však indiánská

²⁰² P. MÁCHA, *Plamínek v horách, požár v nížině*, s. 130.

²⁰³ C. MONTEMAYOR, *Chiapas, la rebelión indígena de México*. s. 274.

²⁰⁴ P. MÁCHA, *Plamínek v horách, požár v nížině*, s. 135-136.

problematika nezačala výrazněji řešit. Jednání dále pokračovala, ale vývoj byl podobný jako v předchozích případech.²⁰⁵

EZLN je dále aktivní i v současnosti, přestože jejich pozice již není tak silná jako v polovině devadesátých let 20. st. Hlavní požadavky zapatistů byly postupně rozmělněny, nebo neuskutečněny. Hlavní úspěchem byl vznik zákona, který přiznal indiánským obcím nárok na vytváření vlastní politické struktury, právo rozhodovat spory podle starého zvykového práva a přístup indiánů ke zdravotní péči a vzdělání. Nicméně obce přišly o možnost volně nakládat s přírodním bohatstvím. Zároveň indiáni byli uznáni svébytnou skupinou v rámci mexického národa. Neúčinným se stal odstavec ukládající federální vládě povinnost respektovat rozhodnutí indiánských obcí v nejrůznějších otázkách. Výsledek byl pro všechny velkým zklamáním. Zapatisté se v současnosti i nadále snaží o prosazení svých nároků, ale jejich období již pominulo. I přes výsledný neúspěch však EZLN dokázalo přinést do moderního Mexika i celé světové společnosti indiánskou otázku, která byla po desetiletí či století naprosto zanedbávána.²⁰⁶ Guerillová aktivita v Mexiku konce 20. a počátku 21. století výrazně upozorňuje na důsledky dlouhodobého přecházení sociálních problémů. Aktivita EZLN způsobila, že se zájem o indiánské obyvatelstvo a jeho sociální postavení dostal do povědomí lidí ze všech koutů celého světa.

²⁰⁵ C. MONTEMAYOR, *Chiapas, la rebelión indígena de México*, s. 276.

²⁰⁶ P. MÁCHA, *Plamínek v horách, požár v nížině*, s. 140-142.

10. Indiánské obyvatelstvo na prahu tisíciletí ve statistických údajích

Při pohledu na současnou situaci mexických indiánů si nejprve zaměříme na složení indiánských obyvatel a jejich rozložení v rámci mexické federace. V tomto případě vycházíme především z informací Národního statistického a geografického institutu (Instituto Nacional de Estadísticas y Geografía). V těchto statistikách je zachycen indián, jako osoba mluvící jedním z indiánských jazyků. Zde si všimneme především vysoké koncentrace indiánského obyvatelstva na jihu Mexika. Státy s nejvyšším množstvím obyvatel mluvících indiánským jazykem jsou Chiapas, Oaxaca a Yucatan, zatímco státy jako Colima, Aguascalientes a Zacatecas mají zastoupení obyvatel používajících jeden z indiánských jazyků velmi malé.²⁰⁷ Zároveň můžeme v průběhu 20. století sledovat neustálý růst počtu indiánského obyvatelstva v jeho celkovém počtu. V roce 1930 v Mexiku žilo kolem 2,3 milionu indiánského obyvatelstva, zatímco na přelomu tisíciletí již bylo Mexiko obýváno více než šesti miliony indiánů. Pokud však budeme sledovat procentuální zastoupení indiánů v mexickém státě, zjistíme, že neodpovídá růstu počtu obyvatel. Zatímco v roce 1930 tvořilo indiánské obyvatelstvo téměř 16 % celkové populace, v roce 2000 již tento podíl tvořilo pouhých 7,1 %.²⁰⁸ Celkový růst indiánského obyvatelstva tak částečně odpovídá celkové tendenci dvacátého století.

Rok	Celkový počet obyvatel mluvících indiánským jazykem (v milionech)	Zastoupení obyvatel mluvících indiánským jazykem v Mexiku (v %)
1930	2,3	16,0
1940	2,5	14,8
1950	2,4	11,2
1960	3,0	10,4
1970	3,1	7,8
1980	5,2	9,0
1990	5,3	7,5
2000	6,0	7,1

²⁰⁷ *La población indígena Mexicana*, s. 1.

²⁰⁸ *La población indígena en México*, INEGI, Aguascalientes 2004, s.3-4.

Pokud porovnáme demografickou pyramidu indiánských obyvatel z roku 2000 a srovnáme ji s celomexickým průměrem, můžeme si povšimnout, že indiánské obyvatelstvo je značně početnější ve věkovém rozmezí 0-4 let, zatímco v další věkové skupině (5-9 let) již na celonárodní průměr „ztrácí“. Nezbyvá nic jiného, než vyvodit jediný závěr, že indiánské obyvatelstvo vykazuje velkou porodní a dětskou úmrtnost.²⁰⁹

Znalost oficiálního jazyka v obecné rovině indikuje stupeň integrace menšin do společnosti. Jazyková stránka indiánského obyvatelstva se též velmi změnila. Na přelomu milénia bylo pouze 16,6 % všech indiánských obyvatel schopno dorozumět se pouze jedním jazykem, zatímco v roce 1930 bylo monolingvních 52,7 % indiánů. Zajímavý je zde posun mezi roky 1990 a 2000, kdy se, na rozdíl od tendencí předchozích let, zvýšil počet indiánů ovládajících pouze svůj rodný jazyk. V rámci federace je na prvním místě stát Chiapas, kde toto obyvatelstvo tvoří 36,5 %, na druhé straně státy jako Tamaulipas a Federální Distrikt dosahují stěží 0,5 %.²¹⁰

Rok	Zastoupení indiánských obyvatel neovládající španělštinu (v %)
1930	52,7
1940	49,7
1950	32,5
1960	36,5
1970	27,6
1980	22,7
1990	15,8
2000	16,6

Školství je dalším odvětvím, kde indiánští obyvatelé nedosahují národních průměrů. V celonárodním průměru z roku 2000 indiáni dosahují 66,2 %²¹¹ v míře

²⁰⁹ Viz příloha IV.

²¹⁰ *La población indígena en México*, 2004, s. 21.

²¹¹ TAMTÉŽ, s. 22.

alfabetizace. Národní průměr statistiky v roce 2010 uvádí údaj 98,4 %.²¹² Zároveň indiánské obyvatelstvo začíná dosahovat nejvyšších čísel z hlediska schopnosti číst a psát až kolem dvanáctého roku, což poukazuje na problematiku zapojení původních obyvatel do školní docházky mezi šestým a dvanáctým rokem.²¹³

Z náboženského hlediska můžeme obecně říci, že indiánské obyvatelstvo je především katolického vyznání. Ke katolicismu se hlásí téměř 80 % všech indiánů. Ostatní náboženství jsou statisticky téměř bezvýznamná, protože dosahují sotva 5% podílu, stejně tomu tak je i u těch, kteří se nehlásí k žádnému vyznání. Vzhledem k významu, který má katolická církev v Mexiku, můžeme konstatovat, že indiánské obyvatelstvo odpovídá v tomto aspektu tendencím zbytku mexického národa.²¹⁴

	Indiánské obyvatelstvo		Veškeré obyvatelstvo Mexika	
	Absolutní počet (v milionech)	Zastoupení (v %)	Absolutní počet (v milionech)	Zastoupení (v %)
Spojené státy mexické	6,0	100	84,8	100
Vyznání				
Římskokatolická církev	4,8	80	74,6	88
Protestantské a evangelické	0,6	10	4,4	5,2
Ostatní	0,3	5	2,82	3,3
Bez vyznání	0,3	5	2,98	3,5

Pokud jsme hovořili o tom, že výše uvedené údaje vycházejí z konceptu indiána, jako osoby používající alespoň jeden z indiánských jazyků, pak následující statistika

²¹² *Censo de la población INEGI 2010*, dostupné z:

<http://www2.inegi.org.mx/sistemas/mapaticomexicocifras3d/default.aspx?e=0&m=0&src=0&sec=M&ind=1002000050&enn=Estados%20Unidos%20Mexicanos&ani=2010>.

²¹³ *La población indígena en México*, 2004, s. 58.

²¹⁴ TAMTÉŽ, s. 74-75.

srovnává osoby ovládající indiánský jazyk s těmi, které se samy za indiány považují²¹⁵. Z celkového počtu 5 258 852 obyvatel, které se považují za indiány, jich indiánský jazyk ovládá 4 151 753, což tvoří téměř 79 % a zároveň 21 % obyvatel považující se za indiána neovládá svůj původní jazyk. Zajímavý je údaj dokládající, že téměř dva miliony obyvatel, kteří mluví indiánským jazykem, se za indiány nepovažují.²¹⁶

²¹⁵ Viz příloha III.

²¹⁶ *La población indígena en México*, 2004, s. 119.

Závěr

Práce se zabývá problematikou postavení indiánů v mexické společnosti a důsledky historického vývoje na jejich situaci. Poukazuje na to, že během období více než dvou set let se v mexické společnosti odehrálo velké množství významných změn, které výrazně ovlivňovaly život původních obyvatel země. Také samotní indiáni se v některých případech velmi aktivně zapojovali do jednotlivých etap dějin země.

Snahou bylo pečlivě poukázat na fakt, že v Mexiku nikdy neproběhla taková sociální reforma, která by napomohla integraci indiánského obyvatelstva a znamenala zlepšení sociálního a ekonomického postavení této menšiny.

Pokud se na tento fakt podíváme konkrétněji, zjistíme, že v každém ze zachycených období bylo indiánskému obyvatelstvu slibováno konání takových aktivit, které měly znamenat zlepšení situace domorodých obyvatel. Skutečnost však byla taková, že i přes často značnou snahu k takovým aktivitám nedošlo.

Na počátku bojů za nezávislost byly indiánům přislíbeny účast na formování nového státu, zlepšení jeho sociálního statutu a získání větších politických práv. Výsledkem však bylo reálné zhoršení situace indiánů ve všech jmenovaných aspektech. Politika nezávislého státu znamenala, krom zapojení předhispánské kultury do státní symboliky, pro indiány jen ztrátu všech zvláštních výhod, které jim byly původně zaručovány koloniálními zákony.

Snaha císaře Maxmiliána I. o zlepšení postavení indiánů též neznamovala posun, jelikož touto aktivitou pouze popudil značnou část konzervativních kruhů, které ho následně přestaly podporovat. Výsledkem byla smrt císaře a návrat stejných pořádků, které před francouzskou intervencí panovaly v mexické republice.

Juarézova politika nevěnovala indiánské populaci zvláštní pozornost. Porfirio Díaz zas využíval indiánské motivy k tomu, aby upevňoval národní cítění a prosazoval své politické a osobní ambice. Zároveň však praktikoval politiku, která znamenala výrazné zhoršení ekonomické situace domorodého obyvatelstva, které ztrácelo zbytky svých pozemků a bylo nuceno pracovat na stále rostoucích haciendách.

Touto politikou však netrpělo jen indiánské obyvatelstvo, nýbrž značná část společnosti. Následující vývoj znamenal, že vypukla občanská válka známá jako Mexická revoluce, do které bylo významně zapojena indiánská populace. V tomto

období byly z různých stran jasně publikovány požadavky, kterými byla změna struktury držení pozemků. Tedy rozdělení značné části půdy haciend ve prospěch námezdních dělníků, komunit či menších družstev. Hlavním úspěchem Mexické revoluce bylo vytvoření ústavy, která definovala a garantovala indiánskému obyvatelstvu právo na využívání občinové půdy. Porevoluční vývoj znamenal značné přerozdělení majetku, to však probíhalo velmi pomalu a nebylo příliš důsledné.

Ve dvacátém století se objevila politická snaha o zlepšení postavení indiánské společnosti. V období popularizace indigenismu vznikaly nejrůznější aktivity, které měly napomoci integrovat indiány. Avšak ekonomické problémy a postupná ztráta zájmu politiků znamenaly, že výsledek byl velmi odlišný od původního záměru. Hlavní požadavky tak znovu zůstaly nenaplněny. Paralelně s dekadencí indigenismu se objevovalo značné množství guerillových skupin, které hájily zájmy indiánských obyvatel nebo v nichž bylo indiánské obyvatelstvo zainteresováno. Tyto skupiny však nikdy nezískaly větší pozornost, která by znamenala možnost prosazení svých požadavků.

Jedna z takových organizací byla výjimkou, Zapatova armáda národního osvobození, která na sebe dokázala strhnout pozornost téměř celého světa. Přestože toto hnutí bylo do značné míry inovativní a dokázalo získat značné množství ústupků ze strany vlády, následné uvádění vládních slibů v praxi se téměř nekonalo a zapatisté postupně ztráceli podporu veřejnosti. Ani oni tak nedokázali zajistit indiánskému obyvatelstvu reálné zlepšení.

Leze tedy jen odhadovat, jakým směrem se vydá Mexiko v přístupu k indiánské menšině. Na základě historické zkušenosti zde prezentované však můžeme tvrdit, že integrace indiánského obyvatelstva do mexické společnosti bude ještě zdlouhavý a komplikovaný proces.

Resumen

Este trabajo trata la problemática de la situación de los indígenas en la sociedad mexicana y las consecuencias del desarrollo histórico a su estado. Refiere al hecho que durante más que dos siglos pasaron muchos cambios importantes en la sociedad mexicana. Estos cambios influyeron en las vidas de la población indígena. Los originarios en algunos casos también participaron en los cambios de la sociedad mexicana.

En este trabajo se enfatiza que en México nunca se ha realizado una reforma social profunda, la cual es necesaria para la integración de la población y el mejoramiento del estatus social y económico de esta minoría.

Si revisamos esta realidad, nos damos cuenta de que diferentes jefes y gobiernos prometían a los indígenas un mejoramiento de su estatuto. Pero la realidad fue distinta y estas promesas, por razones diferentes, nunca han sido cumplidas.

El primer capítulo desarrolla la jerarquía del estado colonial y la posición de los indígenas en esta sociedad. La estructura colonial significaba que los indios desempeñaban una posición inferior a los blancos, tanto criollos como españoles. Esta estructura significó que los indígenas estaban sometidos al mercado español. Los criollos y los españoles practicaron dos sistemas parecidos para involucrar a los indígenas en la actividad económica. Uno era la encomienda, que fue una forma de tributo que tenían que pagar los indígenas por la evangelización y educación y el segundo, que sustituyó a la encomienda, se llamaba repartimiento; este sistema involucraba directamente a los indígenas al mercado. Estos tenían que trabajar en los campos españoles o criollos y ellos les pagaban un salario. El problema de ambos sistemas fue un abuso frecuente por parte de los blancos. El primer capítulo también trata sobre la creación de nuevas comunidades. Por razones diferentes y sin una motivación concreta, se empezaron a separar algunos pueblos de sus centros. La consecuencia fue la creación de unos pueblos con comunidades pequeñas que perduraban durante años y que significaron un cambio en la forma de funcionamiento de la sociedad.

La independencia, tratada en el segundo capítulo, fue de hecho la independencia de los criollos. Fueron éstos últimos los que intentaron conseguir una forma de

independencia y que invitaron a los indígenas a participar en esto intentos. A pesar de que las primeras rebeliones contra el gobierno de la Nueva España las inició el cura Hidalgo, con el tiempo y con cambios dentro de los líderes de la liberación, los criollos consiguieron un dominio total y ganaron la independencia para ellos mismos.

El resultado de la independización para los indígenas fue bastante negativo. El nuevo estado con gobierno criollo no tenía ningún plan para la integración de los indígenas. El problema era que bajo la influencia de la política liberal, fueron proclamados todos los habitantes iguales a todos. Este hecho parece muy positivo, pero en la realidad significó una situación más complicadas para los indígenas. Con la emancipación de todos los habitantes, fueron eliminadas todas las ventajas que se habían dispuesto para los indígenas en la época colonial. El problema más grave fue la abrogación de las leyes que definían a las comunidades indígenas y a los campos comunales. Una nueva política se desarrollaba al mismo tiempo, directamente relacionada con los pueblos indígenas. Esta campaña es conocida como la mitificación de la época prehispánica. Los gobiernos buscaban una fuente de historia diferente a la española para formar un sentimiento nacional mexicano. Para esto utilizaban la historia de las civilizaciones prehispánicas. El resultado fue que al mismo momento que se hablaba de la grandeza de los pueblos indígenas, los verdaderos herederos de estas civilizaciones fueron marginados y oprimidos.

En el momento en que se formaba un sentido común de lo mexicano, por problemas políticos y económicos, se produjo la intervención del ejército francés que en México, con el cual se estableció el imperio de Maximiliano I. Una parte significativa del pueblo y de los políticos no aceptaba al nuevo emperador y se rebelaron, así surgió una guerra civil entre monárquicos y republicanos. Maximiliano I seguía en su trono e intentaba dirigir. Empezó un gobierno liberal que dedicó gran interés a los indígenas. El emperador con sus concejales prepararon algunas reformas que debían significar un mejoramiento de la situación de los indígenas. Esta actividad del monarca significó que perdió apoyo entre los conservadores, no tuvo éxito en las batallas, fue detenido y decapitado. Las reformas no llegaron a realizarse y los liberales volvieron a establecer la república.

La república tenía algunos personajes muy importantes. Entre los más destacados se encuentran Benito Juárez y Porfirio Díaz. El primero fue el único indígena que llegó a proclamarse presidente del estado, además fue uno de los líderes

más importantes en la lucha contra la invasión francesa. Porfirio Díaz al principio fue un aliado de Juárez, pero después de la caída del imperio pasó a ser su gran rival político. Díaz fue electo como presidente después de la muerte de Juárez, pero perduró en su cargo unas décadas. Díaz fue uno de los presidentes más importantes de toda la historia de México. Empezó con un gran éxito y durante años logró mejorar la economía del estado. Esta economía estaba basada en el apoyo de grandes empresas extranjeras y las haciendas. Después de unos años casi dejaron de existir campos pequeños o medianos y cooperativas o campos comunales. Díaz fue un gran personaje que intentaba crear un sentido común entre los mexicanos. Si hemos mencionado la mitificación de la época prehispánica, hay que añadir que esta actividad culminó durante la presidencia de Díaz. Él organizó grandes fiestas para celebrar un centenario de México independiente. Utilizó estas celebraciones para profundizar el pensamiento nacional y para conmemoraciones de grandes figuras de la historia del país, sobre todos los héroes de la lucha de independencia. También utilizaba la historia prehispánica para formar el pensamiento nacional.

El gobierno de Díaz aguantó terminó por agotarse hasta que se convirtió en una mera dictadura. El presidente ya no era capaz de reflejar la necesidad de país por cambiar el gobierno. El resultado fue un gran disgusto entre los mexicanos que pedían cambio de política. Francisco I. Madero que después de una lucha sustituyó a Díaz, intentó formar un gobierno y realizar reformas que había prometido a sus aliados. Para gran parte de ellos las reformas no eran suficientes. Después del golpe de estado de general Huerta y la muerte de Madero, empezó la guerra civil conocida como Revolución mexicana. Hubo grupos importantes que pedían una reforma agraria a favor de los peones. El grupo más activo con el programa agrario luchó bajo los órdenes de Emiliano Zapata. Los zapatistas pedían dividir las haciendas y crear campos para los peones y para las comunidades indígenas. La lucha continuó durante años y paulatinamente cambiaban las demandas de los involucrados. Los zapatistas, que en un principio eran aliados del ejército constitucional, fueron vistos como demasiado exigentes y poco a poco perdían apoyo de otros grupos. El resultado fue el asesinato de Emiliano Zapata que significó graves problemas para los zapatistas. Este grupo con la muerte de su líder poco a poco perdía su influencia hasta perderla totalmente. Al final la revolución terminó con la creación de una nueva constitución que permitía una reforma

agraria. Una parte de la hacienda fue dividida entre los indígenas y se definió el ejido, una forma de campo comunal.

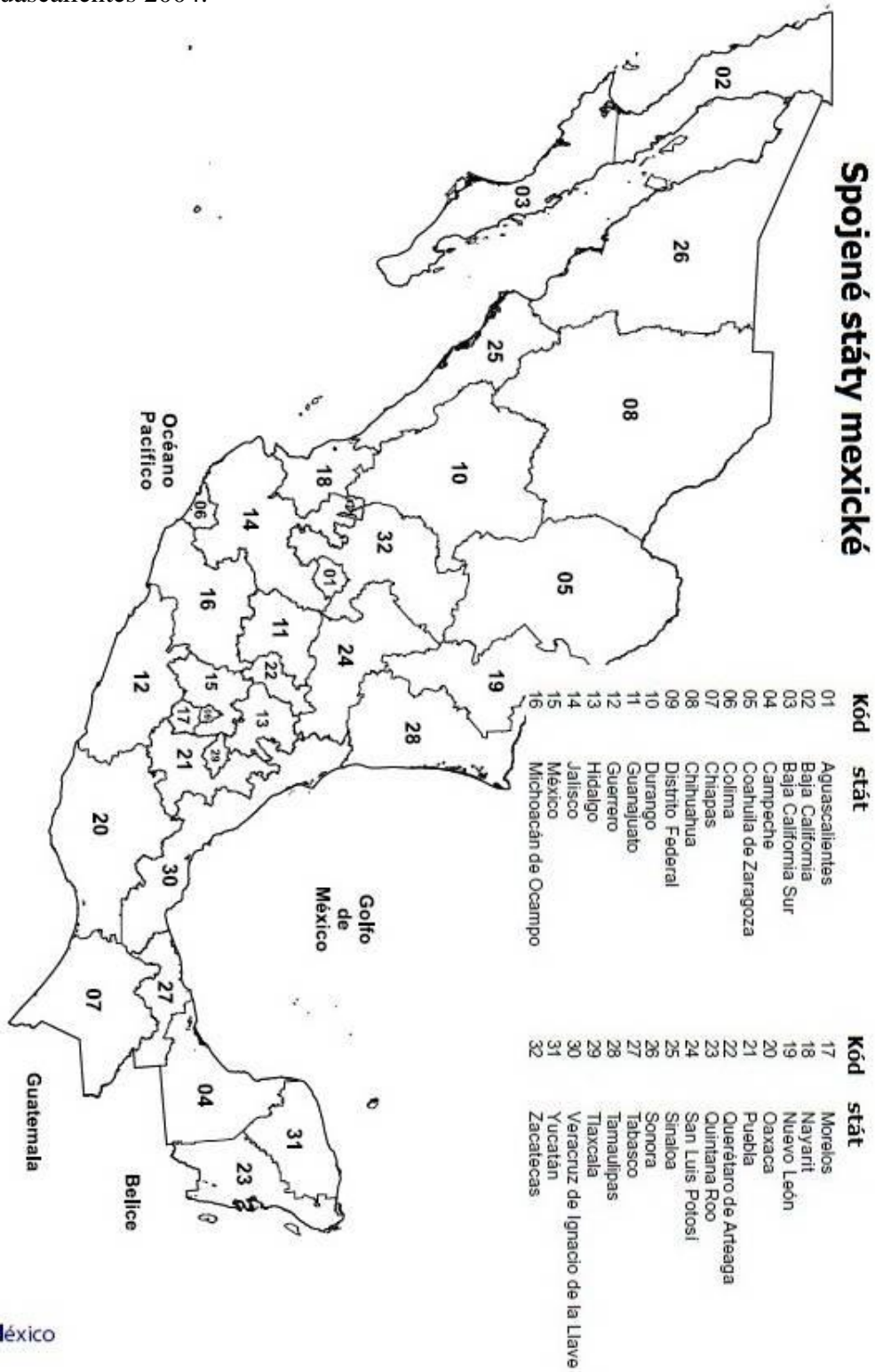
La época posrevolucionaria fue importante para los indígenas sobre todo por práctica de la política de indigenismo. Desde los años cuarenta, aparece un interés político que intenta institucionalizar el indigenismo y crear las instituciones necesarias para la integración de los indígenas. Aparecen instituciones que se dedicaban a este problema, pero con el tiempo se ve que la actividad no es suficiente y que, por razones diferentes, el indigenismo llega a una época de la decadencia. En la segunda mitad de siglo 20 aparece otra actividad en la que en muchos casos están involucrados los indígenas, es la formación de grupos de guerrilla que intenta imponer a sus demandas luchando contra los gobiernos. Estos grupos, a pesar de unos éxitos, nunca han llegado a conseguir sus objetivos.

En los años noventa aparece un movimiento que consigue ganar el interés de los habitantes de México y todo el mundo. Es el grupo de Ejército Zapatista de Liberación Nacional. Este grupo es distinto a los anteriores porque se definió como un grupo indígena que lucha por los derechos de los originarios. Después de los primeros meses de lucha entre los zapatistas y el ejército mexicano, se declara tregua y empiezan las negociaciones. Los zapatistas logran llegar a unos acuerdos que deben significar mejoramiento de la situación de los indígenas. Pero la realización de las promesas es muy lenta y se practica solamente a nivel local. El resultado es que a pesar de mucha esperanza, ni los zapatistas fueron capaces de conseguir una mejora para los grupos indígenas de México.

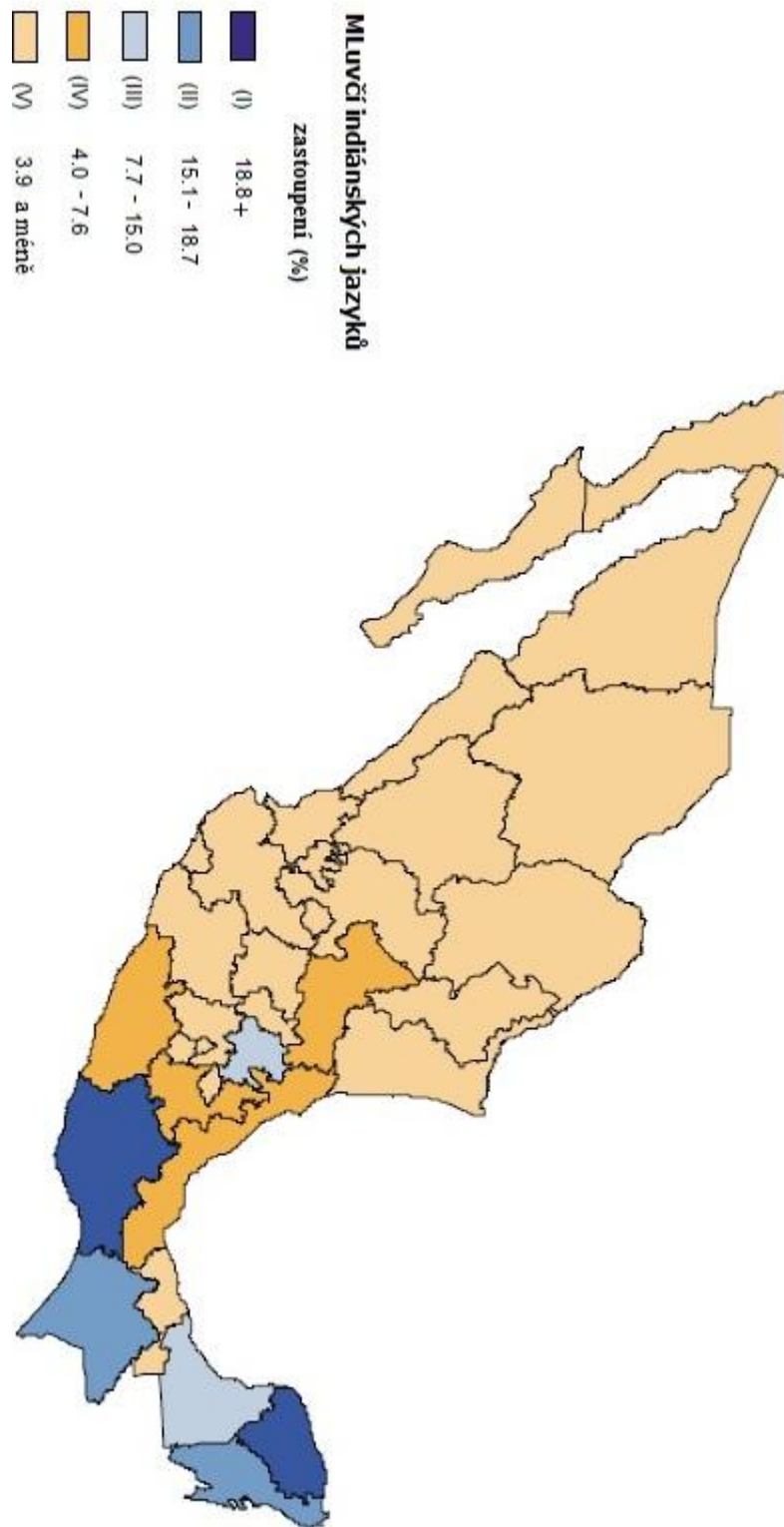
Es difícil predecir cómo va actuar el gobierno mexicano en los próximos años en la política hacia a los indígenas. Con base en la experiencia histórica podemos decir que la integración de los pueblos indígenas de México será un proceso lento y muy complicado.

Přílohy

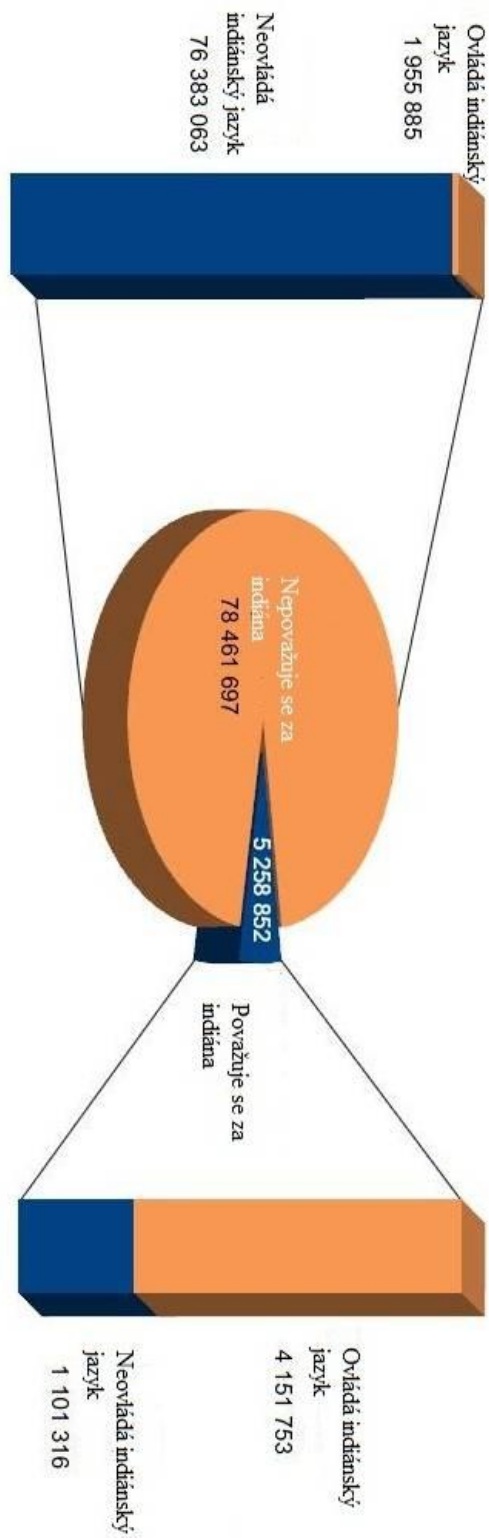
Příloha I: Politické rozdělení Mexika, zdroj: *La población indígena en México*, INEGI, Aguascalientes 2004.

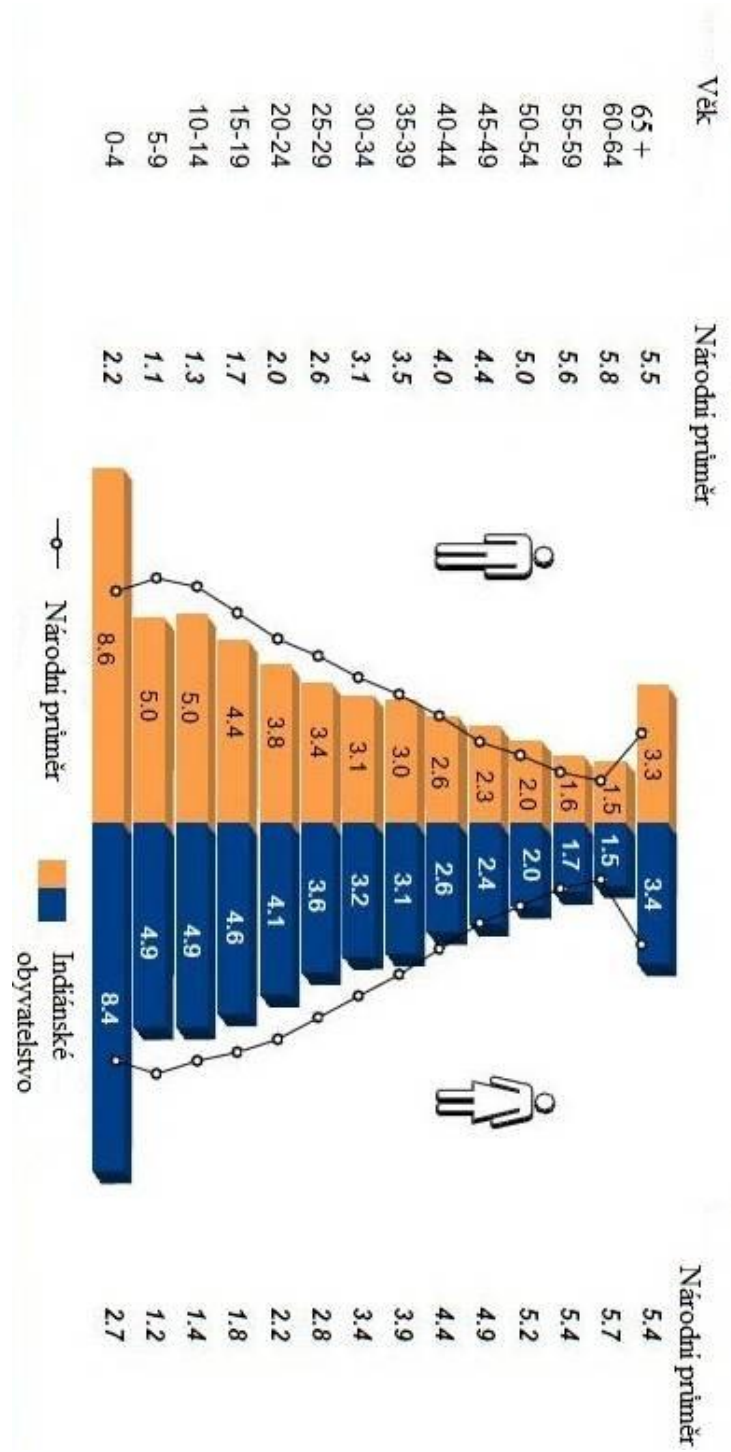
Příloha II: Zastoupení mluvčích indiánských jazyků, rok 2000, zdroj: *La población indígena en México*, INEGI, Aguascalientes 2004.

Příloha III: Sebeurčení mluvčích indiánských jazyků, zdroj: *La población indígena en México*, INEGI, Aguascalientes 2004.

Příloha IV: Demografická pyramida indiánského obyvatelstva, rok 2000 zdroj: *La población indígena en México*, INEGI, Aguascalientes 2004

Použitá literatura

Tištěné publikace

- HERNÁNDEZ CHÁVEZ Alicia, *México. Una breve historia del mundo indígena al siglo XX*, Fondo de Cultura Económica, México D.F. 2002.
- ABBONDANZA, Ermanno, La Cuestión Yaqui en el segundo Porfiriato, 1890-1909. Una revisión de la historia oficial, in: *Signos Históricos*, Núm. 19, UAM-Iztapalapa, México D.F. 2008.
- ALEMÁN, Lucas., *Historia de Méjico 5*, Jus, México D.F. 1969.
- ANNA, Thimoty. a kol. *Historia de México*, Crítica, Barcelona 2001.
- BÁRCENAS Francisco López, *Autonomía y derechos indígenas en México*, CEIICH/UNAM, México, D.F. 2005.
- BECERRA RAMÍREZ, José de Jesús, Historia de los Órganos Jurisdiccionales Agrarios en México y sus Perspectivas a Futuro, in: *Podium Notarial* núm. 29, Centro Universitario de La Cienga de la UdeG/ UNAM, México D.F. 2004.
- BÉJAR NAVARRO, Raúl. a kol. *Población y desigualdad en México*, UNAM, Cuencavaca 1993.
- BENGOA, José *La emergencia indígena*, FCE, México D.F. 2007.
- BRACAMONTE Y SOSA Pedro, Sociedad de sirvientes y uso del espacio en las haciendas de Yucatán: 1800-1860, *Historia Mexicana* XL, núm.1, Colmex, México D.F. 1990.
- CARMAGNANI, Marcello., *Estado y Sociedad en América Latina, 1850-1930*, Crítica, Barcelona 1984.
- CASO Alfonso, Definición del Indio y lo indio, in: *América Indígena* VIII, n. 1, Instituto Indigenista Interamericano, México D.F. 1948.

- CONNOLLY Priscilla, *El contratista de Don Porfirio. Obras públicas, deuda y desarrollo desigual*, FCE, México D.F. 1997.
- CORTÉS MÁXIMO, Juan Carlos,. Ayuntamientos Michoacanos: Separación y sujeción de pueblos indios, in: *TZINTZUN, Revista de Estudios Históricos*, n. 45, Instituto de Investigaciones Históricas de la Universidad Michoacana, San Nicolás de Hidalgo 2007.
- DEHOUE Danièl, Las separaciones de pueblos en la región de Tlapa, *Historia Mexicana XXXIII*, núm.4, Colmex, México D.F. 1984.
- DÍAZ Y DE OVANDO Clemente, La vision historica de Ignacio Manuel Altamirano in: *Anales del Instituto de Investigación Estética VI*, núm. 22, México D.F. 1954. Dostupné také na: http://www.analesiie.unam.mx/pdf/37_07-08.pdf.
- *Diccionario Salamanca de la lengua española*, Santillana, Madrid 1996.
- ESCALANTE GONZALBO Pablo a kol., *Nueva Historia de México*, El Colegio de México, México D.F. 2008.
- FERNANDEZ MUÑOZ, Manuel a BONO LÓPEZ, María. *Pueblos indígenas y Estado nacional en México en el siglo XIX*, IJ/UNAM, México D.F. 1998.
- FERRER MUÑOZ, Manuel, Pueblos indígenas en México en el siglo XIX: La igualdad jurídica, ¿ eficaz sustituto del tutelaje tradicional?, in: *Anuario Mexicano X*, UNAM, IJ-México D.F. 1998. Dostupné také na: <http://www.juridicas.unam.mx/publica/librev/rev/hisder/cont/10/cnt/cnt15.pdf>.
- FLORESCANO Enrique, Bibliografía de historia demográfica de México (época prehispanica – 1910), *Historia Mexicana XXI*, núm.3, Colmex, México D.F. 1972.
- FLORESCANO Enrique, Patria y nación en la época de Porfirio Díaz, in: *Signos Históricos* núm.013, UAM-Iztalpatapa, México D.F. 2005.
- FOWLER Heather, Los orígenes de las organizaciones campesinas en Veracruz. Raíces políticas y sociales, *Historia Mexicana XXII* núm. 1, Colmex, México D.F. 1972.

- FRASER Donald J., La política de desamortización en las comunidades indígenas, 1856-1872, in: *Historia Mexicana* XXI, núm.84, Colmex, México D.F. 1972.
- GONZÁLEZ-HERMOSILLO Francisco, *Gobierno y economía en los pueblos indios en México colonial*, Instituto Nacional de Antropología e Historia, México D.F.2001.
- HERNÁNDEZ RODRÍGUEZ Rosaura, Los indios durante la intervención francesa in:, *Estudios de Historia Moderna y Contemporánea de México* č. 6, IIH-UNAM, México D.F. 1977.
- CHEVALIER François, *América Latina de la Independencia a nuestros días*. Labor, Barcelona 1983.
- Instituciones antiguas de México in: *El Monitor Republicano*, 13.11.1890.
- JUÁREZ Benito, GALICH Manuel, *Benito Juárez: Pensamiento y acción*, Casa de las Américas, La Habana 1974.
- KAŠPAR Oldřich, *Dějiny Mexika*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2009.
- KLÁPŠTOVÁ Kateřina a KRÁTKÝ ČESTMÍR, *Encyklopedie bohů a mýtů předkolumbovské Ameriky*, Libri, Praha 2001.
- KNOWLTON Robert J., La división de las tierras de los pueblos durante el siglo XIX: el caso de Michoacán, in. *Problemas agrarios y propiedad en México, siglos XVIII y XIX*, Colmex, México 1995.
- Kol. autorů. *Filosofický slovník*. Nakladatelství Olomouc, Olomouc, 1998.
- *La población indígena en México*, INGI, Aguascalientes 2004.
- *La población indígena en México*, Instituto de las mujeres, México D.F. 2006.
- SVENSSON Lars, GRANT Peter, . *Ptáci Evropy, severní Afriky a Blízkého východu : praktická určovací příručka*, Svojtka & Co., Praha 2004.
- LÓPEZ SARRALANGUE, Delfina. Esmeralda *La población indígena de la Nueva España en el siglo XVIII*, in: *Historia Mexicana*, vol. XII, núm. 4, Colmex, México D.F. 1963.

- MÁCHA, P. řemysl, *Plamínek v horách, požár v nížině*, Doplněk, Brno 2003.
- MALAMUD Carlos, *América Latina. Siglo XX. La búsqueda de la democracia*. Síntesis, Madrid 1992.
- MALAMUD Carlos a kol., *Historia contemporánea de América Latina*. Síntesis, Madrid 2007.
- MENEGUS Margarita, *Los indios en la historia de México*, FCE, México D.F. 2006.
- MENENGUES Margarita, La participación indígena en los mercados de valle de Toluca a fines del periodo colonial, in: *Circuitos mercantiles y mercados en Latinoamérica. Siglos XVIII-XIX*, UNAM, México D.F. 1995.
- MEYER Jean, Haciendas y rancharos, peones y campesinos en el porfiriato. Algunas falacias estadísticas, in: *Historia Mexicana XXXV* n. 3, Colmex, México D.F. 1986.
- MONTEMAYOR Carlos, *Chiapas, la rebelión indígena de México*. Debolsillo, México D.F. 2009.
- MONTOYA RIVERO Patricia María, RAMÍREZ ORNELAS María Guadalupe, *Historia de México*, McGRAW-HILL, México D.F. 2011.
- MORIN Claude, Los libros parroquiales como la fuente para la historia demográfica y social novohispana, in: *Historia Mexicana XXI*, núm.83, Colmex, México D.F. 1972.
- NAVARRETE Federico, 1847-1949: el siglo que cambió la historia indígena mexicana, in: *Miradas sobre la nación liberal: 1848-1948. Proyectos, debates y desafíos*, UNAM, México D.F. 2010.
- NAVARRO Y NORIEGA Fernando, *Memoria sobre la población del Reino de Nueva España*, Porrúa, México D.F. 1954.
- OPATRŇY Josef, *Amerika v proměnách staletí*, Libri, Praha 2008.

- ORDÓÑEZ CIFUENTES José Emilio Rolando, La insurrección de 1820 en el partido de Totonicapán, in: *IV Jornadas Lascasianas. Cosmovisión y práctica jurídica de los pueblos indios*. IJ-UNAM, México D.F. 1994.
- PEČÍNKA Pavel, *Od Guevary k zapatistům. Přehled, složení a činnost gerilových hnutí Latinské Ameriky*, Doplněk, Brno 1998.
- PETŘÍČEK Martin, *Sociální hnutí a jejich dopady na přechod k demokracii v Mexiku: případ zapatistů*, Praha 2011, Doktorská disertační práce, Vysoká škola ekonomická, Fakulta mezinárodních vztahů, Katedra politologie.
- PÉREZ HERRERO, Pedro, La crisis del orden colonial. Estructura agraria y rebeliones populares de la Nueva España, 1750-1821, in: *Revista de Historia Económica – Journal of Iberian and Latin American Economic History* núm. 11, Dialnet, Logroño 1993
- POLIŠENSKÝ Josef. *Dějiny Latinské Ameriky*, Svoboda, Praha 1979.
- POWELL Thomas G., Los liberales, el campesinado indígena y los problemas agrarios durante la reforma, in: *Historia Mexicana* XXI, núm.4, Colmex, México D.F. 1972.
- RIVA PALACIOS, Vicente., *México a través de los siglos I-V*, Balleca y comp., México 1880.
- ROMERO FLORES, Jesús, *Revolución Mexicana (Anales históricos 1910-1974)*, B. Costa-Amic editor, México D.F. 1974.
- SÁMANO RENTERÍA Miguel Ángel, El indigenismo institucionalizado en México. (1936-2000): Un Análisis, in: *La construcción del Estado nacional: democracia, justicia, paz y Estado de derecho*, IJ-UNAM, México D.F. 2004.
- SILVA HERZOG, Jesús, *Breve Historia de la Revolución Mexicana*, FCE, México D.F. 2004.
- *Slovník ekonomie a sociálních věd*. EWA Edition, Praha 1995.
- ŠVANKMAJER Milan, *Dějiny Ruska*. Lidové noviny, Praha 1996.

- TRUJILLO BAUTISTA Jorge Martín, El Ejido, símbolo de la Revolución Mexicana, in: *Problemas sociales y regionales en América Latina: estudio de casos*, Edicions Universitat Barcelona, Barcelona 2009.
- UBIETO ARTETA Arturo a kol., *Dějiny Španělska*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1995.
- VALDÉS Luz María, *Los indios en los censos de población*, UNAM, México 1995.
- VON HUMBOLDT Alexander, *Ensayo político sobre el reino de Nueva España*, Porrúa, México D.F. 1966.
- WARMAN Artur, Indios y naciones del indigenismo in: *Revista Nexos*, Centro de Estudios Miguel Enríquez – Archivo Chile, Santiago de Chile 2005.
- WARMAN Artur, *El campo mexicano en el siglo XX*, FCE, México D.F. 2004.
- ZAVALA Lorenzo, *Ensayo histórico de las revoluciones de México desde 1808 hasta 1830*, SRA-CEHAM, México D.F. 1981.
- ZORAIDA VÁZQUEZ, Josefina., *Juárez, el Republicano*. Secretaria de Educación Pública. México D.F. 2007.

Elektronické zdroje

- Diccionario de la lengua española [online], Vigésima segunda edición, *Real Academia Española*, Dostupné na: http://buscon.rae.es/draeI/SrvltConsulta?TIPO_BUS=3&LEMA=chichicuilot [cit. 17. 3. 2012].
- *Periodico Mirador* [online], dostupné z: <http://www.periodicomirador.com/noticias/2011/04/13/emiliano-zapata/> [cit. 11. 4. 2011].
- GARCÍA, Genaro, *Crónica oficial de las fiestas del primer centenario de la Independencia de México* [online], Museo Nacional, México D.F. 1911, Dostupné také z: <http://cdigital.uv.mx/handle/123456789/9669> [cit. 15. 10. 2011].

- GARCÍA GONZALEZ Eusebio. *Las Haciendas de Veracruz durante la época de porfiriato*, dostupné na:
<http://www.uv.mx/dgbuv/PublicacionesInvest/4articulo.pdf> [cit. 15. 10. 2011].
- KORSBAEK Lief, SÁMANO RENTERÍA Miguel Ángel, El Indigenismo en México: Antecedentes y actualidad in: *Ra Ximhai* Vol. 3. Número 1, 2007[online], dostupné z: <http://www.uaim.edu.mx/webraximhai/Ej-07articulosPDF/Art%209%20Indigenismo.pdf> [cit. 8. 2. 2012].
- *Plan de Iguala* (Plán z Igualy) [online]dostupné na:
<http://scholarship.rice.edu/jsp/xml/1911/9226/1/aa00005.tei.html> [cit. 12. 11. 2011]
- STAVENHAGEN Rodolfo, *Derecho indígena y derechos humanos en América Latina* [online], dostupné na:
http://www.iidh.ed.cr/comunidades/diversidades/docs/div_docpublicaciones/indic-e%20derecho%20indigena.htm [cit. 22. 1. 2012].
- *Encyclopædia Britannica* [online], dostupné z:
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/652007/Yaqui> [cit. 25. 1. 2012].
- *Constitución de Los Estados Unidos Mexicanos: Constitución publicada en el Diario Oficial de la Federación el 5 de febrero de 1917*[online],dostupná na:
<http://www.diputados.gob.mx/LeyesBiblio/pdf/1.pdf> [cit. 21. 12. 2011].
- *Constitución Política de la República Mexicana de 1857*, dostupná na:
<http://www.juridicas.unam.mx/infjur/leg/conshist/pdf/1857.pdf> [cit. 22. 2. 2012].